CLAUDIUS CIVILIS

door

P. Felix

Uitgeverij Amsterdam

CLAUDIUS CIVILIS

CLAUDIUS CIVILIS

DE VRIJHEIDSOORLOG DER BATAVEN

69-70 n. o. j.

DOOR

P. FELIX

CAND. PRAEH.

UITGEVERIJ „HAMER" - AMSTERDAM

1942

INLEIDING.

400 jaar voordat de Frankenkoning Chlodwig door zijn overwinning op den stadhouder Syagrius definitief een einde aan de romeinsche macht aan deze zijde der Alpen maakte, wankelde het „Imperium Romanum" op zijn grondvesten door den vrijheidsoorlog der Bataven. „Dank zij de zorgeloosheid der veldheeren, de muiterij der legioenen, het ingrijpen van buitenlandsche vijanden en de trouweloosheid der bondgenooten, geraakte Rome aan den rand van den afgrond", zei Tacitus en inderdaad kunnen we deze opvatting begrijpen, want Civilis voerde met zijn troepen voor het eerst een aanvalsoorlog tegen het Imperium, die bovendien geheel in het door de Romeinen bezette gebied links van den Rijn werd uitgevochten. Hoewel de naam „Bataven-oorlog" misleidend is voor een vrijheidsstrijd, waaraan nog vele andere germaansche en keltische stammen deelnamen, mogen wij Claudius Civilis terecht als onzen eersten nationalen held beschouwen, want hij was daadwerkelijk de groote geest, die zeker tot de overwinning gevoerd zou hebben, wanneer hij zich achteraf niet bitter had moeten beklagen over dezelfde factoren waaraan Tacitus de aanvankelijke nederlagen van zijn eigen landgenooten wijt. Geen wonder dat dit onderwerp zich reeds in de vroegste tijden in de belangstelling der Nederlanders mocht verheugen. Reeds in 1612, nog midden in onzen vrijheidsstrijd tegen de Spaansche dwingelandij, schreef Otho Vaenius een in Antwerpen verschenen werk: „Batavorum cum Romanis bellum a Corn. Tacito libris IV et V histor. olim descriptum, nunc figuris expressum"! Daar dit tijdvak onzer geschiedenis thans meest zeer stief-

moederlijk bedeeld wordt, willen we trachten dit onderwerp op een bij onzen tijd passende manier te onderzoeken.

Naast de vroeger uitsluitend gebruikte klassieke berichten hebben wij nog andere bronnen. Zoo geven de bodemvondsten ons vaak een bevestiging òf aanvulling van de geschreven documenten. Op het Kopsche Plateau bij Nijmegen werd bijvoorbeeld door Holwerda een burcht der Bataven ontgraven, die volgens Tacitus in 70 door brand vernield is. Inderdaad werden in deze vesting, die nog gedeeltelijk met het bloote oog in het terrein te zien was, uitsluitend vondsten uit den tijd tot 70 gedaan, terwijl zij uit de laatste dertig jaar ontbreken.

Bij de interpretatie der romeinsche berichten moeten we verder vooral niet uit het oog verliezen, dat de romeinsche oorlogscorrespondenten niet neutraal en zeker niet objectief waren. Naast propaganda voor de romeinsche politiek en tegen de gevreesde en verachte „barbaren", sprak ook de binnenlandsche politieke strijd een woordje mee bij het tot stand komen van de oorlogsliteratuur. Zoo was er in Rome een partij, die den Batavenoorlog als een strijd tusschen verschillende romeinsche partijen zag; Plinius schilderde daarom, teneinde Keizer Vespasianus te ontlasten van de beschuldiging de Bataafsche Kohorten te hebben opgehitst, Antonius Primus als den eigenlijken verrader, wat zeker overdreven is.

Van onzen directen berichtgever Tacitus (±50—±120) heeft de groote geschiedkundige Mommsen eens gezegd, dat hij „de minst militaire aller schrijvers" was en inderdaad ontbreken tallooze gegevens, die een meer krijgskundig geïnteresseerd auteur zeker gebracht zou hebben. Nu weten we

sedert geruimen tijd, dat Tacitus het meeste van wat hij over dit onderwerp in de boeken IV en V zijner „Historiae" verhaalde, ontleend heeft aan de „Annalen" van Plinius de Oudere. Plinius, die van ± 23 tot 79 leefde en o.a. 20 boeken over de Germaansche Oorlogen schreef, die helaas verloren gingen, was als hoog officier meermalen in onze streken geweest en lag o.a. eenigen tijd in het nog vaak te noemen Vetera in garnizoen. Ook was hij een tijdlang na den oorlog stadhouder van België. Zeker was zijn relaas voor ons in militair opzicht héél wat waardevoller geweest, maar nu het ontbreekt, zijn wij verplicht Tacitus' gegevens op een andere wijze aan te vullen.

We moeten allereerst trachten ons een beeld te vormen van het landschap zooals het eens was, van de beteekenis van bergen en rivieren voor de oorlogvoering, van de strategische ligging van nederzettingen en sterkten, van steden en castella.

Vervolgens is het noodig een voorstelling te hebben van taktiek en strategie, d.w.z. van strijdwijze en oorlogvoering der Romeinen, Germanen en Kelten, van hun bewapening en kultuur.

Wanneer we dan ook nog de voorgeschiedenis van het conflict en de onmiddellijke politieke situatie duidelijk voor oogen hebben, mogen we probeeren de met de noodige kritiek gebruikte berichten der Romeinen in het landschap in te passen. Want geschiedenis zonder geopolitiek moge nauwelijks denkbaar zijn, krijgsgeschiedenis en aardrijkskunde zijn niet te scheiden.

Door zoo militair-politiek te beoordeelen wat mogelijk òf onmogelijk, waarschijnlijk òf onwaarschijnlijk is, biedt zich de gelegenheid uit de berichten, de bodemvondsten en de topografie van het strijd-

tooneel een tenminste eenigszins zeker beeld te reconstrueeren. Veel blijft daarbij toch voorloopig min of meer speculatief en zou door een uitgebreid wetenschappelijk onderzoek, waarbij alle genoemde bronnen volkomen uitgeput dienden te worden, nader onderzocht moeten worden — een mooi onderwerp voor een proefschrift!

Terwille van de leesbaarheid hebben wij ervan afgezien bij ieder citaat de bron nauwkeurig te vermelden. Meestal zijn het vrije vertalingen van Tacitus' Annalen IV 12—37, 54—79 en V 14—26. Van de vele genoemde personen hebben wij getracht, slechts die met name te noemen, die een belangrijke rol spelen, teneinde het werkje eventueel ook voor schoolgebruik geschikt te maken.

De kaartjes, die het verloop der strijdhandelingen willen verduidelijken, zijn volgens een vast plan geteekend, en wel zóó, dat opstellingen, opmarschbewegingen, enz. der Germanen (en Kelten) steeds in vet-zwart zijn uitgevoerd, terwijl die der Romeinsche troepen door twee dunne lijnen met smalle tusschenruimte zijn aangegeven. Om ook naar den tijd een zeker systeem te gebruiken, is het begin der acties telkens door een gesloten lijn aangegeven, terwijl de latere perioden door streep-, respectievelijk stippellijnen zijn aangeduid. Romeinsche kampementen en castella zijn naar hun aard rechthoekig geteekend, germaansche rond-ovaal, daar ze altijd aan de bodemvormen zijn aangepast.

Ter voorkoming van misverstanden is, wanneer het over romeinsche strijdkrachten gaat, gewoonlijk de term armee gebruikt, zoodat dus gesproken wordt over de Germaansche Armee òf Rijnarmee (der Romeinen). Het „Germaansche Leger" werd echter door Civilis aangevoerd!

DE STRIJDVOERENDE MACHTEN.

Het is zoo langzamerhand algemeen bekend, hoe reeds voor vele duizenden jaren boerenstammen en volken uit hun vaderland in N.W.Europa naar het Zuiden en Zuidoosten trokken om nieuw akkerland te zoeken. In meerdere golven stroomde zoo Noordrasbloed uit het te eng geworden Moederland en leidde ver-, verweg tot het ontstaan van eertijds bloeiende staten, wier geheimen de moderne archeologie met houweel en spade, met teekenbord en microscoop te lijf gaat. Het bekendste is wel Griekenland, dat o.a. door de beroemde Dorische volksverhuizing frisch Noordrasbloed toegevoerd kreeg, maar ook Perzië en Rome moeten genoemd worden, naast andere staten, zooals bijvoorbeeld Egypte, waar een geringere Noordrasinvloed vastgesteld werd. Maar overal ging de vormgevende leidende groep van menschen uit het Noorden ten slotte tegronde door het klimaat en vooral door de vermenging met de in veel grooter aantal aanwezige bevolking van ander ras. Zoo gingen ook de kulturen dezer staten na eeuwenlange bloeiperiodes te gronde, toen de krachten om ze militair, economisch en geestelijk in stand te houden, in den chaos waren verdwenen.

Langzamerhand verplaatste het zwaartepunt, dat eerst in het Zuid-Oosten van de Oude Wereldzee, in Egypte lag, zich naar het Noordwesten. Terwijl de volken onwetend bleven van de toch uit dezelfde wortels voortspruitende, hoogontwikkelde kultuur in het germaansche Noordland werd de bloei van Perzië gevolgd door dien van Griekenland, dat op zijn beurt voor Rome moest wijken.

Geleidelijk breidde zich het tusschen 700 en 600 voor het begin onzer jaartelling gestichte Rome uit. 510 verdreef men de, nog aan de nordische volksverhuizing herinnerende koningen, en de Republiek Rome begon meer en meer haar macht te ontplooien over bijna geheel Italië. Naarmate Rome's machtspositie sterker en sterker werd, ontstond dwingend de idee, die ook in het hedendaagsche Italië weer levend geworden is en die het beste uitgedrukt wordt door de woorden: „Mare nostrum" — onze zee. Niet alleen machtswellust speelde daarbij een rol; de wereldstad Rome kon zichzelf op den duur niet voeden en ook de Italiaansche provincies waren in doorsnee weinig vruchtbaar en werden in hoofdzaak met luxeproducten bebouwd. Graan — het belangrijkste volksvoedsel — moest van elders ingevoerd worden, in het bijzonder uit Egypte, en daarom waren veilige zeeverbindingen voor Rome een levensnoodzaak. Dit leidde tot een uiteenzetting met Griekenland. Daarnaast was het in de eerste plaats Karthago, dat na een langen en zwaren strijd werd uitgeschakeld. Niet minder dan drie „Punische Oorlogen" tusschen 264 en 146 voor onze jaartelling waren noodig, voordat de noordraswereld, vertegenwoordigd door Rome, de macht der semitische Karthagers had beknot. Militair noodzaakte deze strijd de Romeinen na den bekenden slag bij Cannae (216 v. o. j.) tot een hervorming, die nog verstrekkende gevolgen zou hebben. Tot dit moment vochten de Romeinen in beginsel nog op een voor het Noordras karakteristieke wijze. Door algemeenen dienstplicht opgeroepen strijders werden in drie linies, ieder zes gelederen diep, dicht achter elkaar opgesteld. Iedere linie bestond uit met kleine tusschenruimten naast elkaar opgestelde

manipels. Het nadeel van deze opstelling was naast de algemeene starheid het ongedekt zijn van den rug van het front, daar in de achterste linie de slechtst uitgeruste en geoefende krijgers stonden. Hannibal, de veldheer der Karthagers, benutte dit door voor het eerst in de krijgsgeschiedenis met zijn lichte cavalerie een omtrekking te laten uitvoeren. Hoewel hij numeriek zwakker was dan de Romeinen, lukte het hem zoo het vijandelijke front in den ongedekten rug aan te tasten, wat spoedig tot de volkomen vernietiging leidde. Slechts met moeite kon Rome tenslotte toch winnen door steeds massalere legers op de been te brengen tegen Hannibal, wiens armee door den schrielen kruideniersgeest van den Karthaagschen koopliedenadel te gronde werd gericht.
Belangrijke hervormingen waren het gevolg: Het romeinsche leger werd in den vervolge gerecruteerd uit de proletariërs van Rome en andere vrijwilligers, terwijl de dienstplicht practisch werd afgeschaft, nadat ze voor dien tijd en voor den staat onmogelijk was gebleken.
In plaats van de burgemeesters, die in geval van nood plotseling tot veldheeren en officieren gebombardeerd werden, kwam een vast officierskorps, dat de gevechtswaarde der beroepsarmee al spoedig buitengemeen verhoogde.
Tactisch werden de drie ongelijkwaardige linies eerst gelijk gemaakt en met grootere tusschenruimten opgesteld, wat de bewegelijkheid reeds verbeterde. Tenslotte voerde Marius (± 87 v. o. j.) — bekend geworden door zijn veldslagen tegen de Kimbern en Teutonen — de zoogenaamde kohortentactiek in. Dat wil zeggen, dat de legioenen, die sedert zijn tijd 6000 man zwaar gewapend voetvolk

bevatten, ingedeeld werden in tien kohorten van 600 man, ieder van drie manipels à twee centuriën van 100 man. Deze kohorten vormden nu de tactische eenheden, die op iedere gewenschte wijze konden worden opgesteld en dank zij strenge discipline en ijverig exerceeren ook tijdens den slag alle gewenschte bewegingen konden uitvoeren. Zoo kon men nu eens twee, dan drie òf vier linies opstellen, men kon kohorten loodrecht op de linie opstellen òf kohorten links òf rechts omtrekkende bewegingen laten uitvoeren. Naast het zwaarbewapende, gepantserde voetvolk kende men ook lichtere infanterie, vaak met slingers òf pijl en boog uitgeruste bondgenooten, z.g. auxiliaire troepen. Ook waren er van den beginne af aan technische afdeelingen, die niet alleen voor de reparaties van voertuigen, materiaal en versterkingen dienden, maar die ook de bediening van het vooral bij belegeringen gebruikte geschut (o.a. katapulten) tot taak hadden, waarvan 65 stukken per legioen werden ingedeeld! Vitruvius Pollio zegt daarover in zijn werk „De architectura": „Ook de muziek moet de bouwmeester begrijpen, om de muzikale en wiskundige verhoudingen te beheerschen en het geschut te kunnen stemmen — want de peezenstrengen zijn slechts dan goed gespannen als ze een bepaalde en aan beide zijden even sterke toon doen hooren". Ook tot diep in Germanje sleepten de Romeinen hun artillerie mee, waar ze o.a. gebruikt werd om 16 n. o. j. in de z.g. Angrivarierwal een bres te schieten.

Tenslotte was voor deze reuzenlegers met hun infanterie, cavalerie, artillerie en genie een bijna even groote tros noodig, die met duizenden schepen, wagens en paarden, met pakhuizen, intendance-

officieren en kooplieden voor de proviandeering en uitrusting der troepen zorg droeg. Steunend op deze voor dien tijd zeer sterke weermacht kon het Imperium Romanum de idee van zijn „Mare nostrum" verwezenlijken en lijfde langzamerhand alle rond de Middellandsche Zee gelegen gebieden in. Azië, Afrika, Gallië en Spanje werden Provincies, die het voorrecht, van de romeinsche cultuur mee te mogen genieten, duur moesten betalen. Behalve in den vorm van belastingen, geschiedde dit door het stellen van zeer groote kontingenten auxiliaire troepen, meest lichte infanterie òf ruiterij.
Begrijpelijk was onder deze omstandigheden de toenemende macht van de jarenlang te velde staande generaals, met hun groote beroepslegers, die tenslotte onder Caesar leidde tot den overgang van de burgerlijke republiek naar het keizerrijk, dat aan hem zijn naam ontleent. Ons woord keizer stamt ook van caesar! Terwijl zoo eenerzijds de macht centraal in de handen van de alleenheerschers kwam te liggen, nam anderzijds de invloed der Provincies met hun troepenmachten en warenleveringen toe en werkte decentraliseerend.
Natuurlijk was het noodig in de bezette gebieden de orde te handhaven, wat niet altijd gemakkelijk was. Bijzonder moeilijk was het in Gallië — niet alleen wegens den weerstand van de krijgslustige keltische bevolking, maar vooral omdat aan den anderen kant van de Rijngrens het eenige groote volk woonde, dat de Romeinen in Europa nog niet onderworpen hadden, het eerste en eenige volk, dat zich voor hun wil nooit zou buigen en 500 jaar later de erfenis van het vervallen Imperium zou overnemen. Reeds dit nuchtere feit waarschuwt ons weer niet alleen kultuur en techniek, maar ook

staats- en krijgswezen onzer voorvaderen vooral niet te onderschatten! Men heeft ons onze voorouders uit dien tijd vaak voorgesteld als onbeschaafde, kultuurlooze barbaren, als nomaden, die geen akkerbouw en geen vaste woonplaatsen kenden. Met dien barbarenleugen is al tamelijk wel door de voorgeschiedkundige resultaten afgerekend, maar bijna algemeen is nog de opvatting, dat van sociale inrichtingen, van een staatkundige organisatie geen sprake kon zijn. De fout ligt daarin, dat wij niet bedenken, dat een nog vrijwel uitsluitend uit boeren bestaand volk in zijn staatsopbouw veel missen kan, wat een stedelijke beschaving onvoorwaardelijk noodig heeft: b.v. politie, muntwezen, ambtenaren. Dat toch een vergaande organisatie voorhanden was, blijkt reeds in den bronstijd en zelfs eerder uit de groote gemeenschapsprestaties waaraan duizenden gewerkt moeten hebben, zooals uit de tot 25 km. lange veenbruggen door de moerassen aan de duitsch-nederlandsche grens.

Uit grootte en inrichting der keltische burchten in Zuidduitschland liet zich berekenen, dat de Germanen in de laatste eeuwen voor de tijdwende met legers van ongeveer 15000 man opereerden. Maar ook bleek, dat meerdere dergelijke legers gelijktijdig op de been gebracht konden worden. Dat hier niet van ongedisciplineerde, lukraak verzamelde massa's sprake was — zooals bijvoorbeeld met de Hunnenhorden het geval was, die een paar honderd jaar later ons werelddeel binnendrongen — moge uit het volgende blijken: De Breslauer praehistoricus Jahn schrijft in zijn grondleggende werk over de bewapening der Germanen: „In de plaats van het lange, keltische slagzwaard treedt in geheel

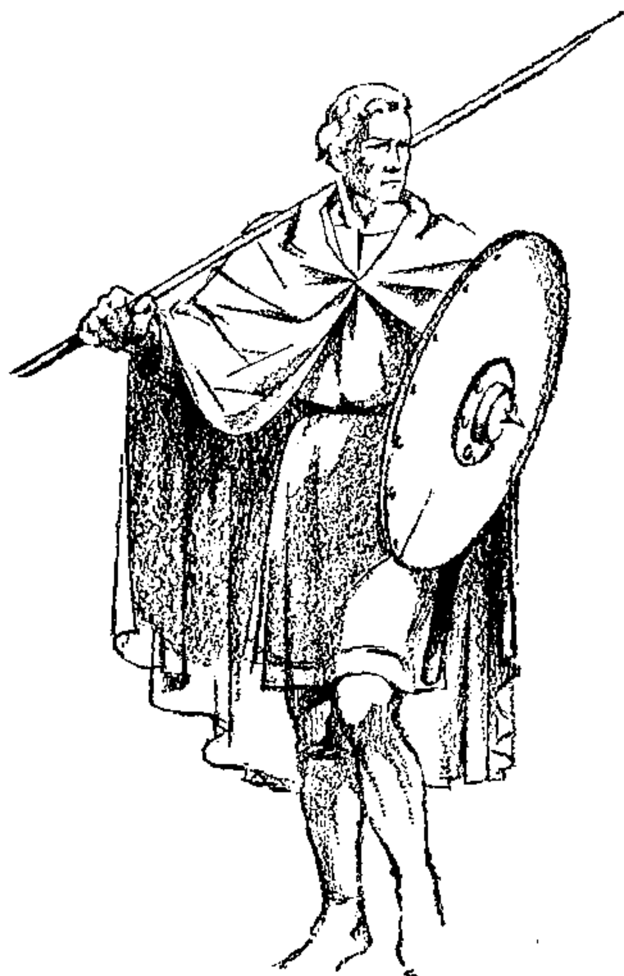
Germanje (omstreeks de tijdwende) het romeinsche stootzwaard. Deze verwisseling gaat zoo snel in haar werk, dat de oude zwaardvorm zelfs in de verstverwijderde gouwen opeens verdwenen is". Pastenaci concludeert daaruit terecht: „Voor deze tot in de verste gouwen plotseling voltrokken verandering der bewapening kan geen andere verklaring aangenomen worden dan dat ze door een gemeenschappelijk opperbevel werd geboden. Wat anders zou de mannen op Bornholm, die nooit door de Romeinen bedreigd werden, tot een dergelijke verandering genoopt hebben?" Niets bewijst trouwens beter de waarde der germaansche legers en van hun leiding dan de moeite, die de Romeinen met dit volk, het eenige dat zij nooit onderwierpen, hadden. Varus en Asprenas trekken 9 n. o. j. met minstens 30.000 resp. 20.000 man tegen Arminius de Cherusker op, door wien zij verslagen werden. Armin zelf heeft zeker ook over een leger van 50.000 tot 60.000 man beschikt! Dergelijke strijdmachten zijn echter in geval van ernst alleen te hanteeren wanneer reeds in vredestijd oefeningen in grooter verband, manoeuvres, gehouden zijn.
In den beginne was van eigenlijke beroepssoldaten in Germanje in het geheel geen sprake; in geval van nood greep iedere man, geoefend als hij was, naar de wapens. Naarmate echter de door de Romeinsche afsluiting en andere faktoren veroorzaakte overbevolking het gevolg had, dat niet voldoende jonge mannen van nieuwe boerderijen voorzien konden worden, ontwikkelde zich het z.g. gevolgschapswezen. Om bijzonder goede aanvoerders verzamelde zich een uitgelezen schaar jongelieden, die door deze helden werden geoefend en geschoold — ze vormden de z.g. honderdschappen,

de keurkorpsen der Germanen. Van de Romeinen is ons in vele berichten overgeleverd hoe orde en discipline in oorlogs- en vredestijd door exercitie en een uiterst streng regiem werden gehandhaafd. Voor een leger, dat uit proletariërs van allerlei nationaliteiten bestond, is deze methode begrijpelijk. Hoe geheel anders was het bij de Germanen — daar bestond door de natuurlijke bindingen van sibbe en stam een innerlijke tucht. Toch werd er ook systematisch geoefend. We weten bijv. dat de Ambronen reeds ± 100 v. o. j. in den pas marcheerden en zoonoodig met hun speren op de schilden de maat sloegen. Een gedicht uit de Edda geeft ons een goeden indruk van de veelzijdige scholing der jonge krijgers, die zeker in deze tijden niet veel anders was:

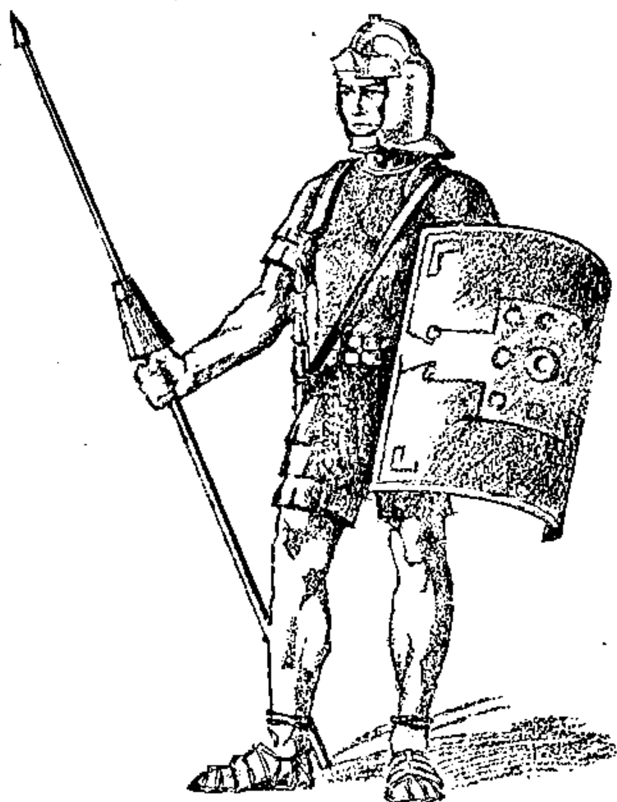
Thuis in de hal groeide de Jarl op,
Het schild leerde hij wenden, peezen draaien,
Bogen spannen en pijlen schaften,
Speeren werpen lanzen stooten,
Honden jagen, hengsten berijden,
Zwaarden zwaaien, zwemmen in de zee.

Van de Bataven heet het: „Ook in het vaderland bezaten ze een uitgelezen cavalerie, die bijzonder goed zwemmen kon en zonder paarden òf wapens af te geven over den Rijn placht te zwemmen." Zeker was dus van doelbewuste exercitie sprake. In den slag stelden de Germanen zich wigvormig op — vooraan de grootste helden, de hoofden van sibbe en stam. Meerdere dergelijke wiggen, door de Romeinen cunei, door de Germanen svinfylking òf swines haubith = zwijnshoofd genoemd, werden naast elkaar opgesteld als meer-

dere verbonden stammen vochten; de tactiek berustte — evenals dit bij de oorspronkelijk uit naast elkaar opgestelde manipels opgebouwde romeinsche linies het geval was — uitsluitend op de door de massawerking der diep opgestelde wig zeer krachtigen stoot, die door zijn eigenaardigen vorm licht tot een opensplijten der vijandelijke linies voerde. Deze svinsfylking gold in het oude Noorden als een geschenk van Odin. In de verdediging gedrongen werd de spitse wig snel afgerond en een z.g. schildenburcht gevormd, die slechts moeilijk te treffen was.
Kenmerkend was voor de Germanen, dat ze in den strijd een Godsoordeel zagen, dat slechts bij uiterste noodzaak werd te hulp geroepen. Ook bij de Romeinen en andere volkeren met sterken Noordrasinslag heerschte eens deze opvatting, die zich o.a. weerspiegelde in de eenvoudige taktiek der tegenover elkaar gestelde phalanxen van linies, die bij Cannae zoo jammerlijk te kort schoot, toen de semitische Karthagers zich niet aan de „spelregels" hielden. Van de Germanen is ons bekend hoe volgens vaste regels de oorlog werd verklaard, hoe men dag en plaats voor den slag afsprak en het slagveld met hazelaarstwijgen bepaalde. Ook de Romeinen bleven vasthouden aan de „bellum iustum", den rechtvaardigen oorlog: maar meer en meer werd iedere oorlog rechtvaardig geacht, die zich richtte tegen dengene die zich niet wilde onderwerpen. Rome achtte zich de Heer dezer wereld — zijn Pax Romana de internationale rechtsorde — wie zich niet daarin schikte, was een misdadiger, die met alle middelen bestreden moest en mocht worden. Talloos zijn de met het elementairste volkerrecht strijdige handelingen der Romeinen t.o.v. ons —

Germaansche strijder uit de tijd der vrijheidsoorlog onder Claudius Civilis (naar Petersen).

Een zwaarbewapende Romeinsche legionnair uit dezelfde tijd.

ontelbaar de wreedheden, die ze aan strijders, maar ook aan vrouwen en kinderen hebben begaan. Ernst Moritz Arndt zegt: „De Romeinen werkten met list waar dapperheid niet hielp, met vleierijen, verleiding, titels en steekpenningen waar ze in veldslagen ongelukkig waren. Ze probeerden door

ophitsing en haat diegenen te verderven, die tusschen overwinning en dood geen keuze kenden"! Ook de Germanen moesten met deze methoden op den duur rekening houden en van een open oorlog afzien. Twee wegen waren er om met de romeinsche taktiek en methoden af te rekenen. Ten eerste het overnemen der romeinsche organisatie, wat slechts zelden met goed gevolg geschiedde. Ten tweede een dergelijke benutting van de landschappelijke situatie, dat de Romeinen hun sterkere taktiek niet konden benutten.

Op de laatste wijze behaalden de nog sterk natuurverbonden Germanenstammen bewonderenswaardige resultaten. Vergeleken met den zwaar bewapenden legionnair, die op marsch 30—45 kg. bij zich droeg — en dan volkomen ongevechtsvaardig was! — waren de lichtbewapende Germanen uiterst snel bewegelijk. Alleen de volledige bewapening der Romeinen woog bijna 15 kg. — achter een groot zwaar schild, dat vaak van de knieën tot de oogen reikte, stond de gehelmde legionnair met zijn lange ijzeren werpspies, het pilum, en zijn gladius òf steekzwaard. Hoe scherp contrasteert daarmee de ongepantserde, ongehelmde, vaak met ontbloot bovenlijf strijdende Germaan, die zijn schild — wanneer hij er al een heeft — niet gebruikt om domweg de houwen der tegenpartij op te vangen, maar zoo snel en behendig het lichte, meest van een in het midden gemonteerde spits voorziene schild hanteert, dat het veeleer aanvalswapen dan bescherming is. Snelle bewegingen maakten het mogelijk door schijnaanvallen en verdediging — die waarschijnlijk expres beoefend werden — den in het open gevecht vaak sterkeren vijand in hoogst onaangename situaties te lokken. Een andermaal werden door de zwemkunst der

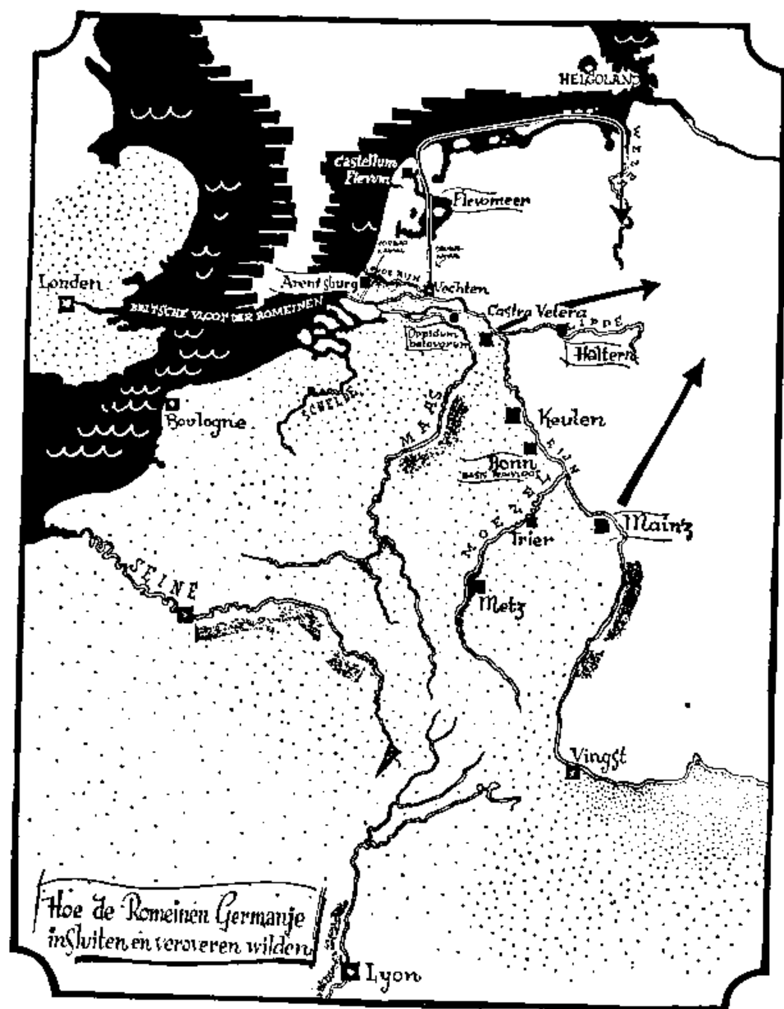
Germanen operaties mogelijk, die we nog meermalen zullen ontmoeten en waar de Romeinen machteloos tegen waren.

Zoo stonden dus eigenlijk twee grootmachten tegenover elkaar: Aan deze zijde van den Rijn het Rijk der Germanen met zijn krachtige natuurlijk denkende en handelende boerenvolk — aan de andere zijde de Gallische Provincie van het Romeinsche Imperium met zijn mengelmoes van volken. (Uit sommige Gallische plaatsen kwamen toentertijd reeds klachten over Joden en Syriërs, die reeds in den z.g. Romeinschen Keizertijd 2/3 van de stadsbevolking uitmaakten en vele handelsmonopolies bezaten!)

Door landnood — landhonger — gedreven, drongen steeds weer Germanenstammen over den Rijn en keizer Augustus maakte het plan de staatsgrens tot op de lijn Elbe—Bohemen—Budapest naar het Oosten te verleggen, waardoor ze korter en beter te verdedigen zou worden. In het voornamelijk door Kelten bewoonde Zuidduitschland ging het vlot: Kärnten en de Steyermarck werden reeds in 15 v.o.j. als de Provincies Raetia en Noricum bij het Imperium ingelijfd. In het zuiver germaansche Noorden stootte men na herhaalde met wisselend succes bekroonde pogingen tenslotte definitief het hoofd.

Het opgestelde plan berustte op een van drie zijden af doorgevoerden concentrischen aanval tegen het hart van het vrije Germanje: Uit het Zuiden, uit het Westen en over zee uit het Noorden.

Bij Mainz en bij Xanthen in het Rijnland werden groote vestingen gebouwd, die voor meerdere legioenen plaats boden. Daartusschen lagen bij Neusz, Keulen en Bonn de belangrijkste andere castella.

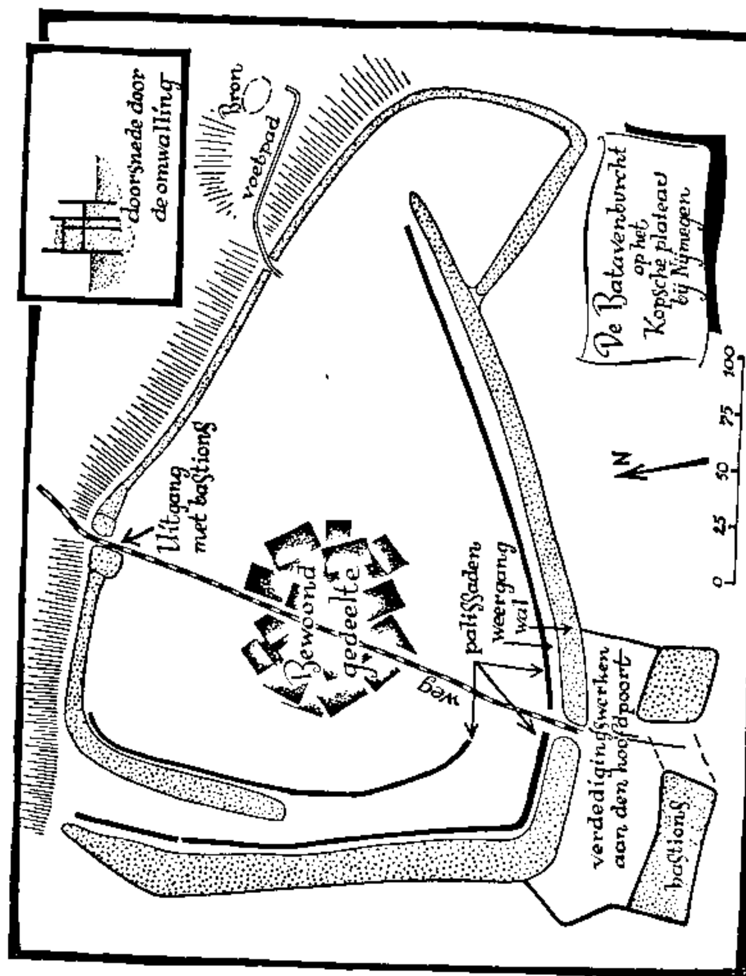

In den loop der tijd was het de Romeinen gelukt het op de kaart gestippelde gebied te bezetten. Om hun macht ook over het nog vrije Germanje te kunnen uitstrekken beraamden zij een driezijdigen inval van uit de reuzenvestingen bij Mainz en Xanthen door Hessen en het dal van de Lippe en met een groote vloot vanuit het bezette Bataafsche gebied over de Waddenzee. Al deze pogingen leidden tenslotte niet tot een resultaat.

Van Mainz uit zou men via het als voorpost later aangelegde castellum bij Höchst door de Wetterau in het land der Chatten binnendringen, van wie Tacitus bericht: „Voor Germanen toonen ze veel berekening en overleg. Ze plaatsen uitgezochte mannen op leidende posten en gehoorzamen deze meerderen werkelijk, weten in rij en gelid te gaan, op het juiste oogenblik te handelen, aanvallen te verschuiven, den dag in te deelen en zich 's nachts door schanswerk te beveiligen; ze rekenen het geluk tot de twijfelachtige, de dapperheid daarentegen tot de zekere dingen en ze hechten — wat zelden voorkomt en eigenlijk alleen de romeinsche krijgstucht past — meer waarde aan den aanvoerder dan aan het leger. Al hun kracht ligt in het voetvolk, dat ze behalve met wapens ook met pioniergereedschap en mondvoorraad bepakken; andere stammen ziet men in den slag trekken, de Chatten in den oorlog"!
Zeker was dit ook grootendeels van toepassing op de Bataven, die eens een deel van het Chattenvolk waren.
De tweede opmarschweg zou van het fort bij Xanthen uitgaan, dat, naar het gehucht waar het gebouwd werd, Castra Vetera — Fort Vetera — genoemd werd. Terwijl het met het Zuiden en de Noordzee door den Rijn verbonden was, liep van hieruit de oeroude germaansche Helweg — die nog in de Middeleeuwen als heirweg gebruikt werd — naar het Oosten, die bij Minden over den Wezer ging en, door talrijke germaansche vestingen beschermd, bij Maagdeburg de Elbe bereikte. Bovendien kon men door het dal van de hier in het Rijndal uitstroomende Lippe in het stamland der Cheruskers doordringen. Om de verzorging moge-

lijk te maken werd bij Haltern een door de Romeinen Aliso genoemd steunpunt gebouwd, vanwaar wegen naar Noord en Zuid, maar ook langs en over de Lippe stroomafwaarts liepen.
Tenslotte besloot men het land der Bataven als basis in te richten voor de omtrekkingsactie, die via de Waddenzee — resp. Friesland — het germaansche kerngebied uit het Noorden zou aanvallen. Sprekend over de langs den Rijn wonende Germanen zegt Tacitus: „Van al deze stammen steken de Bataven wat dapperheid betreft boven de anderen uit." Hij meent, dat ze zich tengevolge van een huiselijke twist van de Chatten, die toen in Hessen woonden, afsplitsten, maar waarschijnlijker is, dat ze een paar honderd jaar v.o.j. door landnood gedwongen wegtrokken om zich op de vruchtbare gronden tusschen Rijn en Waal te vestigen. Kleinere duinen boden bij den in dien tijd waarschijnlijk iets lageren waterspiegel een vrij veilige bewoningsmogelijkheid. Uit de geologie en de bodemvondsten is gebleken, dat de Waal zich toen reeds bij Kleef van den Rijn scheidde, die toen nog door den Ouden Rijn naar het Westen stroomde, waar hij bij Katwijk in de Noordzee mondde. Begrijpelijk is, dat de Romeinen het bij dezen sterken en strijdvaardigen stam niet verbruien wilden. Men legde daarom geen belastingen op, maar verplichtte hen slechts als bondgenooten een aantal hulptroepen te stellen: negen kohorten, tezamen ongeveer 9000 infanteristen en 1100 ruiters tellende, waren lange tijden met het XIV Legioen in Britannië, waar ze grooten naam maakten. Een ruiterregiment van zeker 1000 man lag bij het uitbreken van den oorlog o.a. in de vesting Vetera; in lateren tijd lagen bataafsche troepen veelal in

de Donaulanden, waar o.a. de naam der stad Passau van hen afkomstig is. Reeds uit 't jaar 5 meldt Dio 55,24 uit Rome de aanwezigheid van „uitgezochte buitenlandsche ruiters, die den naam Bataven dragen van het Bataveneiland in den Rijn, omdat ze uitstekende ruiters zijn".
Om de „insula batavorum" nog vaster met het bezette gallisch-belgische gebied te verbinden bouwde Drusus een strekdam in de Rijnsplitsing, zoodat de grootste watermassa — die tot dan toe door de Waal stroomde — den Rijn volgde, terwijl de Waal bijna droog viel. Hierdoor werd tevens de verbinding tusschen het bataafsche land en het vrije Germanje bemoeilijkt. Naast de bataafsche nederzettingen, die in grooten getale werden ontgraven (o.a. Nijmegen, Betuwsche woerden (o.a. de Hooge Woerd bij Zetten), Naaldwijk in het Westland, Ockenburg bij Den Haag), verrezen nu vele romeinsche castella en nederzettingen. Een naar Drusus genoemd kanaal is waarschijnlijk de Vecht, die als zijtak van den Rijn naar het Flevomeer leidde (de Zuiderzee bestond toen nog niet). Aan het begin werd bij Vechten de romeinsche vlootbasis, van waaruit de oorlogsvloten via Flevomeer, Waddenzee en Ems naar Germanje voeren, grootendeels opgegraven. Iets verder Westelijk voerde bij Utrecht een veer over den Rijn bij de burgerlijke nederzetting, die daaraan haar naam ontleende. In later tijd leidde een onder Corbulo gegraven kanaal — dat in de buurt van Leiden begon — achter de duinen langs naar de Maas-Waalmonding. Aan de monding van het uit het Flevomeer naar de zee stroomende Vlie werd het nog niet gevonden sperfort „Castellum flevum" gebouwd. Of de bij Nijmegen ontgraven Batavenburcht — het „oppidum batavo-

De Batavenburcht op het Kopsche plateau bij Nijmegen werd door Dr. Holwerda grootendeels ontgraven. Hij bleek te bestaan uit twee ineensluitende wallen van hout en aarde, die geheel aan den vorm van het terrein waren aangepast. Aan de binnenzijde der wallen was een palissade aangebracht terwijl de beide uitgangen nog extra door bastions beschermd werden.

durum" van Tacitus — werkelijk als de hoofdstad der Bataven beschouwd moet worden, zooals de Altenburg in Hessen eens de hoofdstad Mattium der Chatten was, mag op zijn minst twijfelachtig schijnen. Strategisch is de ligging ten Z. van de Waal en op de grens van het door de Bataven bewoonde gebied uiterst merkwaardig. De vesting kan hoogstens gericht geweest zijn tegen uit het Noorden komende aanvallen. Voor dat doel gebouwde vestingen zouden de Bataven echter zeker -- evenals de Romeinen — langs den linker oever van den Rijn gebouwd hebben. De geheele militair vrijwel waardelooze en excentrische ligging van de Batavenburcht dwingt m.i. tot de conclusie, dat deze op romeinsch bevel gebouwd werd en wellicht voor de te vormen hulptroepen als garnizoen diende. De — ongeveer 400 x 300 m. groote — burcht is als alle oudere en jongere germaansche vestingen geheel aan het landschap aangepast. Aan de Noordzijde benutte men den steil afhangenden bergrand en dientengevolge is de wal, die oorspronkelijk tusschen twee sterke houten wanden opgeworpen was, hier slechts 7 m. breed, terwijl ze elders tot meer dan 15 m. meet! Achter den wal liep een weergang, terwijl de doorgangen in den wal, van den Noord-Zuid door de vesting loopenden weg, door sterke bastions extra beveiligd waren. Een zoo goed geconstrueerde vesting ten eigen behoeve hadden de Bataven zeker op een strategisch beter gelegen punt gebouwd. Voor de watervoorziening diende het pad, dat in het Noord-Oosten langs de berghelling naar een plateau voerde, waarop tengevolge van aanwezige leemlagen een vijvertje altijd water voerde. Anderzijds is het aantal langs den geplaveiden weg ontgraven woningen

zoo gering, dat van een residentie òf hoofdstad wel nauwelijks sprake kan zijn, hoewel ook op het Valkhof een bataafsch dorp werd opgegraven.
Van deze drie bases uit trachtten de Romeinen tevergeefs Germanje aan hun wil te onderwerpen. We zullen van den strijd niet verhalen, de namen: Drusus, Tiberius, Germanikus, Herman de Cherusker òf Arminius en Varus, Idistawiso, Angrivarierwal en Teutoburger woud mogen voldoende zijn!
Zonder succes probeerde Caligula nog in het jaar 40 met een reuzenarmee van 10 legioenen — minstens 100.000 man! — in het land der Chatten binnen te dringen, maar zijn opvolger, Keizer Claudius, gaf de germaansche politiek definitief op en probeerde de geleden schade door veldtochten tegen Britannië goed te maken. De Rijnlinie werd nu van definitieve steenen bouwwerken voorzien; zoo kwamen bijvoorbeeld in de plaats van de met stroo òf riet, zelden met lei, bedekte daken echte dakpannen, waarvoor vele pannenovens gebouwd werden. De met het Legioensstempel voorziene pannen behooren tot de meest talrijke vondsten uit die periode. Claudius liet de verbindingsstraat langs den Rijn nieuw bouwen en trok tenslotte in het jaar 47 van onze tijdrekening de laatste troepen van den rechter Rijnoever terug.
In Gallië had de romaniseering der daar wonende Kelten intusschen voortgang gevonden. Het eens zoo dappere soldatenvolk, dat langen tijd de beste wapens van Europa bezat, reeds rond 390 v.o.j. Rome veroverde en in koene veldtochten niet alleen naar Britannië (± 600 v.o.j.), maar ook tot Griekenland (Delphi — 278 v.o.j.), ja — zelfs in Klein-Azië doordrong, vanwaar ze ons als Galaters bekend zijn (o.a. in den Bijbel genoemd), was tot een

tweederangsnatie afgezakt. Reeds van huis uit meer stadsbewoners en ambachtslieden dan de germaansche boeren, vielen ze meer en meer aan de internationale invloeden ten offer. Hulptroepen uit Gallië en Spanje en uit de Oostmark lagen in dien tijd in het Rijnland, maar ook uit Bulgarije en nog verder weg, uit Azië en Afrika.

Stellen we de drie in 69—70 oorlogvoerende machten nog eens tegenover elkaar:

De Germanen — eenvoudig, natuurgebonden en, van een enkele uitzondering (b.v. de nog te noemen Ubiërs) afgezien, onverdorven; het krijgswezen natuurlijk, snelbewegelijk, berustend op landschap en bloedsbanden.

De Romeinen — straf georganiseerd, formalistisch, internationaal-universeel; de armee bijna mathematisch opgebouwd (b.v. nauwkeurig in tabellen vastgelegde maten der altijd rechthoekige castella), voor de helft bestaand uit — min òf meer onbetrouwbare — hulptroepen; uitgerust met alle wapens: infanterie, cavalerie, genie, artillerie en intendance, daarbij een sterke Rijnvloot.

De Galliërs — de rest van het eens groote volk der Kelten; in alle opzichten besmet door vreemde invloeden — politiek weinig betrouwbaar; het leger hoofdzakelijk bestaande uit de ridders, met weinig gevechtswaarde.

Zoo was de situatie toen Claudius Civilis rond 45—50 als aanvoerder van een Batavenkohorte in romeinschen dienst trad.

CLAUDIUS CIVILIS.

Claudius Civilis werd waarschijnlijk tusschen 20 en 25 geboren, want bij het uitbreken van den oorlog van 69—70 stond hij reeds 25 jaar in romeinschen dienst en het lijkt waarschijnlijk, dat hij met 20 à 25 jaar daar dienst nam. Hij was dus ongeveer 50 jaar oud. Als jonge man zag hij nog de laatste pogingen der Romeinen om hun macht ook over het vrije Germanje òf een deel daarvan uit te breiden. Goed ontwikkeld en uit een oud edel geslacht stammend volgde hij de politieke gebeurtenissen van zijn tijd zeker met intense belangstelling en bemerkte hoe allengs vervalverschijnselen toonden, dat de romeinsche kolos aan kracht verloor. Het kon hem niet verborgen blijven hoe de macht van het Imperium tegenover de onderworpen volken en het vrije Germanje grootendeels berustte op de strijdkracht der bondgenootentroepen, terwijl de romeinsche kern meer en meer verzwakte. Reeds sedert tientallen jaren slopen allerlei slechte gebruiken in het politieke en zedelijke leven binnen. Voor het eerst breidde het Jodendom zich over Europa uit; terwijl vele niet-Joden zich lieten bekeeren om met Joden te kunnen trouwen nam echter ook de haat der andere bevolkingsgroepen toe, zoodat Keizer Claudius reeds in 41 in een Decreet de Joden aanraadde een meer bescheiden houding aan te nemen.

Desalniettemin was het voor den nuchteren beoordeelaar duidelijk, dat de romeinsche macht vooralsnog onaantastbaar was en dat voorloopig de defensieve houding door Germanje nog niet opgegeven kon worden voor den aanval. In

Germaansche familie uit de eerste eeuwen onzer jaartelling naar een schilderij van Professor Petersen.

afwachting van betere tijden gingen vele germaansche edelen met hun troepen in romeinschen dienst. Velen mogen dit uit zucht naar avontuur gedaan hebben, om hun kracht en dapperheid te beproeven. Zeker echter hebben de besten dit uit andere motieven gedaan — mannen als Civilis en reeds veel vroeger Herman de Cherusker moesten voelen, dat ze voor vreemde doeleinden streden, ook wanneer de gewone man zich daarover geen zorgen maakte. Wanneer we hen echter zien als de militaire attaché's van hun volk, die in den vreemde trokken om de wereld te leeren kennen, om met taktiek en strategie der eventueele toekomstige vijanden vertrouwd te raken, om diplomatiek geschoold te worden door den omgang met de officieren der vreemde legers, met de stadhouders der provincies en andere persoonlijkheden, wordt ons hun handelwijze duidelijk. Bovendien bestond de mogelijkheid zich in het toentertijd bloeiende intrigenspel der Romeinen te dringen, zooals Civilis inderdaad met den stadhouder van Opper-Germanje besprekingen voerde en in briefwisseling stond met den Commandant van de romeinsche Donau-armee betreffende het beginnen van den opstand. Zóó leerde Civilis misschien ook den lateren Keizer Vespasianus kennen, die in Claudius' tijd in Germanje en Britannië gelegen heeft. Voorzeker was Civilis een persoonlijkheid.

Küsters beoordeelt hem in zijn boek over het romeinsche en germaansche krijgswezen als volgt: „Het taktische handelen van Civilis legt, evenals dat van Arminius, den nadruk op het verrassende moment, op handige uitbuiting van het terrein en flankeerende actie. Van een frontaal schema is niets te bespeuren. Het geheele operatieve hande-

len van den Batavenvorst toont den handigen tactikus en meester van den oorlog in het klein, die zich echter door politieke hoop gedreven en door gunstige gelegenheden aangelokt, met ondernemingen inliet, tegen welke hij niet opgewassen was."
Pastenaci zegt van hem o.a.: „Civilis was minder veldheer, maar meer staatsman dan Hannibal. Hij is één van die tragische figuren in de geschiedenis der wereld, wien het succes niet gegund was, wien echter ondanks fouten en tekortkomingen het meegevoel en de erkentelijkheid van alle vrijheids- en vaderlandslievende menschen aller tijden toekomt."
Niettegenstaande zelfs de Romein en tijdgenoot Tacitus van onzen eersten nationalen held zei: „Maar Civilis, die een grooter geest was dan de barbaren plegen te zijn", bestond men het in Nijmegen bij het Valkhof het volgende opschrift aan te brengen:

„Hier stond Claudius Civilis tandenknarsend,
hier zag hij met norschen blik
de adelaars der wrekende legerscharen naderen."

Waarom men juist het oogenblik der nederlaag voor vereeuwiging uitzocht moge den ouden machthebbers in Nijmegen duidelijk zijn — ons is het een raadsel!
De lezer vorme zich echter zelf een oordeel over den man, wiens leven en werken wij thans trachten te schilderen.

In den tijd gedurende welken Civilis als overste over één van de 8 Batavenkohorten met het XIV Legioen in Britannië streed, schreed de ontwikkeling in het vaderland voort en zeker bleef hij

daarvan vrij goed op de hoogte.
In 47 werd de Noordzee voor de Romeinen onveilig gemaakt door Chaukische strijdkrachten en zelfs verschenen ze voor de gallische kust. Corbulo, de toenmalige stadhouder in Neder-Germanje, liet daarom een kanaal graven, dat men in de Vliet meent te herkennen. Via de bij den Haag ontgraven vloothaven Arentsburg — waarschijnlijk Lugdunum Batavorum — was nu een veiligere verbinding tot stand gebracht.
Niet alleen de Chauken, ook de Friezen waren zeer actief. Na de nederlaag der Romeinen in 28 waren ze vrijwel zelfstandig. Gedwongen door den steeds stijgenden zeespiegel — die reeds sedert 100—200 jaar tot den bouw der terpen verplichtte — vestigden enkele Friesche stammen onder hun vorsten Verritus en Mallorix zich op de Veluwe, die op militair bevel onbewoond moest blijven. Toen de Friezen ondanks de succeslooze reis der vorsten naar Rome toch op de Veluwe bleven wonen, werd een bloedbad aangericht, dat natuurlijk zeer veel opstandigheid verwekte. Ook langs den Beneden-Rijn bestond in die dagen veel beweging, daar in N.W. Germanje wonende stammen, door de zee en de bevolkingstoename gedreven, steeds sterker naar het Zuiden drukten. Enkele stammen moesten de Romeinen noodgedwongen over den Rijn toelaten. De bataafsche kohorten oogstten intusschen in Britannië grooten roem.
In Rome was de goedwillende maar zwakke Keizer Claudius in 54 opgevolgd door Nero, een bruut en wellusteling, die alle denkbare slechte eigenschappen bezat. Niets teekent zóó de verwording van Rome als de misdaden van dezen man. Zijn stiefbroer Britannicus vergiftigde hij. Getrouwd met de

edele Octavia, verstootte hij deze in 57 en liet haar daarop vermoorden, teneinde met de vrouw van Otho, de schoone, zedelooze Poppae Sabina, te kunnen trouwen, die hij door een buikschop doodde toen ze voor de tweede maal zwanger was. Zelfs zijn moeder liet hij in 59 door sluipmoord ombrengen. Onder een dergelijk heerscher moest ook het land ten onder gaan. Begrijpelijkerwijs waren onlusten en samenzweringen tenslotte aan de orde van den dag.

In 68 brak in Gallië en een deel van Spanje een opstand uit onder leiding van de stadhouders van Lyon en Tarracon. Julius Vindex was een geromaniseerde Kelt, Galba in Spanje was Romein, evenals de mede in het complot zijnde Verginius Rufus, de Commandant van de armee in Opper-Germanje. Omstreeks denzelfden tijd begon in het Oosten de eerste groote Jodenopstand en Nero stuurde hier een man heen, van wien hij vermoedde, dat deze politiek onbeduidend zou blijven, n.l. Vespasianus. Bovendien had Nero de wegens hun dapperheid befaamde Batavenkohorten uit Britannië teruggeroepen met de bedoeling ze in het Oosten in te zetten. Tijdens den gallischen opstand waren ze in Gallië, waar ze zoodoende ook den toestand leerden kennen en misschien ook connecties aanknoopten. Civilis werd tegelijk met Claudius Paulus, die evenals Civilis bij de Bataven „een boven alle anderen uitstekende plaats innam", gearresteerd en (valschelijk?) van revolutionnaire plannen beschuldigd. Claudius werd ter dood gebracht en Civilis als gevangene naar Nero gestuurd!

Deze laatste pleegde echter nog in Juni 68 op de vlucht zelfmoord en weldra werd Galba algemeen erkend. Daar de armee in Opper-Germanje getracht

had haar kommandant tot keizer uit te roepen, werd Rufus vervangen door den weinig beduidenden Vitellius, die echter reeds den 3en Januari door den ruiteroverste Valens te Keulen tot Keizer geproclameerd werd. Ondertusschen was het in Italië tot een burgeroorlog gekomen, die nog in Januari 69 leidde tot den dood van Galba en de troonsbestijging van Otho, die nu als legitiem vorst tegenover den zich op de armee steunenden Vitellius stond.

De romeinsche legionnairen van de Germaansche Armee eischten van Vitellius na zijn uitroeping tot keizer den dood van vele officieren, waaronder ook Civilis, die door Galba vrijgesproken en weer in zijn ambt hersteld was. De prokurator van België werd ter dood gebracht, de commandant van de Rijnvloot gearresteerd. Vitellius hield wijselijk Civilis de hand boven het hoofd, daar hij de Bataven niet tegen zich in het harnas wilde jagen en hoopte op de medewerking van de 8 kohorten van het XIV Legioen, die nog in het gebied der Lingoners — bij het Plateau de Langres — waren. Het gelukte hem inderdaad de kohorten op zijn hand te krijgen, terwijl het XIV Legioen zelf reeds naar Italië was afgemarcheerd en de partij van Otho had gekozen. Met het leger van Caecina — dat 30.000 man telde — trokken ze over den St. Bernard, die evenmin tijdig door Otho bezet was als de Mont Genièvrepas, waarover Valens met 40.000 man Italië binnenrukte. Bij de Polinie in het hart van Italië kwam het tot een strijd, die niet in het minst door de Bataafsche hulp door Vitellius werd gewonnen. Een dag na de capitulatie op 15 April 69 pleegde Otho zelfmoord. Van den strijd om de Po-linie zijn ons door Tacitus eenige bijzonderheden overgeleverd,

die een duidelijk licht op de waarde der romeinsche en germaansche troepen werpen. „Onder den indruk van het succes lieten de troepen van Vitellius zich niet meer door de rivier met haar steile oevers ophouden, ja, de Bataven en de Germanen lokte de Po juist aan: ze zwommen er tegenover Placentia plotseling overheen, namen een paar patrouilleerende posten gevangen en verschrikten de anderen dusdanig, dat deze in hun angst valschelijk meldden, dat Caecina's geheele leger er al was".
Van een gevecht tegen door Otho's troepen bemande schepen heet het: „toen, tengevolge van de verschillende handelingen der opgewonden manschappen, roeiers en vechters door elkaar geraakten en iedere orde verloren ging, sprongen de Germanen uit eigen beweging in het water, hielden de booten vast, klommen aan boord of drukten ze met de handen onder water." Een andere afdeeling gladiatoren, die per schip de Po wilde oversteken, werd door de Bataven op de rivier vernietigd.
Na den strijd kwam het spoedig tot wrijving tusschen de Bataven en de romeinsche legioenen, in het bijzonder het XIV. Ze werden daarom naar het Noorden gestuurd; het XIV trok naar Britannië — de kohorten naar Mainz.
Vitellius — zooals we reeds opmerkten een onbeduidend man, die het door een speling van het lot tot keizer gebracht had — verviel (in den waan volkomen veilig te zijn) al spoedig in zwelgpartijen en niets doen.
Ondertusschen was in het Oosten de — evenals Vitellius door vroegere machthebbers voor onbeduidend aangeziene — Vespasianus tot troonpretendent verheven. Aanvankelijk trouw aan Galba, dan aan Otho en Vitellius voorwendend, bereidde

hij zich op den grooten slag voor. Terwijl door de medewerking van de Egyptische Armee de graantoevoer naar Rome afgesneden zou worden, zou Mucianus — die in Syrië vocht — met een leger naar Italië trekken. Bovendien had Vespasianus goede verbindingen met de officieren der andere armeeën, die, vaak slechts door de houding der troepen gedwongen, Vitellius in schijn trouw bleven. In vergelijking met zijn vier voorgangers Nero, Galba, Otho en Vitellius was Vespasianus zeker een persoonlijkheid. Men vertelt, dat hij als keizer eens een naar pomade riekend jonkman, die hem kwam bedanken voor zijn aanstelling tot officier, toevoegde, dat het hem liever was als hij naar knoflook rook — de dandy werd direct ontslagen! Zoo wordt het begrijpelijk, dat de kommandant der Donauarmee, Antonius Primus, direct zijn zijde koos en ook brieven zond naar Civilis, die zich ook reeds met Hordeonius Flaccus — den stadhouder van Opper-Germanje — over de situatie had onderhouden. Vitellius, die op roekelooze wijze bijna alle legioenen uit de Germaansche Armeeën had meegevoerd naar Italië — waar ze door het klimaat en het luxeleven in Rome bedorven werden — trachtte nu ter verdediging tegen Vespasianus nieuwe legers te recruteeren uit het gebied, dat juist de Legioensvestingen langs den Rijn weer met recruten gevuld had. Vooral in het Batavenland zette dit veel kwaad bloed, daar de officieren, die met de recruteering belast waren, zeer gemeene methodes toepasten: Zoo werden oude mannen opgeroepen om ze tegen betaling van losgeld weer vrij te laten — schoone jongemannen werden daarentegen voor onzedelijke doeleinden weggevoerd.

Omstreeks denzelfden tijd, dat Antonius met de

Donau-armee de zijde van Vespasianus koos, die in het Oosten begin Juli 69 door alle Armeeën als Keizer was erkend, riep Civilis de edelste en meest vastberaden mannen op de dingplaats tezamen.

Wijzer geworden door wat hij in Britannië en Gallië, in Germanje en Italië had gezien en gehoord, wetend van de stemming bij de verschillende volkeren, troepen en officieren, alsmede van de elkaar bestrijdende partijen in Italië, scheen hem het moment gunstig Germanje's lot in handen te nemen en een aanvalsoorlog tegen het romeinsche Imperium te beginnen. Als staatsman zag hij de situatie volstrekt duidelijk in en het ware volkomen verkeerd zijn houding als die van een rebel te zien, die luchthartig en doldriftig het leven van duizenden op het spel zette.

Politiek gezien kon Civilis er, zooals de toekomst bewees, op rekenen bijna geheel Germanje achter zich te krijgen. Van een tijdstip, dat ongeveer in Oktober valt, zegt Tacitus: „De strijdkrachten van Civilis werden door een geweldigen toevloed uit geheel Germanje versterkt"! (Waarbij moet worden opgemerkt, dat de oorlog ten gevolge van het haasten van Brinio eerder begon dan de bedoeling was, zoodat de concentratie der troepen pas na het begin van den veldtocht plaats vond!)

Volgens onderzoekingen van Tackenberg en Schroller leefden tusschen Noordzee, Elbe, Main en Rijn destijds ongeveer 5.000.000 menschen, wat héél wat meer is dan men vroeger aannam. Dergelijke getallen zijn vrij zeker te berekenen uit de grootte en het aantal der urnenvelden uit een bepaalde periode.

Behalve op de Germanen kon Civilis ook rekenen op de sympathie der Galliërs, wier geringe militaire

waarde en betrouwbaarheid hij echter wel gekend zal hebben.
Militair gezien is volgens tegenwoordige begrippen een volk van 5.000.000 in staat een leger van minstens 500.000 man op te brengen. Ter vergelijking diene, dat Nederland aan het eind van den wereldoorlog bij ongeveer 8.000.000 zielen rond 450.000 man onder de wapenen had. De werkelijke sterkte van de Civilis ter beschikking staande weermacht is moeilijk te bepalen. Hoe groot het leger — dat voortdurend nieuwen toevoer kreeg — maximaal geweest is, kunnen we ongeveer berekenen uit de grootte der door de Romeinen tegen hem op de been gebrachte strijdmacht. Nadat de Germanen alle legioenen in de Rijnlanden buiten gevecht hadden gesteld en zich deels reeds zeer ver van hun basis verwijderd hadden — wat altijd een verzwakking beduidt, daar het veroverde gebied bezet moet worden, de verbindingen meer menschen eischen enz. — bracht Rome nog 10 extra legioenen in het veld, d.w.z. ongeveer 100.000 man plus een niet bekend aantal hulptroepen. De Germanen, die tactisch en strategisch alles bij elkaar genomen ongeveer gelijkwaardig waren, zullen dus zeker ook niet minder dan 80.000—100.000 man op de been gebracht hebben. In onze dagen met hun millioenenlegers moge dat zeer weinig schijnen. Doch slechts ruim honderd jaar geleden, in 1831, telde het veldleger, dat in den „Tiendaagschen Veldtocht" tegen de Belgen vocht, slechts 36.000 man + 72 stukken geschut. Maurits verzamelde voor den slag bij Nieuwpoort zijn leger bij Rammekens onder Vlissingen en beschikte over slechts 17.000 man, 3000 ruiters en 37 kanonnen!
Zelfs al nemen we de sterkte nog wat kleiner aan —

Het krijgsplan van Civilis

Het krijgsplan van Civilis behelsde in de eerste plaats een oprollen van de Romeinsche Rijnlinie met de sterke vestingen Castra Vetera, Bonn en Mainz door de Germaansche kerntroepen, die ondersteund moesten worden door aanvallen uit het Oosten. Gelijktijdig zou van Gallische zijde een aktie ondernomen worden tegen de betrekkelijk zwakke Romeinsche etappe. De rugdekking — die steunde op de Kaninefaten en de Germaansche vloot — stond onder bevel van Brinio en overwon de Romeinsche vloot.

wat nauwelijks waarschijnlijk lijkt — dan beschikte Civilis toch over een niet te onderschatten macht. De beste korpsen waren zeker de uit den romeinschen dienst komende bataafsche en andere kohorten en alae, die tezamen misschien 15.000 man bedragen hebben, met de romeinsche tactiek goed op de hoogte en vóór alles gedisciplineerd waren, wat met de andere door de stamverbanden gestelde korpsen niet altijd het geval was. In ieder geval is Civilis van hun medewerking zeker geweest, evenals van die van de andere stammen — zonder die zekerheid was de strijd van den beginne af een te groot waagstuk voor een dergelijke persoonlijkheid en het lijkt waarschijnlijk, dat het ding alleen ter bekrachtiging van zijn politiek diende. Diplomatiek was Civilis ook in hooge mate, door zich aanvankelijk als partijgenoot en vriend van Vespasianus uit te geven, waardoor de stadhouder van Opper-Germanje, Hordeonius Flaccus, verzuimde om te rechter tijd maatregelen te nemen.
Wat het strategische plan van Civilis was, is niet moeilijk te raden. Een vernietigingsoorlog was uitgesloten — alleszins mogelijk scheen daarentegen een verdrijven van de Romeinen uit de gebieden aan deze zijde der Alpen en een verder versperren der Alpenpassen. Lukte dit niet, dan zou de vijand altijd weer tot de Rijngrens op kunnen dringen. Van de uitvoering is het volgende te zeggen: Gedacht was allereerst concentratie der troepen in het Batavenland, organisatie van de flankdekking langs de kust en in Brabant door Kanninefaten, Marsaker, Bataven, dan een voorstoot naar het Zuiden tegen dat „pistool op de borst van Germanje" Castra Vetera en verder de Rijnlinie oprollend. Daarnaast rekende Civilis wel op een aanval van een

legerkorps uit het gebied der Chatten door de Wetterau tegen Mainz en op een afsnijden der verbindingen en terugtochtswegen der Romeinen door een opstand der Galliërs. In hoeverre en waarom het plan tenslotte mislukte willen we aan het einde van dit werkje onder oogen zien, na het verloop der operaties te hebben leeren kennen.

Alles tezamen was het oogenblik gekomen het volk door een rede te overtuigen van de noodzakelijk geworden actie. Civilis sprak van de afpersingen en onrechtvaardigheden, van de behandeling alsof zij niet bondgenooten, maar slaven waren, van de dwingelandij der officieren en het wegvoeren der mannen. „Nooit is Rome in grooter nood geweest; in de romeinsche winterkwartieren is niets dan buit en grijsaards! Kijk toch helder uit je oogen en wees niet bang voor de holle namen der legioenen! (die grootendeels uit jonge recruten bestonden) —. Wij daarentegen beschikken over een troepenkern met voetvolk en ruiters; de Germanen zijn onze broeders en de gallische landen denken zooals wij. Zelfs den Romeinen is deze oorlog, welks wisselend geluk wij met Vespasianus willen houden, niet onwelkom; van de overwinning geeft men zich echter geen rekenschap"!

Zijn woorden werden luid toegejuicht.

Zooals de Betuwe nog herinnert aan de Bataven spreekt de naam Kennemerland van den stam der Kanninefaten, waarvan Tacitus zegt, dat taal en dapperheid dezelfde waren als van hun buren, de Bataven. Evenals deze woonden zij deels op z.g. woerden in de laaggelegen kleigebieden van het land ten Noorden van den Ouden Rijn òfwel in de drogere duinstreek in het Westen van het tegenwoordige Noord-Holland.

Van dit volk stamde reeds de aanvoerder der Chauken bij hun aanvallen op de gallische kust in 47, Gannascus, voor wien de Romeinen zoo bang waren, dat ze hem niettegenstaande de beweerde vernietiging van zijn vloot door sluipmoord uit den weg lieten ruimen. Ook werd het reeds meermaals genoemde Corbulo-kanaal gegraven om tegen germaansche vlootacties beschermd te zijn. We zien hieruit, dat de marine naast de landmacht aan beide zijden een niet te onderschatten beteekenis had!

Om dat te begrijpen moeten we bedenken, dat de proviandeering en wapenuitrusting van de romeinsche vestingen der Rijnlinie en van de bases in het Batavenland grootendeels per schip geschiedde. Uit Gallië voornamelijk kwamen de handelsschepen langs twee wegen: 1e. Over Moezel en Rijn, 2e. door het Kanaal tot de Schelde—Maas—Waalmondingen en dan verder door de Corbulogracht of langs de Waal. Bovendien was een reusachtige vloot noodig voor de bewaking van den Rijnstroom van Vindonnissa in Zwitserland tot Lugdunum batavorum in het Noordwesten. Van de groote vlooten, die omstreeks de tijdwende door Drusus en Germa-

nicus gebruikt werden om van de vlootbasis Vechten uit via het Flevomeer en de Waddenzee de Ems op te varen — Germanicus laadde zijn armee op 1000 schepen — zal niet veel meer over geweest zijn. De sterkste romeinsche vloot in deze streken was in dien tijd zeker de Britsche, die de romeinsche macht in Kanaal en Noordzee hooghield en de verbindingen met het eiland beschermde.

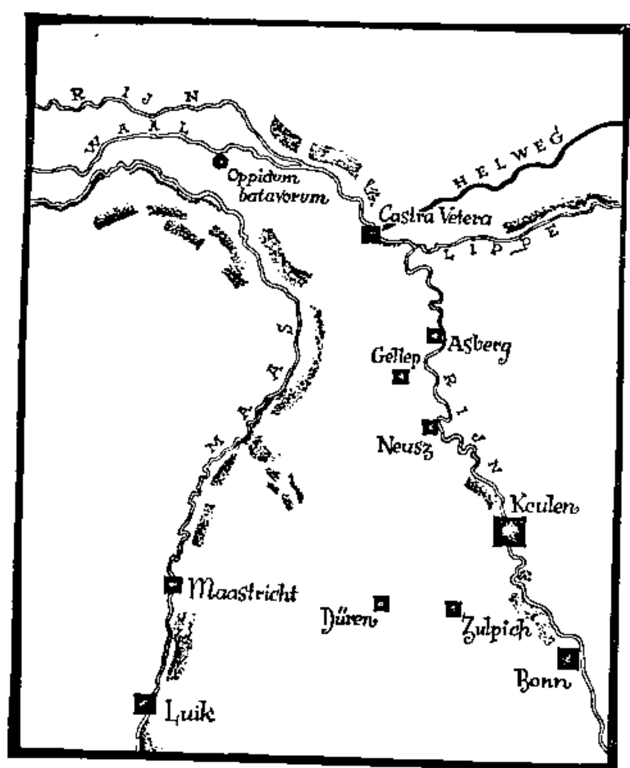
Wat de Germanen tegenover de Rijnvloot en de Britsche Vloot der vijanden konden stellen is moeilijk te zeggen, maar het is waarschijnlijk, dat de vier groote kustbewonende stammen der Chauken, Friezen, Kanninefaten en Bataven tezamen over zeer veel eenheden beschikten. In de tactische verhouding der partijen is een groote overeenkomst met de typische verschillen tusschen de spaansche Armada en de snelle kleine schepen der Hollanders in 1588. Tegenover de logge door een òf twee rijen roeiers voortbewogen schepen der Romeinen waren de kleine snel-bewegelijke der Germanen sterk in het voordeel. Van de constructie der vijandelijke oorlogsschepen is niet veel bekend — soms hadden ze voor en achter rammen, welke echter alleen bruikbaar zijn tegen even slecht òf goed manoeuvreerbare bodems. Als zeevaarders waren de Romeinen echter verre de minderen der Germanen, die bovendien met hun kleine scheepjes, die zoowel gezeild als geroeid werden, langs den — toen nog niet bedijkten! — Rijn met zijn vele splitsingen, eilandjes en doode armen overal schuilhoeken konden vinden, vanwaar zij de romeinsche koopvaarders en zoonoodig oorlogsbodems bliksemsnel konden overvallen. Ook tot grootere door de geschiedschrijvers genoemde operaties is het meermalen gekomen; zoo werd bij een zeeslag in de Zuidelijke

Noordzee de Britsche Vloot geheel vernietigd òf gekaperd en zoodoende de germaansche heerschappij over de Noordzee weer hersteld.
Zeker was Brinio de vlootvoogd die Civilis ter zee en op de rivieren steunde. Weliswaar kan Tacitus het niet nalaten hem met de volgende woorden af te breken: „Onder de Kanninefaten leefde een man, Brinio geheeten, die even onverstandig als waaghalzig was en uit een oud hooggeacht geslacht stamde", maar uit zijn handelingen blijkt een en ander niet. Wel schijnt het alsof de strijd door zijn toedoen te vroeg losbrandde, maar zijn maatregelen waren volkomen juist. Na zijn troepen met die der verbonden Friezen vereenigd te hebben, bestormde hij eerst „de winterkwartieren van de twee kohorten, die het dichtst bij den oceaan lagen", waarschijnlijk het Castellum flevum aan de monding van het Vlie en de Rijnmonding. Na zich zoo den rug gedekt en de Noordzeehavens bemachtigd te hebben, wendde hij zich eerst naar het Zuiden, waar de dank zij de verkeerde romeinsche politiek te zwakke garnizoenen de Castella zelf ontruimden en verbrandden en zich in de richting Kleef terug trokken. Ook de vlooteenheden werden stroomopwaarts teruggetrokken. Door opgravingen bleek. dat bijv. de oudste en kennelijk vernielde nederzettingen bij Utrecht en Vechten slechts aardewerk uit de eerste 70 jaar der eerste eeuw bevatten, zoodat hiermee bewezen is, dat ook de belangrijke vlootbasis Vechten in dezen tijd vernield werd. Gelijktijdig „overviel men de romeinsche handelaars en marketenders die nog onderweg waren", zegt Tacitus: in goed Nederlandsch wil dat zeggen, dat men de voorraden der vijandelijke intendance in beslag nam, wat alleszins juist was.

Civilis, die door het snelle uitbreken van het conflict niet meer in staat was zooveel troepen samen te trekken als hij gehoopt had, probeerde tijd te winnen door voor te wenden, dat hij met zijn eigen kohorte den „opstand" in het Noorden wel neer zou slaan, doch de vijand werd gewaarschuwd en liep er niet in. De eenige mogelijkheid was tijd te winnen door voorloopig een defensieve houding aan te nemen ten Noorden van den Rijn, die tengevolge van den door Drusus aangelegden dam een waterrijke, belangrijke, strategische hindernis was. Doorwaadbare plaatsen waren zeker niet aanwezig, brugslag kwam voor de verzwakte — grootendeels uit recruten bestaande — troepen niet in aanmerking, zoodat slechts een eventueele overtocht met de meegevoerde schepen mogelijk was.

Misschien nam Civilis opzettelijk deze afwachtende houding aan om de Romeinen in een val te lokken. Hoe het zij, toen einde Augustus de door de defensieve politiek der Bataven weer bemoedigde Romeinen met 24 schepen den Rijn trachtten over te steken, waren de Germanen tijdig ter plaatse. Waarschijnlijk was het romeinsche plan erop gericht om hier — niet ver van de stroomsplitsing bij Kleef, dus in de buurt van Millingen — over den Rijn te steken en dan door de reeds genoemde onbewoonde strook van de Veluwe de nog zwakke legermacht van Civilis in den rug te vallen. De Romeinen hadden bovendien in de Betuwe — blijkbaar loodrecht op het door de vloot bezette Rijngedeelte aangeleund — een front opgesteld, dat o.a. uit gallische en tungrische troepen bestond. De Tungrers (in de buurt van Tongeren) waren de eerste Germanen die over den Rijn getrokken en zich in het Gallische land gevestigd hadden.

Reeds bij het begin van den strijd liepen de Tungrers naar hun broeders over en maakten gemeene zaak tegen de legionnairen. Ook de bataafsche roeiers — die voor den dienst op de Rijnvloot geronseld waren — kozen tijdens het overvaren de partij van Civilis en legden de schepen met de achterzijde aan den vijandelijken oever, waar ze spoedig germaansche buit werden.
Deze eerste slag voegde bij de vele kleine schepen der Germaansche vloot nu de 24 grootere smaldeelen der Romeinen, die niet te versmaden waren. „Verweg weerklonk in Germanje en Gallië hun roem als helden der vrijheid. De Germanen stuurden dadelijk gezanten en boden hulptroepen aan", die reeds 4 à 5 weken later op het oorlogstooneel verschenen. De Galliërs probeerde Civilis als bondgenooten te winnen doordat hij de krijgsgevangen officieren met een boodschap naar het vaderland terugstuurde. Hij herinnerde ze aan de onderdrukking door de overheerschers, aan de onmacht der Romeinen, aan den met gallische hulptroepen neergeslagen Vindex-opstand van 68, aan de hulp der nog in Mainz liggende 8 elitekohorten der Bataven. „Al mogen Syrië, Klein-Azië en het aan despoten gewende Oosten in hun knechtschap berusten, in Gallië leven nog velen die geboren werden vóór het land belastingplichtig werd. In ieder geval is met den val van Varus (9 n.o.j.) de slavernij uit Germanje verjaagd en toen ging het niet om een man als nu de troonpretendent Vitellius, maar om den romeinschen Keizer Augustus! Vrijheidsliefde verleende de natuur ook de stomme dieren, maar dapperheid is slechts den mensch eigen. En de Goden helpen hem, die den grootsten moed bezit. Laat ons, die zonder oorlogszorgen zijn, degenen

Het operatiegebied om de vesting Castra Vetera met de hierbij genoemde plaatsen.

aanvallen, die zich door de oorlogsnooden keeren noch wenden kunnen. Laat ons met frissche krachten optrekken tegen hen die reeds uitgeput zijn! Terwijl de eene partij Vespasianus, de andere Vitellius begunstigt, biedt zich ons de mogelijkheid tegen beiden op te treden!"

Eerst nu werd het den stadhouder van Opper-Germanje, Hordeonius Flaccus, duidelijk, dat Civilis zich niet aan de besproken plannen hield, maar den strijd tegen de Romeinen als zoodanig voerde. Terwijl hij de sympathie der 8 op dat oogenblik in zijn residentie Mainz liggende Bataven-kohorten door de uitbetaling van de door Vitellius beloofde dubbele soldij en een geldgeschenk trachtte te winnen, stuurde hij naar Vetera bevel tegen de Germanen op te rukken. Munius Lupercus trok met het V en XV Legioen, ruiterij van de Ubiërs (om Keulen) en Treverers (om Trier) en een regiment bataafsche huzaren onder den persoonlijken vijand en landgenoot van Civilis — Claudius Labeo — naar het Noorden, Civilis had zijn troepen in frontlinie opgesteld, — zooals de aanwezigheid der achter het front staande vrouwen en kinderen bewijst, nog in het Bataafsche gebied.

Het is vrij bekend, dat de Germaansche vrouwen blijkbaar vaak bij den slag aanwezig waren, in enkele gevallen zelfs meevochten. Hierbij moeten we echter bedenken, dat de verhaalde gevallen altijd of bijna altijd slaan op stammen, die in hun geheel òf gedeeltelijk op marsch zijn om een nieuw vaderland, nieuwen akkerbodem te zoeken. Waar een zuivere verdedigingsoorlog gevoerd werd, kan dit, zooals in bovengenoemd voorbeeld, ook nog het geval zijn. Bij de verdere operaties wordt echter van vrouwen noch kinderen meer gesproken, wat vol-

komen logisch is. Behalve van eenige voor verpleging en gewonden zorgende vrouwen was hun aanwezigheid volkomen overbodig.
Het klagelijke schreeuwen der ten aanval trekkende legionnairen werd overstemd door het gezang der Germanen, die de voor enkele weken buitgemaakte vaandels der Romeinen meevoerden. Weer bleek voor Rome de onbetrouwbaarheid der bondgenooten — het op den linkervleugel opgestelde Bataafsche ruiterregiment liep over, de gallische hulptroepen vluchtten en werden door de Germanen achtervolgd, waardoor het den geslagen legionnairen gelukte op Vetera terug te trekken.
Dat Civilis de geslagen legioenen niet vervolgde bewijst, dat de slag niet erg ver van de Rijnsplitsing bij Kleef plaats vond, waarschijnlijk westelijk van de Waal—Rijnlinie. De mogelijkheid van een verder zuidelijk gelegen punt was reeds onwaarschijnlijk door de aanwezigheid der vrouwen en kinderen, een tusschen Waal en Rijn òf rechts van den Rijn gelegen punt is uitgesloten omdat dan de breede rivier de terugtochtsmogelijkheid der zwakke romeinsche troepen had afgesneden. Afgezien van de waarschijnlijkheid dat Lupercus zich niet in zoo groot gevaar zou begeven, is het zeker dat Civilis in dàt geval de legionnairen vervolgd èn vernietigd had, zooals de elementairste strategie leert, dat overwinning zonder vervolging, resp. omsingeling, weinig waard is.

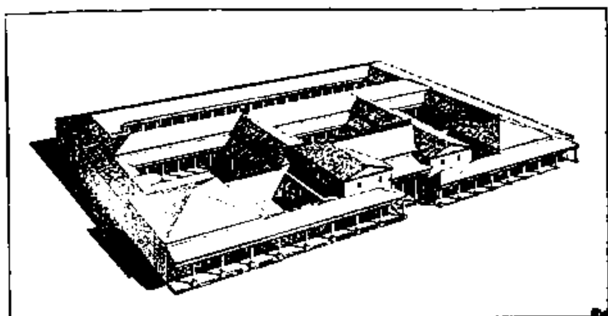
De tweede slag was dus gewonnen — de door de stammen gevormde korpsen waren versterkt door de in romeinschen dienst gedisciplineerde kerntroepen: de kohorte die Civilis zelf commandeerde, de tungrische eenheden en het regiment van Labeo, die voor alle zekerheid naar Friesland verbannen

werd om binnenlandsche twisten te voorkomen. Ondertusschen waren reeds van overal in Germanje hulptroepen onderweg. Civilis besloot nog op de rond 10.000 Bataven uit Mainz te wachten, die onderweg waren; helaas verzuimde hij zich van voldoende artillerie (katapulten, slingermachines) te voorzien, die bij den aanval op het sterke Vetera onvermijdelijk zou blijken.

De beroemde 8 Batavenkohorten waren intusschen ondanks het terugroepingsbevel van Vitellius, die hun hulp tegen Vespasianus' armee noodig had, en ondanks de door den stadhouder bewilligde gunsten op eigen gelegenheid afgemarcheerd. De oude Hordeonius aarzelde als gewoonlijk: Zou hij de muiterij met geweld onderdrukken òf zou hij de toch reeds te zwakke troepen in de garnizoenen laten? Hij besloot eerst tot het laatste, maar reeds spoedig kreeg hij spijt en gaf den kommandant in Bonn, Herennius Gallus, bevel den kohorten den Rijnovergang te verhinderen. Inderdaad zou de positie der in het smalle Rijndal tusschen Herennius en den opmarcheerenden Hordeonius ingesloten Bataven zeer gevaarlijk geworden zijn, maar de stadhouder herriep in een tweede schrijven zijn laatste bevel. Geen wonder, dat de troepen de leiding niet vertrouwden! Hoewel de Batavenkohorten door een vooruitgestuurden gezant hun vreedzame bedoelingen bekend maakten, lukte het Herennius niet een gevecht te vermijden: 3000 legionnairen en enkele gallische hulptroepen stormden doldriftig uit de legerplaats en trachtten de kohorten te omsingelen, die echter als oude veteranen huizenhoog boven hen uitstaken en zich in dichte — naar alle zijden beveiligde — kolonnes formeerden en de dunne omsingeling verbraken. Even wild als de

aanval werd nu de vlucht, waarbij de meesten door eigen wapenen òf zelfs door een val in de gracht rond het castellum het leven verloren! De kohorten, die ter vermijding van verdere gevechten de romeinsche sterkten links lieten liggen, voegden zich midden September bij Civilis, die nu over ongeveer 12—15000 man gedisciplineerde elitetroepen beschikte en zich daarmede in staat achtte het eigenlijke offensief te beginnen.

Voorloopig trachtte hij diplomatiek nog wat te winnen door alle aanwezige strijders den eed op Vespasianus te laten afleggen.

CASTRA VETERA.

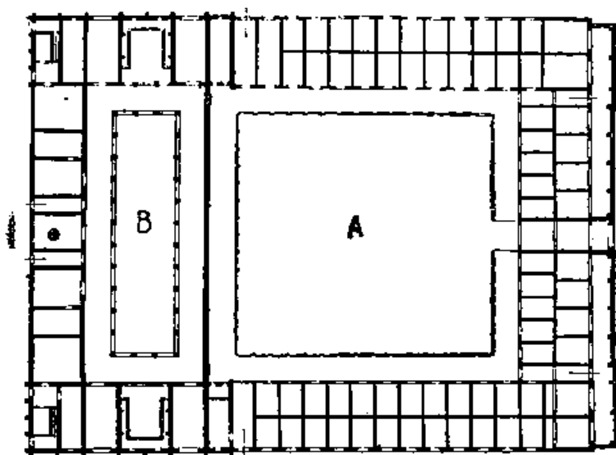
Beheerschend lag op den Fürstenberg ten Zuiden van het tegenwoordige Xanthen de romeinsche monstervesting Castra Vetera, zoo genoemd naar het gehucht Vetera, dat voordien op deze aan den toenmaligen Rijnstroom liggende plaats stond. 960 x 630 m. groot bood het in den tijd van Nero (54—68) opgetrokken en dus nog nieuwe bouwwerk plaats voor twee legioenen — het V en het XV — en vele hulptroepen, o.a. het bataafsche ruiterregiment, dat Civilis' zijde had gekozen. Vóór den aardwal, die — door twee van balken en steenen gebouwde verticale wanden gestut — het terrein omgaf, lagen twee diepe, spitse grachten, die bij de opgraving nog duidelijk te herkennen waren. Daarvóór bemoeilijkte een hindernis van omgekapte boomen den aanval. Binnen den muur was ter bescherming tegen van buiten verschoten brandpijlen een vrije ruimte van ongeveer 50 m. opengehouden tot de eerste gebouwen. Tegen zulke met pek, hars en dergelijken besmeerde pijlen begon men in deze

tijden ook meer en meer de militaire gebouwen met dakpannen te bedekken. Voor de vreedzame behuizingen der germaansche bevolking waren de rieten daken echter nog steeds beter isoleerend tegen warmte en koude van buiten. Bovendien was het rietdak veel goedkooper. Eens te meer zien we hieruit het verwrongene van de voorstelling, die de romeinsche beschaving à priori boven de volkseigene stelt zonder doel en oorzaak der dingen te vergelijken.

Door de vesting liep een van het Noorden naar het Zuiden 10 m. afdalende straat, die de twee links en rechts liggende legioenen scheidde. Op de kaartjes zien we de gebouwen, die nauwkeuriger onderzocht konden worden, afgebeeld: Bij A het Praetorium — het 90 x 120 m. metende hoofdgebouw met vele dienstvertrekken, bureaux, enz. en ter weerszijden van de zaal B de eerehallen, waar de vaandels bewaard werden. Bij C een der paleizen, waar de kommandanten der beide legioenen woonden; bij D de 80 m. lange, door een zuilengaanderij omgeven tuin. Behalve vele soldatenbarakken en kazernes vond de opgraver het z.g. valetudinarium, het 80 m. in het vierkant metende en zeer goed gebouwde hospitaal, dat op zijn ruime binnenplaats den genezenden licht en lucht bood. Ook werden ziekenzalen en kamers, een badhuis en zelfs een operatiekamer met instrumenten gevonden.

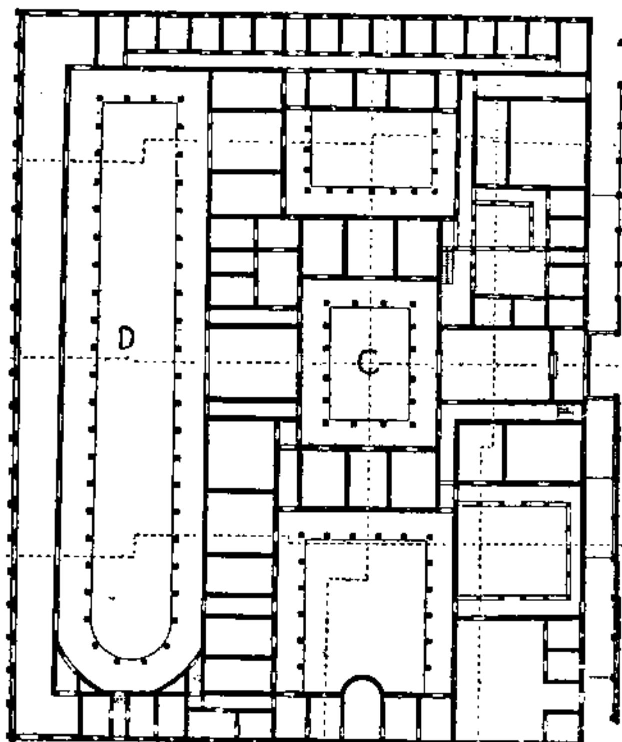
Niet ver van Vetera lag aan den Rijn het als opslagplaats voor den barnsteenhandel bekende Asciburgium (bij Mörs), waar een ruiterregiment in garnizoen lag. Waarschijnlijk was hetzelfde het geval met Gellep (bij Krefeld), op 36 km. van Vetera, waar de romeinsche troepen in het najaar van 69 hun kwartier opsloegen. De romeinsche keizer Tiberius

(14—37) liet van hier ieder jaar voor zijn keuken een lading van de buitengewoon goede rapunzels halen, die rond Gellep verbouwd werden, zooals nu nog de asperges uit die streek beroemd zijn!
Nog 18 km. verder stroomopwaarts lag de 575 x 430 m. metende vesting Novaesium, die later in de burgerlijke nederzetting Neuss zou veranderen. Minder groot dan Castra Vetera, telde de leger-

plaats, die over een Rijnhaven beschikte, toch behalve het XVI Legioen nog een aantal hulptroepen. Behalve een hospitaal en zelfs een ziekenstal ontgroef men hier ook de z.g. fabrica — de legioenswerkplaats. Vegetius vertelt daarover het volgende: „Bovendien heeft een legioen timmerlieden, wagenmakers, smeden, schilders en de overige handwerkslieden bij zich, die geschoold zijn, om de bouwwerken voor een vaste legerplaats uit te voeren, om werktuigen, houten torens (voor de bestorming) en

alles wat voor den aanval of de verdediging der steden dient, te maken, die wapens, wagens en stukken geschut van iedere soort zoowel nieuw kunnen maken als repareeren". Na alles wat tot nu

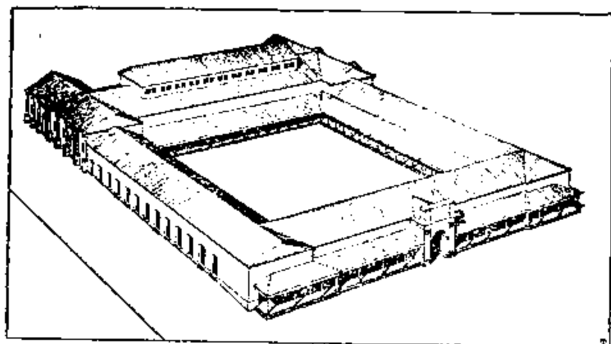
toe van grootte en organisatie der romeinsche armee gezegd is moge duidelijk zijn, dat de strijd hiertegen slechts mogelijk was voor een leger, dat òfwel veel grooter was — zooals de Aziatisch-Russische massa's tegen het veel kleinere Euro-

peesch-Duitsche leger optornen — òf door een ongeveer even groot leger, dat in vrij groote mate ook over een dergelijke organisatie voor zieken- en gewondenverpleging, veldsmeden, berichtendienst, etappe, enz. enz. beschikte. De oudere opvatting, die de germaansche strijders voor een betrekkelijk kleine horde zonder dat alles hield, blijkt dus meer en meer onmogelijk te zijn!

Na de beëediging van zijn leger op Vespasianus had Civilis gezanten naar Vetera gestuurd, die tevergeefs trachtten de legioenen — die hun spaargelden aan Vitellius toevertrouwd hadden — op hun zijde te krijgen. Integendeel beleedigden zij Civilis door te zeggen, dat zij van verraders of vijanden geen raad behoefden.

Begrijpend dat de aanval spoedig te wachten was begon men met groote haast de sterkten — die door de lange vredesperiode niet gevechtswaardig waren — in staat van verdediging te brengen. Munius Lupercus, die begin September den slag bij Kleef verloren had, liet de muren, wallen en grachten van Vetera weer in orde brengen. Het landelijke stadje, dat in de ongeveer 50 vredesjaren niet ver van de vesting gebouwd was, werd afgebroken om den Germanen geen steunpunt te verschaffen. Maar inplaats dat men de voorraden — die men zoo dringend noodig zou hebben — binnen het fort haalde, liet men ze plunderen. Numisius Rufus, de kommandant van het XVI Legioen, liet in Neuss soortgelijke maatregelen nemen; o.a. werd het voorveld opgeruimd en werden de gedenkteekenen voor gevallen legionnairen binnen de vesting als bouwmateriaal gebruikt, zooals de opgravingen leerden. Daar Neuss na het met spoedige insluiting zoo niet verovering bedreigde Vetera het belangrijkste steun-

punt was, bouwde men in groote haast een aantal graanpakhuizen; het grootste mat ongeveer 70 x 80 meter en bood ruimte voor rond 100.000 hektoliter graan. Boven den uit oude steenen vervaardigden onderbouw trok men naar den inheemschen aard een wand van takken-vlechtwerk met leem op. Eigenaardig is, dat voor het geheele bouwwerk alleen hout van de gewone zwarte els was gebruikt, wat een kenmerkend licht werpt op het toenmalige Rijnlandschap. Zeker was het een — door de rivier-

dijken nog niet beschermd, vele kilometers breed, door allerlei kleinere watertjes, wielen, afgesneden rivierloopen en dergelijke verdeeld en vaak moerassig — waterland. Ook van den opgeslagen graanvoorraad zijn we op de hoogte. Doordat de aftrekkende legioenen Neuss n.l. rond 8 weken later (eind November 69) bij hun aftocht in brand staken, bleven veel verkoolde graanresten behouden. Het bleek zonder uitzondering tarwe te zijn, terwijl de door de Germanen in hoofdzaak gegeten gerst, rogge, gierst en haver ontbraken. Eigenaardig is trouwens wat Plinius hierover zegt: „Het eerste ziektestadium

van het graan is de haver — en de gerst is er uit ontaard — zoodat ze zelf zoo goed als graan is; want de volkeren van Germanje zaaien haver en leven van niet anders dan havergrutten. Deze ontaarding komt in het bijzonder door de vochtigheid van den bodem en het klimaat." Zoo hèèl erg ver er naast was Plinius overigens niet: een door het slechte klimaat uit Scandinavië reeds veel vroeger over de Oostzee gestoken stam, die hoofdzakelijk van de in Germanje toen nog onbekende rogge leefde, werd spottenderwijs die der roggenvreters genoemd en behield den naam Rugiers altijd. Zeker was echter de tarwevoeding voor het Noorden in dien tijd reeds een groote luxe, die zich slechts de legioenen konden veroorloven.

Eind September had Civilis zijn troepen voor den concentrischen aanval op Vetera opgesteld. Van beide zijden marcheerden troepen op en bezetten de Rijnoevers; de cavalerie, die een omtrekkende beweging had uitgevoerd, bestormde de vesting uit het Zuiden, terwijl de elitekohorten de Noordzijde aanvielen. Gelijktijdig voer de vloot — die door de buitgemaakte romeinsche schepen al evenveel indruk maakte als de troepen van Civilis met hun romeinsche vaandels — stroomopwaarts. De romeinsche vloot was natuurlijk niet aanwezig. Hoewel de meer dan 3 kilometer lange muur door betrekkelijk weinig (5000 volgens Tacitus) strijders verdedigd werd, mislukte de aanval op de vesting. Waarschijnlijk waren de technische hulpmiddelen toch te klein, want in aantal en krijgservaring waren de Germaansche veteranen zeker sterker dan de verdedigers. Weliswaar naderden de aanvallers — onder groote schilden tegen geworpen steenen gedekt — den muur en beklommen zelfs de ertegen

opgestelde ladders, maar de kroon werd niet veroverd. Ook had men rijbare houten torens gemaakt, zooals die tot in de Middeleeuwen in gebruik waren: Op een platform stonden strijders ter hoogte van de muurkroon, die ze dus goed konden aanvallen. Verticaal gedekt konden gelijktijdig onderin den toren werkende manschappen de muren met rammen, houweelen enz. vernielen. Doch de romeinsche artillerie vernietigde de torens met zware keien en brandende lansen.

Noodgedwongen besloot Civilis de vesting — die behalve de soldaten veel burgers, marketenders, handelaars, knechten etc., maar daarentegen weinig voedsel bevatte — uit te hongeren.

Ondertusschen had de stadhouder Flaccus uit Mainz zich den haat der troepen op den hals gehaald. We zeiden reeds hoe de officieren veelal aanhangers van Vespasianus waren, terwijl de troep bij Vitellius zwoer en Flaccus nu de schuld gaf van den aftocht der 8 kohorten uit Mainz, de katastrophe bij Bonn, den gelukten opmarsch van Civilis en de insluiting van Vetera. Flaccus zag zich gedwongen tot maatregelen en stuurde den Legioenskommandant Dillius Vocula met een uitgezocht keurkorps naar het Noorden. Zoo groot was de haat der legionnairen, die hem van heulen met den vijand en verraad beschuldigden, dat Flaccus zelf de reis per schip maakte om niet bij de troepen te hoeven zijn. In Bonn kwam het zelfs tot een regelrechte muiterij, die Flaccus slechts door het voorlezen van door hem verstuurde dienstbrieven kon bedwingen — van dat oogenblik af werden de missives eerst aan den troep, dan pas aan den veldheer voorgelezen!

In Keulen kwam het opnieuw tot onlusten, daar

een gearresteerd soldaat beweerde de zendbode tusschen Civilis en Flaccus te zijn geweest — wat niet volkomen uitgesloten is. Vocula greep tenslotte in en liet den man ter dood brengen, waarop de orde terugkeerde. Op algemeen verlangen nam Vocula op dit moeilijke oogenblik het opperbevel over.

Tengevolge van de abnormale droogte in de tweede helft van September was de waterstand in den Rijn zeer laag. Door de bemoeilijkte scheepvaart ontbrak het veelal aan proviand. Terwijl de overal over voorden over den Rijn dringende Germanen de Romeinen tot een verdeeling hunner krachten dwongen en zoodoende het ontzet van Vetera door een sterkere troepenmacht onmogelijk maakten, ontbrandde een begin van opstand ook in Gallië, dat de belastingbetaling en de opstelling van hulptroepen weigerde. Vocula, die als adjudant Herennius Gallus uit Bonn toegewezen gekregen had, marcheerde daarom tot op 36 km. van Vetera en sloeg bij Gellep zijn kamp op. Om de voedselvoorziening te verbeteren maakte Vocula met een deel der troepen een strooptocht door het omliggende land der Kugerners, die de germaansche zaak trouw waren. Ondertusschen geraakte Gallus in een zeer lastig parket tengevolge van een in den Rijn bij Gellep aan den grond geloopen graanschip. De Germanen trachtten het vaartuig te kapen, waartegen Gallus zich wilde verzetten; toen de strijd met de overwinning der Germanen en bloedige romeinsche verliezen was afgesloten, beschuldigden de soldaten Gallus van verraad, mishandelden en bonden hem. In zijn angst schoof hij de schuld af op Flaccus, die nog steeds in Keulen vertoefde. Vocula bevrijdde hem ten slotte.

Civilis had intusschen uit geheel Germanje versterkingen gekregen. Terwijl de hoofdmacht Vetera belegerde en klaar stond om de Rijnlinie der Romeinen verder op te rollen ontwikkelden zich in Oktober 69 over een rond 600 km. lang front, dat zich van Vetera langs den Rijn tot Mainz en door Brabant tot de Noordzeekust uitstrekte, kleinere Oost-West gerichte gevechten, die de concentratie der vijanden beletten. In de omgeving van Keulen woedde de strijd hoofdzakelijk tusschen de rechts van den Rijn wonende Germanen en de door hen gehate Ubiërs, die reeds toen sterk geromaniseerd waren. Tacitus merkte vol verbazing op: „Ja, zelfs de Ubiërs schamen zich over hun voorvaderen niet, hoewel ze verdienen een romeinsche kolonie te zijn en beter naar den naam van haar stichteres Aggripinensiers genoemd werden"! De Ubiërs maakten rechts van den Rijn rooftochten en werden daar na aanvankelijk succes omsingeld.
Andere korpsen marcheerden van Vetera naar het Zuid-Westen om de Romeinsche hoofdmacht heen en vielen het rond Trier gelegen gebied binnen. Ondertusschen waren andere stammen — waarschijnlijk Kanninefaten en de in W. Brabant wonende Marsakers — den opmarsch naar het Zuiden in de gallische grensstreken begonnen en leverden gevechten met de Menapiers, de Moriners, misschien ook met de Nerviers en de Baetasiers.
Om te voorkomen, dat de bezetting van Vetera van de aanwezigheid van de in Gellep liggende ontzettingsarmee de lucht zou krijgen, versterkte Civilis de posten en liet de insluitingswerken en oorlogsmachines gereedmaken voor den aanval. Reeds hadden vele Germanen den muur bestegen, maar allen moesten het met den dood bekoopen. Bij zons-

opgang trachtte Civilis met een verplaatsbaren toren de hoofdpoort der vesting te forceeren, maar weer bleek de verdedigende artillerie sterk genoeg het gevaar af te weren. Bovendien werd de door een romeinschen uitval veroorzaakte schrik nog vergroot door een grooten hefboom, die, snel door de lucht zwaaiend, degenen, die te dicht in de buurt van den muur kwamen, vastgreep en binnen de vesting smeet.

Ondertusschen hadden de toestanden zich ook in Italië verder ontwikkeld: Antonius marcheerde met de Donau-armee over de Alpen en sloeg in den dubbelen slag bij Bedriacum en Cremona de troepen van Vitellius. Natuurlijk zond men onverwijld ordonnansofficieren naar de Provincies om den uitslag van den strijd te melden. Ook aan den Rijn moest men zijn gevolgtrekkingen maken — de hulptroepen liepen direct over, maar de legionnairen, die zoo juist nieuwe voorstellen van Civilis hadden afgewezen, aarzelden. Tenslotte legden ze, zonder het ernstig te nemen, den eed op Vespasianus af, om hem nog geen twee maanden later in den steek te laten! De boodschapper, een gallische officier — Montanus geheeten — zond men door naar Civilis, van wien formeel te verwachten was, dat hij den strijd opgaf. Toen deze echter merkte, dat Montanus een opstandige geest was sprak hij hem als volgt toe: „Een kostelijk loon heb ik voor mijn 25 jaar harden dienst ontvangen: mijn broeder heeft men vermoord en mij in de boeien gelegd; de romeinsche armee hier heeft onder woeste bedreigingen mijn bloed gevorderd. Daarvoor eisch ik op grond van het volkerrecht genoegdoening. Jullie Treverers (om Trier wonend) en andere slavenzielen echter, verwachten jullie voor je zoo vaak

vergoten bloed een ander loon dan den gehaten krijgsdienst, eeuwige belastingen, roede en bijl en de luimen van de despoten? Ziet toch hoe ik, de bevelhebber van een enkel kohorte, en de Bataven en Kanninefaten, die toch slechts een klein deel van Gallië vormen, de leege vestingen hebben vernield òf met geweld van wapens en honger ingesloten! In ieder geval, wanneer we het wagen, kunnen we slechts de vrijheid winnen, maar wanneer we het onderspit delven, blijft onze toestand dezelfde van vroeger".

Terwijl de armeeën, die onder Mucianus en Antonius uit Syrië en de Oostmark gekomen waren, naar Rome marcheerden, kwam het daar tot een oproer der Vitelliaansche partij, die o.a. het Capitool bestormde, waar de gardekommandant Sabinus zich met den Domitianus — den jongsten zoon van Vespasianus — bevond. Spoedig daarop nam Antonius Rome in en werd tot Consul verheven, om na niet te langen tijd wegens reeds genoemde redenen in ongenade te vallen, waarop hij zich uit het politieke leven terugtrok. Vitellius werd door het gepeupel vermoord.

Vespasianus nam als eerste keizer uit het Flavische Huis de erfenis over en redde het Imperium, dat zwaar geteisterd was. Niet alleen was de schatkist leeg en Rome — reeds onder Nero verbrand — zwaar beschadigd, overal waren de grootendeels uit bondgenooten opgebouwde legers onbetrouwbaar en in Oost en West laaide telkens de opstand op. Nog vocht zijn zoon Titus in Palestina en stond op den duur een uiteenzetting met de Perzen te wachten, maar het gevaarlijkste was de Vrijheidsoorlog der Germanen, waarbij zich nu de Galliërs dreigden aan te sluiten. Reeds lang weigerden ze — ondanks

den mislukten Vindex-opstand van 68 — belastingen te betalen en hulptroepen te stellen, nu groeide hun moed door de successen der Germanen, door den partijstrijd tusschen de keizers, door geruchten over opstanden op den Balkan en in Britannië, en vooral door den brand van het Capitool in Rome. Ongeveer 460 jaar vroeger hadden de Galliërs — in ± 390 v.o.j. — Rome veroverd, maar het Capitool, de woning van Jupiter, bleef gespaard en redde het Imperium. Nu zagen de Galliërs in den brand een profetie, die de volken aan deze zijde der Alpen het bezit der wereld voorspelde. Civilis besloot onder deze gunstige omstandigheden een beslissing uit te lokken tegen de verwarde hoofdmacht en rekende op de oorlogsdeelname der Galliërs, met wie hij kontakt trachtte te krijgen. Eén leger bij Vetera latend, stuurde hij een troepenmacht onder Maximus en Claudius Victor — zijn neef — naar het Zuiden. Ze overrompelden een ruiterregiment, dat in Asciburgium in garnizoen lag en verrasten Vocula in Gellep volkomen, zoodat hij slechts het middenfront met legionnairen kon versterken. De op de vleugels opgestelde ruiterij der bondgenooten viel aan, maar werd teruggeworpen, terwijl de Nervische troepen de flanken ontblootten, zoodat de toestand van de bijna omsingelde romeinsche armee zeer gevaarlijk was. Gelukkig voor Vocula naderden — toevallig op dit moment — uit Spanje opgeroepen baskische regimenten en vielen de Germanen in den rug. Civilis, die de kans tijdig zag keeren, slaagde erin zijn troepen op Vetera terug te trekken, zonder door den eigenlijk geslagen vijand achtervolgd te worden!
Het starre front was verbroken: Vocula trachtte na enkele dagen Vetera te ontzetten. Civilis had de

meegevoerde gevangenen en vaandels aan de belegerden getoond, maar een dapper krijger schreeuwde luidkeels den afloop van het gevecht bij Gellep, wat hij met den dood moest bekoopen. De troepen van Vocula vielen — niet op zijn bevelen achtend — in het wildeweg aan. Toen de toestand door uitvallen der bezetting te slecht werd voor de op twee fronten strijdende Germanen, besloot Civilis tot een „reculer pour mieux sauter". Vooruitziend, dat Vocula in ieder geval het garnizoen van Vetera zou versterken en moest provianddeeren, trok hij schijnbaar op de vlucht terug om den in de war gebrachten vijand des te harder te slaan. De eerste trein levensmiddelen werd bespionneerd en de tweede volgens een uitgewerkt plan aangevallen en grootendeels vernietigd. Nadat hij ze eerst den weg had afgesneden door bruggen en voorden te bezetten, deed hij met gesloten korpsen een aanval op de in wanorde en vaak ongewapend marcheerende kolonne. Resten redden zich 's nachts in Gellep en Vocula zag zich genoodzaakt met een keurkorps van het V en XV legioen uit Vetera te hulp te komen. Vele hongerige, ongedisciplineerde manschappen sloten zich op eigen gelegenheid erbij aan en de blijvenden beklaagden zich over Vocula. Dat het er met de levensmiddelenvoorziening slecht voor zou staan, nadat de beide legers zoo lang in de streek om Vetera gelegen hadden, is op zich zelf reeds aannemelijk. Een bevestiging van bijzonderen aard werd voor zoover het de vorderingen van rundvee betrof geleverd door de opgraving van een dorp uit dien tijd in de buurt van Xanthen. Bij zoölogisch onderzoek van de zorgvuldig geborgen dierbeenderen — die grootendeels van maaltijden afkomstig waren — bleek, dat de jacht naast de

veeteelt slechts een onbelangrijke rol speelde. Interessant waren de vele schelpen van de snel bedervende mossels en oesters, die met snelvarende schepen Rijnopwaarts gebracht moeten zijn — zooals ook nu nog het geval is. Voor den oorlog kon men zich dus een dergelijke luxe veroorloven. Onder het vee bevonden zich behalve kleine, slecht ontwikkelde dieren ook grootere koeien.

Opmerkenswaardig is nu, dat deze op een hooger peil staande dieren blijkbaar allen voor voeding en transportdiensten gerequireerd werden, want na het jaar 69/70 — dat door een brandlaag gekenmerkt is, die toont dat de oorlog hier niet ongemerkt voorbijging — zijn plotseling nog slechts kleine en magere runderen aanwezig. Zelfs de fokdieren zijn blijkbaar in die dagen van harden en beslissenden strijd gevorderd geworden.

Weinige dagen na het ontzet was Vetera opnieuw door Civilis ingesloten, die bovendien de nu wijkende romeinsche armee op den voet volgde. Gellep viel, spoedig werd zelfs bij Neuss, dat niet eens alle troepen binnen de vesting bevatten kon, een cavaleriegevecht gevoerd. Doch ondanks de door Tacitus beweerde zege was de toestand miserabel. De legionnairen kregen van Flaccus het door hen geëischte geschenk en richtten er een groot gelag mee aan. Bij de dronken massa's flakkerde de haat weer op en Flaccus werd lafhartig vermoord. Ook Vocula kon slechts als slaaf verkleed ontkomen.

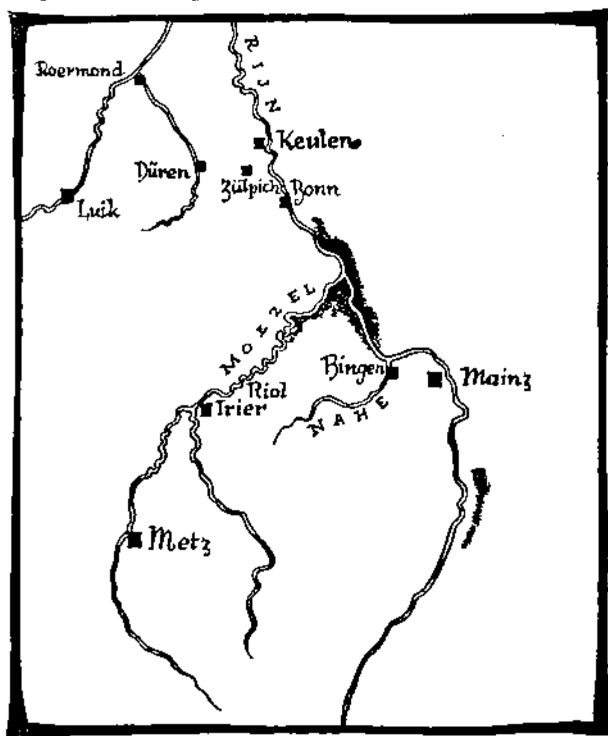
DE OVERWINNING.

Het valt uiterst moeilijk zich een juist en betrouwbaar beeld te maken van de laatste episoden van het laatste offensieve deel van den oorlog, dat zich in de wintermaanden 69—70 afspeelde. De Romeinsche berichtgeving is over deze periode — die den tijdelijken ondergang der romeinsche macht moet verhalen — zeer onvolledig, verward en allerminst betrouwbaar. Zoo wordt de nederlaag der legioenen alleen geweten aan de muiterij der troepen en het verraad der Galliërs. Zeer zeker speelden deze factoren een groote rol — ook Civilis werd later op zijn beurt door de Galliërs verraden — maar minstens zoo belangrijk moet de door Tacitus vrijwel geheel verzwegen uitbreiding van het oorlogstooneel langs den geheelen Boven-Rijn tot Zwitserland zijn geweest.

Terwijl Civilis de Rijnlinie van het Noorden uit oprolde en eveneens op het Zuid-Westelijke Front in Limburg en Brabant liet opereeren, achtte hij den tijd gunstig om de in wanorde vluchtende romeinsche armee te vernietigen. Daartoe nam hij zoowel contact op met de — door de reeds genoemde feiten hoopvol gestemde — Galliërs als met de langs Midden- en Boven-Rijn wonende Germanen. De belangrijkste onder de Galliërs waren Classicus, een in romeinschen dienst staand officier, en Tutor, die het bevel voerde over de Rijnlinie tusschen Moezel en Nahe. Beiden behoorden tot den rond Trier wonenden stam der Treverers. Samen met de Lingoner Sabinus — uit de streek bij Lyon — en afgezanten der Ubiërs, Tungrer en van Civilis, werden in het geheim in Keulen besprekingen gevoerd. Men kwam overeen de gallische stammen door

koeriers te laten ophitsen tot den strijd; de Galliërs zouden dan de Alpenpassen bezetten en zoodoende het gevaar eener nieuwe romeinsche invasie bannen. Ondertusschen viel een leger van Chatten en andere Oostelijk van den Midden-Rijn wonende stammen Mainz aan, zoodat de Romeinen van drie zijden uit bedreigd werden.

Met den moed der wanhoop en een ongetwijfeld te respecteeren organiseerend en gezagdragend talent

Het operatiegebied om de Romeinsch-Gallische stad Trier en de bij den slag om Trier betrokken plaatsen.

lukte het Vocula de macht weer in handen te krijgen en naar Mainz te trekken. Tacitus beweert, dat de Chatten — na de plundering aftrekkend — op den terugtocht bloedig geslagen werden, maar dit schijnt even slecht mogelijk als de volgens hem na dezen strijd door de Treverers — die toch door den Rijn beschermd zijn! — tegen de Germanen (Chatten?) opgerichten verdedigingsgrenswal.
Hoe het zij, de macht van Vocula was zoo gering, dat hij zich met de gallische stammen onder Tutor en Classicus — tegen wie hij n.b. gewaarschuwd was! — verbinden moest om opnieuw naar het Noorden te kunnen trekken.
Terwijl hij zich gereedmaakte voor een poging om Vetera te ontzetten, nam hij de verbinding op met Claudius Labeo — den aanvoerder der, overgeloopen, bataafsche ruiterij uit Vetera, die door Civilis naar Friesland verbannen was. Deze had zijn bewakers omgekocht, was gevlucht en trachtte nu den door hem gehaten Civilis afbreuk te doen. Met behulp van Vocula opereerde hij met troepen der Nerviërs en Baetasiërs tegen den tusschen Schelde- en Maasmond wonenden stam der Marsakers en tegen de Kanninefaten. Zelfs aan de met Vocula afgesproken actie hield deze verrader zich niet. Reeds dicht bij Vetera gekomen renden Tutor en Classicus vooruit onder het voorwendsel het terrein te willen verkennen. In werkelijkheid brachten ze de verbinding met Civilis tot stand en sloegen, gescheiden van de Romeinen, spoedig een eigen kamp op. Toen het Vocula niet gelukte de gallische aanvoerders door overreding te bekeeren — hij herinnerde ze o.a. aan den mislukten Vindex-opstand van 68 — moest hij noodgedwongen naar Neuss terugkeeren.

Daarmede was de veldtocht van de — aan goede romeinsche kerntroepen zeer arme — strijdmacht van Vocula zonder slag òf stoot verloren gegaan door de krijgslist der vijanden. De positie van Vocula was hopeloos — langs den geheelen Rijn van de Noordzee tot de Alpen woedde de opstand onder Germanen en Galliërs. Reeds dreigden de Alpenpassen bezet te worden. Nog slechts hier en daar hield een zwak groepje een steunpunt bezet, maar noch het bijna verhongerde Vetera, noch Vocula's zwakke, omsingelde leger, noch het bedreigde Mainz hadden nog een werkelijke macht. Maar Vocula probeerde door een rede tot de reeds onbetrouwbaar wordende legionnairen nog eenmaal het gezag te herstellen en met een laatste krachtsinspanning Gallië en Germanje voor het Imperium te redden. Zoo slecht Tacitus als militair berichtgever is, zoo goed is hij waar het dramatische politieke scènes betreft en ook hier heeft hij de Neusser rede uitvoerig weergegeven. Hoeveel waar en hoeveel verdicht is kunnen we echter niet uitmaken. Eenerzijds de macht en figuren der vijanden bespottelijk makend, bemoedigde Vocula anderzijds de soldaten door te spreken over de sterke stelling Neuss met haar militaire werken en voorraden. Ook speculeerde hij op hun eergevoel en bad tot Jupiter om de legionnairen voor verraad te bewaren. Misschien maakte alles op de oude veteranen uit Italië sterken indruk, maar de overgroote meerderheid der germaansche en gallische soldaten werd er niet door beroerd. Vocula moest afdanken en werd kort daarop vermoord — hij was de eenige romeinsche aanvoerder in dezen strijd, die werkelijk een persoonlijkheid was. De troepen legden op Classi-

cus' bevel den eed op het Gallische Rijk af, dat nu in naam opgericht werd.
In Vetera was de hongersnood op zijn hoogst — reeds was al het trekvee opgegeten en leefde men van in de vesting groeiend onkruid — en men besloot na ontvangst van de uit het Zuiden komende berichten een parlementair naar Civilis te sturen om de overgave aan te bieden. Civilis liet ze aftrekken, nadat ze den eed op het Gallische Rijk hadden gezworen, maar niet ver van Vetera werden ze — tegen Civilis' bevel— door germaansche troepen overvallen. Een deel redde het leven in Vetera, maar kwam daar door brand en plundering om.
Gelijktijdig sloot Tutor de Ubiërs met een sterke troepenmacht in en Classicus Mainz. In beide gevallen werd door de ingeslotenen de eed afgelegd en de romeinsche officieren in Mainz, die dit weigerden, werden gedood òf verjaagd.
Ook nog veel Zuidelijker overmeesterden germaansche en gallische stammen de nog resteerende romeinsche garnizoenen langs den Rijn. Alle fortificaties werden geslecht, behalve Mainz en Vingst in Zwitserland, dat de Germanen wel zelf dachten te kunnen gebruiken.
In het Westen leverde Civilis afsluitend bij Maastricht nog een gevecht tegen Claudius Labeo, die zich nog met troepen der Bactasiërs, Tungrers en Nerviërs weerde. Labeo had de Maasbrug bezet — deze misschien ook zelf gebouwd — en meende een sterke positie in te nemen, maar de Bataven zwommen ongemerkt over de Maas en vielen hem in den rug, terwijl Civilis gelijktijdig persoonlijk onbevreesd op de brug trad en den „vijanden" toeriep: „Wij zijn den oorlog niet begonnen opdat Bataven en Treverer over de volkeren heerschen:

hoe ver ligt ons zulk een aanmatiging! Weest onze bondgenooten: ik sta aan jullie zijde, of jullie me nu liever als leider òf als kameraad hebben!"

De troepen uit Neuss en Bonn kregen bevel naar Trier af te marcheeren, wat uiteraard door Tacitus uitvoerig beschreven wordt. Zoolang men nog binnen den vestingwal verbleef, was de smaad bij lange niet zoo opvallend: eerst het open veld en het daglicht onthulden de schande in vollen omvang. De beelden der keizers werden afgebroken en de vaandels van hun sier beroofd, terwijl hier en daar de gallische standaarden glansden. In diepe stilte trok het leger weg, als een lange begrafenisstoet. Zijn kommandant, Claudius Sanctus, wien een oog was uitgeslagen, zag er afgrijselijk uit, maar zijn geestestoestand was nog troosteloozer. De smaad werd dubbel ondervonden, toen het Bonner legioen zich met hen vereenigd had. En toen zich het bericht van de gevangenname van het legioen verbreid had, kwamen van alle kanten de lieden — die kort geleden nog voor den romeinschen naam sidderden — snel naderbij van den akker en uit de huizen.

De regeling van de situatie der stad Keulen en der Ubiërs was een bijzonder probleem, daar deze lieden — zooals we reeds zagen — door de ernaast wonende stammen als verraders werden beschouwd. Civilis verwachtte van een vreedzame, verzoenende houding meer dan van wraak en plundering. Bovendien was hij dankbaar voor de bescherming, die ze zijn zoon geboden hadden, die bij het uitbreken van het conflict in Keulen was. De gezant der Tenkterers sprak als volgt zijn wenschen uit: „Wij danken de gemeenschappelijke goden, en in het bijzonder Tiu (den oorlogsgod), dat jullie tot de gemeenschap en den naam van Germanje bent

teruggekeerd en we wenschen jullie geluk, dat je eindelijk vrij zult zijn onder vrijen. Want tot op heden hadden ons de Romeinen van rivieren, landen en zoo te zeggen van de vrije lucht zelf afgesloten om onze gesprekken en samenkomsten te verhinderen, of opdat wij — wat voor mannen, die voor den gewapenden dienst bestemd zijn, nog erger is — onbewapend en bijna naakt en eerst na betaling van een belasting samenkwamen. — . Neemt zeden en leefwijze der vaderen weer aan en ontzeg je de genietingen waarmee de Romeinen grootere macht op hun onderdanen uitoefenen als door de wapens!" Daarnaast eischte hij het sloopen der stadsmuren, de dood der romeinsche burgers en voor de Germanen het recht op den Westelijken oever te wonen. De Ubiërs waren goede diplomaten en slaagden erin een overeenkomst tot stand te brengen waarvoor Civilis en Veleda borg stonden. Veleda was, zooals we weten, een wijze vrouw uit het Lippegebied, die de overwinning der Germanen voorspeld had. Bovendien gingen een dochter van Classicus en de moeder en zuster van Civilis als gijselaars naar Keulen. Hoe verwonderlijk het lijkt — wanneer we Tacitus gelooven mogen was het eenige, wat hiertegenover stond, de opheffing van den tol, want gewapend mochten ook nu geen Germanen in de stad komen. Twijfel aan Tacitus' betrouwbaarheid in deze lijkt voor de hand liggend. Na de overwinning schoor Civilis zijn baard, die hij wegens een gelofte tot dat moment had laten staan. De Galliërs maakten echter, zooals we nog nader zullen hooren, ruzie over de hoofdstad en den keizer van het nieuwgestichte „Gallische Rijk" en verzuimden de Alpenpassen te bezetten — een onvergeefelijke fout, die zich bloedig zou wreken.

CEREALIS.

Sedert ruim 100 jaar voor het begin onzer jaartelling de Kimbern en Teutonen — die reeds meerdere romeinsche legers verslagen hadden — Italië binnenmarcheerden, bestond er in Rome een onbepaalde vrees voor de volken, die, zooals de Grieken zeiden, daar woonden waar de Noordenwind vandaan kwam. „Furor Teutonicus" noemde men dat gevoel van angst voor de aan de andere zijde der Alpen wonende „barbaren".

Geen wonder, dat het bericht van Civilis' overwinning in Rome als een donderslag insloeg. Nu bleken de angstwekkende consequenties van de innerlijke verdeeldheid en de roekelooze wijze waarop Vitellius — de veiligheid van het „Imperium Romanum" vergetend — de Rijnlinie ten eigen behoeve bijna geheel van troepen ontbloot had. In korten tijd brak de aanvankelijke weerstand samen toen het strijdtooneel zich tot bij de Alpen en in een groot deel van Gallië uitbreidde.

Maar het Rome van die dagen was nog niet zóó verzwakt, dat het zich zonder slag of stoot zou overgeven. Wel had men Germanen en Galliërs een schitterende kaart in handen gespeeld door den strijd dien Nero, Galba, Otho en Vitellius in het beruchte „Vierkeizerjaar" uitvochten, maar Keizer Vespasianus was zeker een persoon van grooter formaat, die de fouten der tegenpartij ten eigen bate benutte.

Klaarblijkelijk zag men het gevaar ter dege in, want een niet geringe legermacht werd op de been gebracht om de romeinsche macht te herstellen. 10 legioenen kwamen tenslotte in den strijd: 5 uit

Italië, 3 uit Spanje, 1 uit Britannië en 1 uit Zwitserland. Wanneer we daarbij de Britsch-Romeinsche vloot tellen en de troepen uit Mainz, Bonn en Vetera, die later weer de zijde der Romeinen kozen, dan is hun sterkte met 100.000 man zeker niet te gering geschat. De armeeën stonden onder het opperbevel van Domitianus, den zoon van Keizer Vespasianus, terwijl ook oudere en meer ervaren lieden als Mucianus en de waaghalzige en zedelijk ongunstig bekend staande, maar door het geluk begunstigde veldheer Cerealis de troepen aanvoerden.

Zooals wij reeds hoorden verzuimden de Galliërs de Alpenpassen te bezetten, met het gevolg, dat de Romeinen tegen hun verwachting in zonder veel moeite over den Kleinen en Grooten St. Bernard en den Mont Genevre trokken en Germanje en Gallië binnenrukten.

Nu was het de beurt van de Galliërs om te schrikken van de gevolgen hunner roekelooze handelwijze. Reeds had men door onderling krakeel over den toekomstigen staatsvorm, over hoofdstad en keizer van het Gallische Imperium den inval uitgelokt. Zelfs nu nog verzuimde men bij alle gallische stammen de noodige militaire maatregelen te nemen. Reeds dreef de angst de wankelmoedigsten bijna tot verraad, toen men besloot in het gebied van Reims een conferentie te houden, waar de gallische stammen besprekingen zouden voeren over de te volgen politiek. Groot was de oneenigheid; terwijl de bewoners van het Trierer land — wier gezantschap onder leiding van Sabinus stond — pleitten voor voortzetting van den strijd tegen de romeinsche onderdrukkers, verdedigden anderen een politiek van samenwerking met de Romeinen,

bij wier civilisatie zij reeds lang waren aangesloten. Terwijl zij de vertegenwoordigers bang maakten voor de macht der legioenen, loofden zij de zegeningen van den vrede en van de romeinsche beschaving en slaagden erin de galliërs grootendeels op hun hand te krijgen.

Door dit verraad was het doel van den oorlog onbereikbaar geworden — gehéél verloren was de strijd weliswaar nog niet, maar wel was een Germaansch-Gallische overwinning niet meer te verwachten, nu aanmerkelijk verzwakte gallisch-germaansche krachten een zooveel grootere romeinsche strijdkracht tegenover zich vonden.

Reeds rukte Sextilius Felix door de Bovenrijnsche Laagvlakte naar het Noorden op met de voorhoede. Aan zijn zijde streed Julius Briganticus — een neef van Civilis, die hem bijzonder haatte — aan het hoofd van een nog op Vespasianus' zijde staand Regiment Bataafsche Cavalerie.

Valentinus en Tutor bleven met hun Triersche stamgenooten langen tijd trouw. Aanvankelijk vergaten zij aan weerstand te denken, maar ten slotte drong de tijd tot maatregelen. Tutor bracht met grooten spoed een legertje van langs den Rijn wonende gallische stammen samen en preste ook de legionnairen uit Mainz op zijn zijde te vechten.

Begrijpelijkerwijze waren deze troepen onbetrouwbaar — één keer versloegen ze ten Zuiden van Mainz een vooruitgeschoven afdeeling der Romeinen, maar daarna liepen ze met vliegende vaandels over. Ook de gallische stammen pleegden verraad, zoodat Tutor zich met de nog trouwe troepen terugtrok. Mainz werd opgegeven, maar hij hoopte zijn sterke stelling aan de Nahe te kunnen houden. De romeinsche z.g. Hoogstraat voerde daar uit het

Zuiden komend bij Bingen over de rivier, maar door de brug af te breken, had Tutor dezen weg afgesneden. Bovendien was zijn positie op de hooge, steile bergen aan de Noordzijde van de Nahe zeer sterk, daar de weg naar het Noorden door een zeer smalle kloof leidde.
Een verrader wees Cerealis een doorwaadbare plaats, die enkele kilometers stroomopwaarts lag. Hier was het dal breeder en niet zoo scherp ingesneden, terwijl de romeinsche troepen om de z.g. Hazenkop heen — die ze tegen vijandelijk zicht beschermde — de Galliërs in den rug konden vallen. Tutor's troepen sloegen op de vlucht en verspreidden zich over het land, terwijl vele officieren zelfs naar met Rome bevriende stammen overliepen. De in Neuss en Bonn gevangen genomen Legioenen zwoeren op eigen gelegenheid den eed van trouw aan Vespasianus en trokken — toen Valentinus maatregelen wilde nemen — langs den Moezel in de richting Metz af.
Ondertusschen was de hoofdmacht onder bevel van Cerealis in Mainz binnengemarcheerd. De veldheer was verlangend naar den strijd en vuurde zijn troepen sterk aan. Hij wist, dat na de onderwerping van bijna alle gallische troepen de veel zwaardere strijd tegen de germaansche legers nog beginnen moest, dat het nu pas werkelijk ernst werd. Ten eerste scheen het hem noodzakelijk de allerbelangrijkste etappenplaats Trier — toen reeds een echte grootstad — vast in handen te krijgen. Van hier gingen groote transportvloten, die van Metz den Moezel afgekomen waren, verder naar het Noorden en Rijnafwaarts. Ook voerden van hieruit goede landwegen naar het Noorden. Niet het minst belangrijk was echter de houding der bevolking, die

als eenige gallische stam Civilis en Tutor trouw bleef. Cerealis besloot daarom zijn hoofdmacht in de richting Trier te laten aanvallen, maar zeker stuurde hij ook troepen in Noordelijke richting naar Koblenz. Had hij dit niet gedaan, dan was het den Germanen licht mogelijk geweest hem — na oversteken van den Moezelmond — in de flank te vallen. Bovendien werden op deze wijze de verbindingen van Civilis' leger met de Germanen aan den rechter Rijnoever verstoord, wat een niet te onderschatten voordeel was. De troepen der gallische bondgenooten stuurde Cerealis met groot verlof, deels om deze onbetrouwbare elementen kwijt te zijn, deels om den indruk te versterken, dat Rome alleen sterk genoeg was om de „opstandelingen" te onderwerpen.

Totdat de jobstijdingen binnenkwamen had Civilis op de gallische bondgenooten ten onrechte vertrouwd. Zoo zeker voelde hij zich, dat zijn legers verspreid waren om het terrein — in het bijzonder in het Brabantsche — te zuiveren. Toen het gevaar bleek stuurden Civilis en Classicus ordonnansofficieren naar Valentinus in Trier en raadden hen aan om een beslissenden slag te vermijden, want zij voelden dat deze slechts succesvol kon zijn na hernieuwde samentrekking van de nog beschikbare germaansche en gallische troepen tegen de vijandelijke hoofdmacht onder Cerealis.

Doch de heet gebakerde Valentinus dacht er anders over en besloot bij Riol ten Oosten van Trier weerstand te bieden. De romeinsche weg uit het Zuid-Oosten splitst zich bij Elzerath in tweeën — één tak voert Noordelijk door het Moezeldal naar Trier, de andere over de bergen. Bij Riol bestaat tusschen den over den steilen bergrand loopenden weg en

den dalweg een verbinding, die het mogelijk maakt vandaar uit met een voldoend sterke legermacht beide wegen te beheerschen. Bovenop liet Valentinus zelfs een steenbarrikade met gracht bouwen, daar hier wel het eerst iets te wachten was.
Inderdaad marcheerde Cerealis over den bergweg, maar met zijn veel betere strategie sloeg hij den ondeskundigen Valentinus zonder moeite. Terwijl de infanterie de bevestigingslinie aanviel, trok de cavalerie om den Zuidelijk van den weg gelegen berg en tegen de naar het N.O. gekeerde lichte helling op, waardoor de Triersche troepen tegen de steile Noordhelling aangedrukt en in het dal geworpen werden! Valentinus geraakte in romeinsche krijgsgevangenschap. Zoodra Domitianus en Mucianus van de overwinningen hoorden trok Domitianus zich terug als opperbevelhebber. Mucianus meende n.l. dat de strijd nu te licht geworden was voor den toekomstigen keizer zelf en dat men de eer aan minder groote generalen moest overlaten.
Een dag later rukten de romeinsche legioenen Trier binnen.
Cerealis had groote moeite de opgewonden troepen in bedwang te houden. Iedereen was erop gebrand deze stad — waar Classicus en Tutor geboren waren — te vernietigen, wraak te nemen op de bewoners van Trier, die zoo lang op Civilis' zijde hadden gevochten. Tacitus beweert, dat de troepen het bevel van Cerealis — die liever de faam van een *goed* heerscher kreeg — opvolgden, maar de archeologie spreekt een andere taal. Bij opgravingen bleek n.l. dat in de inheemsch-keltische tempelwijk van Trier omstreeks dezen tijd groote vernielingen zijn aangericht en het lijkt waarschijnlijk, dat deze in 70 hebben plaats gevonden.

Tragisch was de wederopname van de resten der legioenen van de vroegere Rijnarmee in Cerealis' strijdmacht. In het bewustzijn van hun schandelijke houding stonden ze met gebogen hoofd en waagden niet iets te zeggen, maar Cerealis schonk hun vergiffenis.

Toen riep hij de gallische stamvergadering samen en hield daarvoor een rede, waarin het heette dat de romeinsche armeeën destijds op keltisch verzoek gekomen waren om tegen de binnengedrongen Germanen te vechten. De Rijnlinie — zeide hij — was door de Romeinen niet ingericht om Italië te beschermen, maar om te verhinderen dat een tweede Ariovistus zich tot heer van Gallië maakte. Dachten de Galliërs soms, dat de Bataven en Civilis werkelijk hun vrienden waren? Dan vergisten ze zich. De Germanen kwamen altijd om dezelfde reden: uit stemming, hebzucht en de neiging van woonplaats te veranderen, opdat ze na het verlaten van hun moerassen en woestenijen het vruchtbare gallische land met zijn bewoners bezaten. Daarna sprak hij over het gematigde beleid der romeinen, over de noodzakelijkheid van belastingen en hulptroepen te stellen. Ook sprak hij van den oorlog van allen tegen allen, die zou uitbreken, wanneer het 800-jarige Romeinsche Imperium werkelijk verslagen werd.

Zoo kreeg hij velen op zijn hand, maar toch bleef de stemming in Trier zeer onbetrouwbaar, wat minder blijkt uit Tacitus' relaas dan uit het feit, dat Cerealis van actieve krijgshandelingen afzag en den opmarsch stop zette, daar hij tezeer met de vijandige stemming in het bezette achterland rekenen moest.

DE SLAG BIJ TRIER.

Toen de ongelukstijding van de komst der nieuwe romeinsche armeeën en van de nederlagen van Tutor in het germaansche hoofdkwartier aankwam, was Civilis juist bezig aan het hoofd van een deel zijner strijdkrachten met Labeo af te rekenen. Het bericht van de overschrijding van de rivier de Nahe bij Bingen maakte snelle maatregelen dwingend noodzakelijk. Vooreerst waren uiteraard noch de romeinsche troepensterkte, noch de aanvalsrichtingen precies bekend, zoodat de situatie Civilis volstrekt niet hopeloos voorkwam. Behalve een aanval op Trier was — zooals we reeds zagen — ook een stoot in Noordelijke richting te verwachten, die de romeinsche flank dekken en een deel der Rijnlinie weer in Cerealis' handen zou doen vallen. Civilis kon dus van zijn kant ook niet onmiddellijk alle troepen tegen Trier samentrekken, maar bezette de belangrijkste overgangspunten van den Moezel, vanwaar langs een uitgebreid wegennet zijn troepen snel naar Koblenz òf Trier te dirigeeren waren.
Doch ook dat kostte tijd, en daarom wilde hij dezen eerst met een diplomatieke actie winnen. Hij stuurde een door hem en Classicus onderteekende boodschap aan Cerealis, waarin hij beweerde, dat Vespasianus' onverwachte dood voor den veldheer geheim gehouden werd. Ook zou in Rome en Italië een burgeroorlog woeden, die den toestand van Cerealis hopeloos maakte. Het was, zeiden zij, beter wanneer Cerealis den strijd staakte en zich tot keizer van Gallië liet uitroepen — Civilis en Classicus zouden dan met de heerschappij over hun gebieden tevreden zijn.
Cerealis beantwoordde het schrijven niet, maar

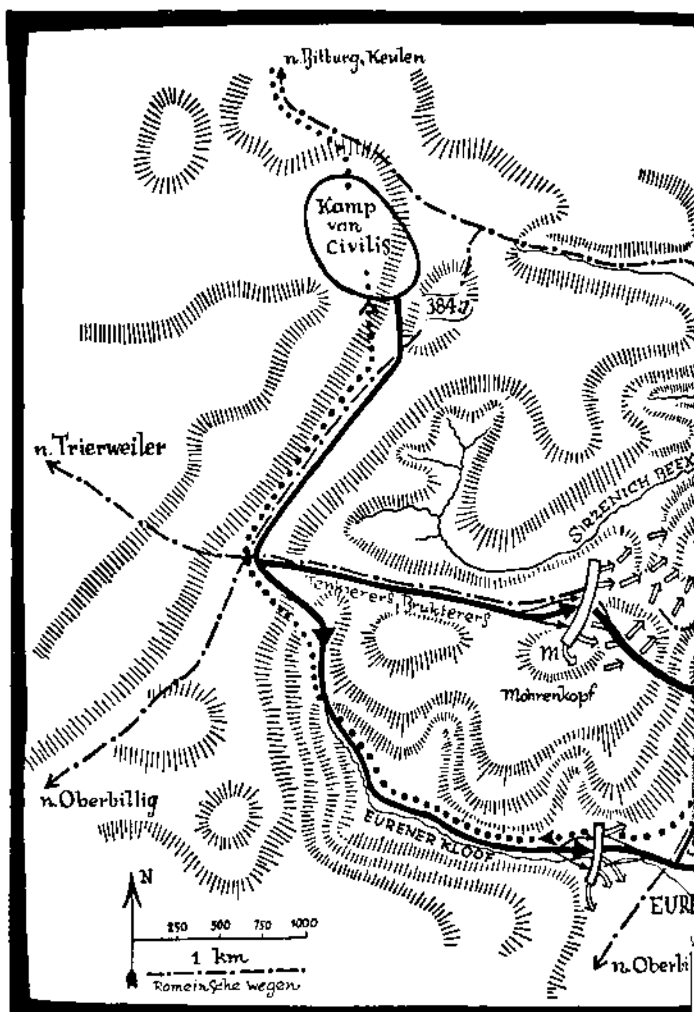
stuurde den brief door naar Domitianus.
Zijn verdere houding heeft van oudsher tot scherpe kritiek aanleiding gegeven, niet alleen wat betreft zijn persoonlijk gedrag, maar ook wat betreft de militaire maatregelen. Tacitus schrijft: „De vijanden kwamen van alle zijden met afzonderlijke afdeelingen aanmarcheeren. De meesten beschuldigden Cerealis er daarom van, dat hij de vereeniging der vijandelijke troepen geduld had, terwijl hij ze afzonderlijk had kunnen verslaan. Het romeinsche leger omgaf zijn kamp nu met wal en gracht. Tot nog toe was het op lichtzinnige wijze zonder bevestiging gelegerd geweest." Hier blijkt echter weer eens het geringe krijgskundige inzicht van Tacitus (die de berichten hierover zeker aan den officier Plinius ontleende), want zeer zeker lag het leger grootendeels binnen de toen reeds ommuurde stad Trier, terwijl de genoemde troepen slechts een Bruggehoofd op den noordelijken oever vormden. Zulke „kleinigheden" vermeldde hij echter slechts bij toeval een enkelen keer.
Vragen we ons af waarom Cerealis den opmarsch stop zette dan is het antwoord vrij zeker en gemakkelijk af te leiden.
Voor het met goed gevolg verslaan der germaansche legers was een vrij groote getalsterkte noodig, die zeker ongeveer gelijk moest zijn aan die der Germanen. Nu waren Cerealis' armeeën zeker niet te klein, maar hadden zij de handen wel vrij voor een beslissenden slag? Hoewel Tacitus over deze zijden van Cerealis' toestand niets mededeelt, valt uit verschillende dingen op te maken, dat dit niet het geval was. Ten eerste was de stemming in het geheele keltische achterland allerminst betrouwbaar. Tot in den Elzass woonden achter het romeinsche

front honderden kilometers diep de gallische stammen, wier onbetrouwbaarheid voor beide zijden reeds lang gebleken was. Maar zoodoende bevond zich de romeinsche etappe — die over Rijn en Moezel belangrijke transporten liet varen — geheel in de macht der Galliërs, die nu evenwel weer naar de romeinsche vaandels waren overgeloopen. Meer zorg baarde de situatie langs het Moezelfront. Een sterke zekering moest in de buurt van Koblenz bij den Moezelmond liggen, maar niet minder was het noodig de geheele rivier te bewaken en een sterk garnizoen in Trier in te kwartieren, zoodat men Civilis den Moezelovergang en een zijdelingschen aanval op de stad verhinderen kon. Onophoudelijk kwamen zeker uit Metz transportvloten de Moezel af en vulden de pakhuizen van de oude stad, waar nu nog vrij gaaf behouden gebouwen als de bekende Porta Nigra aan die tijden herinneren. Als in een echte romeinsche provinciestad wemelde het er van vreemdelingen van allerlei soort; kooplieden in allerlei waren, die van hieruit en over Keulen in vreedzamer tijden den handel met het vrije Germanje dreven. Meer onbetrouwbaar dan dit deels uit kleurlingen en Joden bestaande gepeupel van handelaars, marketentsters, souteneurs, proletariërs der industrie en anderen, was in Trier voor de Romeinen de inheemsche keltische bevolking. Haar stemming was door de vernieling van de tempelwijk Heiligkreuz nog slechter geworden en Cerealis zag zich genoodzaakt door een sterke bezetting de orde te bewaren. Moed schepten de door de keltisch-nationale beweging bewust geworden Trierers uit de nabijheid van een steeds sterker wordend germaansch ontzettingsleger en door het in den voorzomer van 70 — dus in een voor opera-

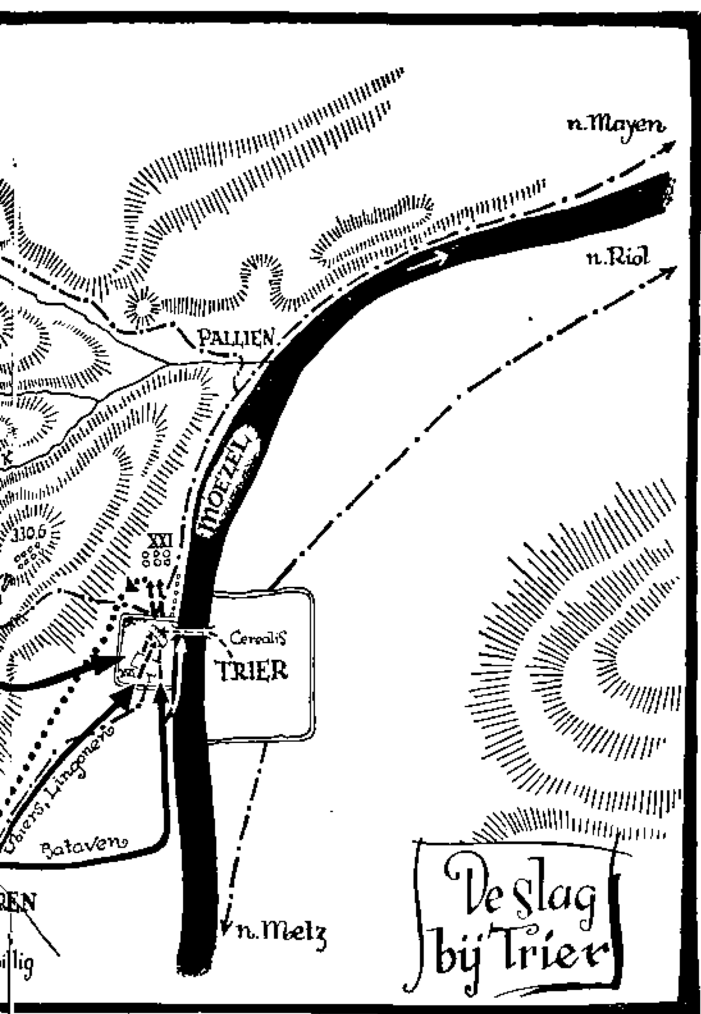
ties zeer gunstige periode — stopzetten van het romeinsche tegenoffensief.
Om te voorkomen dat de — meest keltische — geronselde legionnairen van de garnizoenen in Bonn en Neuss weer door de burgerij van Trier — bij wie ze ingekwartierd waren, daar de stad geen garnizoen en dus geen kazernes had — zou opgehitst worden, stuurde Cerealis de resten van het XVI en I legioen en de nog aanwezige hulptroepen naar de overzijde van de Moezel om daar een bruggehoofd te bezetten. Het legioen uit Vingst in Zwitserland werd erbij gelegerd; zoo waren de onbetrouwbare elementen veilig geborgen.
De geheele strijd in het Trierer land is slechts te begrijpen uit de aardrijkskundige gesteldheid. We spraken reeds in de inleiding over de noodzakelijkheid de litteraire bronnen te vergelijken met de aardrijkskundige gegevens en militaire waarschijnlijkheden. De slag bij Trier is nauwkeurig onderzocht en daarom behandelen wij deze beslissende episode iets uitvoeriger en voegen ook een meer gedetailleerde kaart van het gevechtsterrein bij.
Aan de overzijde van den Moezel is het dal slechts smal. Iets ten Noorden van Trier nauwelijks een paar honderd meter breed, verwijdt het zich stroomopwaarts ten Zuiden van de stad tot een bijna 2 km. breede vallei, die ook hier door steile bergen begrensd wordt. Van Trier uit voeren aan den eigen oever wegen naar Metz en Mainz. Over de Moezelbrug splitste zich de romeinsche weg in een Noordelijken tak naar Mayen, een Westelijke Straat naar Trierweiler en een Zuidelijke naar Metz. Behalve deze Westelijke verbinding bestond ook nog een bij Pallien afsplitsende zijtak, maar deze was militair niet van beteekenis, daar de enge pas tusschen het

gebergte en de Moezel tusschen Pallien en het Bruggehoofd niet te passeeren was.
In het begin hoopte Cerealis nog op een zoo snelle pacificatie van het achterland, dat hij het Bruggehoofd niet bevestigde, maar dit bleek op den duur onmogelijk. Om de handen vrij te houden was het noodig het eerste gedeelte van den weg Trier—Trierweiler, die ongeveer 4 km. van Trier den weg naar Zülpich, Keulen, Neuss en Vetera kruiste, te beheerschen, want wanneer de vijand den steil stijgenden bergweg en de aangrenzende hoogten bezetten kon, was een uitval onmogelijk geworden. Met dit doel werden een paar duizend man op de hoogten bij den Mohrenkopf opgesteld als voorhoede. Deze troepen verkeerden in een gevaarlijke positie, daar de terugtocht langs den kronkelenden, diep in de bergen ingesneden weg niet goed mogelijk was.

Civilis had intusschen gelegenheid gekregen een aanzienlijke macht samen te trekken op een niet ver van Trier gelegen punt. Op den dag van den slag bereikte Cerealis het verlaten kamp, dat tot verzamelplaats en uitvalsbasis gediend had. Zeker lag het dus in de nabijheid der door de Romeinen aangelegde straten, want weliswaar waren de legers van Civilis minder aan kunstwegen gebonden dan de Romeinen met hun buitengewoon grooten tros, maar de snelle verplaatsing van groote troepenmassa's was daarlangs toch veel beter mogelijk. De Bataven en de Ubiërs kwamen uit de richting Keulen, troepen der rechts van den Rijn wonende Germanen, die eerst in het Neuwieder Bekken gelegen hadden, uit de richting Mayen. Vanuit de legerplaats van Civilis, die waarschijnlijk bij de

Een terreinschets van het slagveld bij Trier. Vanuit een geschikt gelegen verzamelplaats konden de troepen van Civilis het Bruggehoofd tegenover Trier overvallen. De poging lukte tenslotte niet, daar aanvankelijk bij de

Mohrenkopf verstrooide legionnairen zich onverwacht bij de hoogte 330.6 weer konden verzamelen. Een terugtocht kon evenwel doorgevoerd worden, zonder dat Cerealis erin slaagde de Germanen te achtervolgen.

hoogte 384.7 — dat is 250 m. boven de rivier — lag, werden posten langs den steilen bergrand uitgezet om een aanval van den Trierschen kant uit te kunnen verhinderen. Bovendien was in het bijzonder vanaf den Mohrenkopf en den Markusberg (330.6) een uitstekende verkenning mogelijk, die niet alleen het Bruggehoofd ongestoord van niet veel meer dan 1 km. afstand kon bewaken, doch ook in Trier zelf waarnemingen kon doen. Behalve bij den romeinschen weg langs den Mohrenkopf bleken de troepen van Cerealis ook een stelling betrokken te hebben op de plaats waar de z.g. Eurener Kloof in het Moezeldal uitloopt. Van de hoogte 384.7 uitgestuurde afdeelingen konden bovendien langs goede, weinig gevaarlijke wegen tegen den Moezel boven en onder Trier voorstooten en de scheepvaart van de Romeinen hinderen.

In het germaansche hoofdkwartier heerschte oneenigheid over de vraag of men dadelijk aanvallen moest, dan wel òf men moest wachten tot ook de troepen uit het Oosten alle waren aangekomen. Het laatste standpunt werd door Civilis aangehangen, die hierin waarschijnlijk te voorzichtig is geweest. Bovendien rekende hij te vast op de hulp der nog aan zijn zijde staande gallisch-belgische stammen. Tutor daarentegen meende, dat men Cerealis moest slaan vóór de romeinsche hoofdmacht geheel was aangekomen. Nu waren enkele legioenen nog onderweg en de legermacht van Cerealis was reeds tot bewegingloosheid gedoemd, zoodat de fronten schijnbaar verstard waren. Bovendien meende hij, dat de Romeinen na de gemakkelijke overwinningen bij Bingen en Riol den vijand zouden onderschatten en zoo des te gemakkelijker overwonnen konden worden. Ook rekende

hij op een nieuwen opstand der Trierers en der in Lyon wonende Galliërs, zoodra Civilis en hij weer zouden aanvallen, terwijl hij vreesde, dat vele germaansche stammen aan de overzijde van den Rijn reeds weer dusdanig onder romeinschen druk stonden, dat op hun hulp niet onvoorwaardelijk gerekend zou kunnen worden.
Classicus dacht er ook zoo over en deed de weegschaal ten gunste van een snel offensief doorslaan. In een Juninacht werden de beschikbare troepen voor den aanval opgesteld. De bedoeling was de brug bij verrassing te bezetten met behulp van de in de zwemkunst en in den strijd even goed bedreven bataafsche keurkorpsen. Op die manier zou men ten eerste de in het Bruggehoofd afgesneden — deels slechte — troepen aan een zekere vernietiging bloot stellen en ten tweede den aanvalsweg op de stad Trier zelf in handen hebben, wat bij gebrek aan een op de Moezel aanwezige germaansche vloot dwingend noodzakelijk was. Terwijl de Tenkterer en Brukterers — rechts van den Rijn wonende Germanen — langs den weg Trierweiler—Trier oprukten, marcheerden de gallische Ubiërs en Lingoners met de Bataven door de Eurener Kloof. Bij den Mohrenkopf en aan het einde der Kloof kwam het tot een treffen met de daar opgestelde vooruitgeschoven posten, die wel verslagen, maar niet vernietigd werden, wat zich later tragisch zou wreken.
Bij het naderen van den dageraad viel men het bevestigde Bruggehoofd van drie zijden aan. Over een vooruitspringende tong in het Westen de van den Mohrenkopf afdalende Germanen. Langs den weg uit het Zuiden de Galliërs en eveneens in de vlakte langs de rivier de Bataven. De Noordzijde

liet men ongeschoren, daar een aftochtmogelijkheid hier evenmin mogelijk was als een aanval.
De verrassing gelukte volkomen: Niet alleen namen de troepen van Civilis de brug en vernietigden bijna de troepen ten Noorden van de Moezel, maar zelfs bleek Cerealis niet door spionnage op de hoogte gebracht te zijn van den naderenden aanval. Hij lag tijdens den aanval nog te bed en hoorde bij zonsopgang gelijktijdig van aanval en nederlaag. Niet onmogelijk is, dat Cerealis inderdaad, zooals sommigen beweren, den nacht met een schoone gallische had doorgebracht en in het geheel niet te bereiken was — ook later zullen we over een dergelijk rendez-vous enkele pikante bijzonderheden ervaren — maar bewezen is hier niets.
Hoe het zij, wakker geworden, kon hij het slagveld overzien en greep zeer energiek in. Hij gunde zich niet eens den tijd om zich geheel voor den strijd te kleeden, greep persoonlijk met een elitetroep in en heroverde de brug.
Ondertusschen waren de Germanen en Galliërs tot achter in het vijandelijke kamp doorgedrongen. Reeds waren de vaandels der legionnairen uit Bonn en Neuss en de auxiliaire troepen geheel omsingeld en slechts nog door enkelen beschermd, toen Cerealis hun toeschreewde, dat hij hen niet in den steek liet, dat zij niet door Flaccus òf Vocula verraden werden. Gaat — riep hij — en meldt Vespasianus, of, wat meer voor de hand ligt, Civilis en Classicus, dat jullie je commandant in den slag in den steek gelaten hebt! Maar de legioenen zullen komen om mij te wreken en jullie te straffen!
De troepen van Civilis, die persoonlijk door de generaals aangevoerd werden, hadden ondertusschen zelfs alle legionnairen uit het kamp verdre-

ven, maar die van het XXI Legioen zagen kans zich te hergroepeeren en nu keerde zich het geluk in den strijd. Onder Cerealis' gelukkige leiding werd n.l. onder de in de Zuidelijke helft van het Bruggehoofd strijdende troepen weer een weinig orde geschapen, zoodat Civilis van drie zijden werd ingesloten, n.l. in het Noorden het XXI Legioen, in het Zuiden Cerealis en in het Westen over de brug trekkende nieuwe troepen. Dit alles was nog niet zoo erg geweest, want Civilis' leger was sterk genoeg, zoo sterk voelden zij zich zelfs, dat — volgens Tacitus — op groote schaal geplunderd werd. Dit mag overdreven zijn, het kenteekent de situatie: de sterke positie van Civilis èn de toch te zwakke discipline.

Plotseling ontdekte men echter op de hoogte 330.6 opgestelde troepen van onbekende sterkte, die men voor nieuw aangekomen legioenen aanzag, die nu de Oostelijke flank ook nog in gevaar brachten. In werkelijkheid waren het de reeds in den laten nacht verstrooide, bij den Mohrenkopf opgestelde voorpostenkohorten, die niet grondig genoeg vernietigd waren. Een doortastend en kundig officier had de mogelijkheden juist gezien en de verspreide groepjes weer vereenigd; nu verscheen hij in het gezichtsveld van Civilis en dwong dezen rekening te houden met een totaal onzekeren faktor.

Civilis zag — tengevolge van een niet goed funktionneeren van den inlichtingen- en verkenningsdienst — den toestand te donker in en nam het besluit zijn leger terug te trekken, teneinde het te behouden. Hij slaagde hierin volkomen, want wel kon Cerealis nog denzelfden dag het kamp bereiken en vernielen, maar het was reeds verlaten. Weinig later zou blijken, dat onze held nog steeds over een gevechtsvaardig leger beschikte.

VERRAAD.

Na den Slag bij Trier bleek eerst duidelijk hoezeer Civilis zich misrekend had toen hij op de trouw der niet-germaansche bondgenooten gerekend had. Dezelfde Ubiërs, die nog bij Trier in zijn gelederen vochten — òf tenminste hun verwanten — pleegden in den rug van het front verraad. Zooals we weten was Keulen evenals Trier sedert langen tijd een zuiver burgerlijke nederzetting, die geen garnizoen en geen kazernes bezat. Civilis had daarom het uit Germanen bestaande, tijdens den oorlog in Keulen liggende, garnizoen bij de burgers ingekwartierd. Deze bezaten den euvelen moed de afzonderlijke, ongewapende soldaten lafhartig af te slachten, maar werden daarna door angst aangegrepen, daar ze begrepen, dat Civilis met zijn leger dit gemeene verraad spoedig zou wreken. Zooals we reeds hoorden waren de vrouw en de zuster van Civilis en een dochtertje van Classicus als gijzelaren in Keulen en deze onschuldigen stelde men den Romeinen ter beschikking en smeekte hen spoedig te hulp te komen, want inderdaad was Civilis reeds in aantocht en zijn leger was volgens Tacitus nog alleszins geducht.
In het bijzonder voor de Friesche en Chaukische kohorten had men een grooten angst en men besloot deze door sluipmoord uit den weg te ruimen. Ze lagen op dit moment in Zülpich en men bood hun een rijken feestmaaltijd met goed en veel eten en drinken aan. Nadat de Germanen ingeslapen waren, grendelden de ellendigen de deuren en verbrandden allen levend!

Civilis was nu gedwongen Keulen te laten schieten en trok op Vetera terug, waar hij een sterke stelling inrichtte. Opmerkelijk is, dat ieder bericht omtrent een daadwerkelijke romeinsche actie ook nu nog ontbreekt — van een vervolging was geen sprake!

Nog een andere reden dwong Civilis tot het innemen van een aanmerkelijk noordelijker gelegen stelling. Uit Britannië marcheerde het XIV Legioen — hetzelfde waaraan de Bataafsche kohorten, waarbij hij gediend had, toegevoegd waren geweest — langs onbekenden weg op. Waarschijnlijk was een aanval op den rechtervleugel in samenwerking met de Britsch-Romeinsche Marine het doel. In dat geval moest de germaansche hoofdmacht ook niet te ver weg zijn.
Doch inplaats van een landing kwam een aanval van de bij Boonen (Boulogne) overgestoken armee tegen de Nerviërs en Tungrers in België tusschen Schelde en Maas. Door de Romeinen uit deze stammen geronselde z.g. „vrijwilligers" verloren kort daarna een gevecht tegen de Kanninefaten. Ook in het Rijnland werd een cavalerieafdeeling der Romeinen door Classicus verslagen.
De belangrijkste gebeurtenis van dezen tijd was echter een zeeslag in de Zuidelijke Noordzee. Waarschijnlijk wilde een landingsvloot tegen de nederlandsche kust opereeren, maar voor het bereiken van het doel kwam het tot gevechtsberoering met de beter ingerichte germaansche vloot onder bevel der Kanninefaten, waarschijnlijk onder Brinio. De strijd eindigde met de nederlaag der Romeinsche Marine — de meeste schepen werden tot zinken gebracht òf buitgemaakt.
De vrijheid in de Noordzee — in „onze zee", zooals

wij, Germanen, met evenveel recht zouden kunnen zeggen — was voor vele eeuwen hersteld, tot het van eigen aard vervreemde, oorspronkelijk germaansche volk der Angel-Saksers deze zee aller Germanen voor zich opeischte.
De oorlog was in een merkwaardig stadium aangeland. Op een werkelijke overwinning kon ook Civilis ondanks de kleinere successen — in het Rijnland, in België en op de Noordzee — niet meer rekenen. Wel bleek de zwakte van den tegenstander uit deze verliezen, uit het ontbreken van een achtervolging en het leek alleszins verantwoord door voortzetting van den strijd den Romein zoozeer af te matten, dat toch nog een voordeelige vrede kon worden gesloten.
Of hoopte Civilis in zijn hart toch van deze stelling uit nog ééns tot den aanval te kunnen overgaan? Wij zullen het nooit weten!
Bij Vetera bouwden de Germanen en de resteerende gallische troepen voor het eerst in onze krijgsgeschiedenis onder Civilis' leiding een inundatiestelling. Door een dwars in den Rijn gebouwden dam werd het water opgestuwd en overstroomde de rond de — op een heuvel gelegen — vesting liggende lage landerijen. In de vesting stonden de met het water vertrouwde Germanen, die met het terrein goed bekend waren en zich door hun lichte uitrusting en wapening nog goed konden bewegen in het onder water gezette gebied, waarin zij met de doorwaadbare plaatsen op de hoogte waren, terwijl de Romeinen met hun zware rustingen hulpeloos waren. Zwemmen konden ze immers niet en in het moerassige land zonken ze weg.
Begrijpelijkerwijs werden de door de aankomst van nieuwe troepen versterkte Romeinen uitgetart en

lieten zich tot den aanval verleiden, waarbij vaak ros en ruiter verdronken. De Germanen tastten daarbij echter de armee der vijanden telkens in flank en rug aan, waarbij het echter niet tot een handgemeen kwam.
Beide veldheeren werden het wachten moede en probeerden het tot een slag te laten komen. Cerealis stelde in de voorste linies de cavalerie en de bondgenooten op, terwijl de legioenen in een tweede linie achterwaarts stonden aangetreden.
Civilis daarentegen nam geen uitgestrekte opstelling in linie in, maar formeerde diepe aanvalszuilen: de Bataven en Kugerners (uit de omgeving van Vetera) stonden op den rechtervleugel, links, dicht bij de rivier, stonden de andere Germanen. De toespraken der aanvoerders vonden niet zooals bij een appèl voor het front van den troep plaats, maar verschillend naarmate de leiders door de troepen reden. Cerealis riep bij zijn troepen den roem van het romeinsche volk en van zijn overwinningen in heden en verleden in gedachtenis: om de trouwelooze, laffe, geslagen vijanden voor altijd te vernietigen was meer een strafgericht dan een slag noodig.
Later reed Cerealis het front voorbij en bezwoer de Germaansche Armee (der Romeinen) met opgeheven handen, hun rivieroever en hun vesting door het bloed der vijanden te herwinnen. Overal antwoordde hem opgewekt geschreeuw: van hen, die na langen vredestijd met strijdlust vervuld waren en van hen, die door vele oorlogen uitgeput naar den vrede verlangden: men hoopte op belooningen en op rust voor den komenden tijd.
Ook Civilis stelde zijn troepen niet zwijgend op en riep de plaats waarop zij stonden als getuige voor

hun dapperheid aan. Germanen en Bataven stonden op de plaats van hun roem, waar de asch en de beenderen der legioenen rustten! Ze moesten zich door het wisselende gevolg van den slag bij Trier niet bang laten maken: hun eigen zege had hun in den weg gestaan toen ze meenden rustig te kunnen plunderen, maar spoedig daarop had zich alles ten goede gekeerd. Wat een wijs veldheer had kunnen doen was gebeurd: overstroomd waren de velden, waar slechts zij den weg kenden, moerassig het voor den vijand nadeelige land. De Rijn en de Goden van Germanje waren in hun nabijheid: met hun zegen moesten ze in den strijd gaan, denkend aan hun vrouwen, hun ouders, hun vaderland. Deze dag zou de roemrijkste tegenover de daden der voorvaderen zijn òf een schande voor het nageslacht.

Hierna werd de strijd geopend, maar de Romeinen lieten zich door de uit de verte geworpen en geslingerde steenen en looden kogels, de verschoten pijlen en geworpen speren niet weer uitlokken.

Men besloot direct aan te vallen en het kwam tot een handgemeen — „met hun machtige lichamen en reusachtige lansen doorboorden zij uit de verte onze soldaten, die in het water wankelden", zegt Tacitus. Tegelijk zwom van den van den rechteroever uit gebouwden stuwdam een afdeeling Brukterers over den Rijn en viel het romeinsche front in de flank aan. Zij slaagden erin de eerste linie — die uit bondgenooten bestond — op te rollen, waaruit wel blijkt, dat het niet om een handjevol ging, maar dat werkelijk noemenswaardige krachten overzwommen.

Nu kwamen de legioenen aan de beurt en brachten den vijand tot staan — de fronten waren vastgeloo-

pen en Civilis' kans en positie waren nog altijd vrij gunstig.
Maar een Bataafsche deserteur liep naar Cerealis over en wees hem een weg waarover cavalerie langs den rand van het moeras in den rug van Vetera kon komen. De Kugerners, die deze sektor moesten bewaken, waren niet op hun hoede en twee cavalerie-afdeelingen omsingelden de Germanen, die naar den Rijn vluchtten. Desondanks zag Civilis weer kans te ontkomen en van een vervolging kwam weer niets. Tacitus wijt dit aan plotselinge sterke regenbuien, maar ongetwijfeld waren leger en marine van Cerealis nog veel te zwak. Waarschijnlijk waren echter op de werven van Bonn en Keulen nieuwe bodems in de maak, die nog in den nazomer op het strijdtooneel verschenen.

VAN OORLOG TOT VREDE.

De oorlog van 69—70 is vaak moeilijk te begrijpen — wel kunnen we bij de interpretatie der klassieke berichten ons gezond verstand gebruiken en de andere gegevens verwerken, maar veel blijft ons toch onduidelijk.
Het schijnt toch, alsof zich na de domheid der Galliërs (die verzuimden de Alpenpassen te bezetten) het krijgsgeluk wendde. Elzass en Bovenrijnsche Laagvlakte in Romeinsche handen, Mainz, Bingen en Trier genomen, de slag bij Trier verloren, Bonn, Keulen en Neuss weer onder de romeinsche heerschappij, de slag om de reuzenvesting Vetera verloren.
Daar staat slechts weinig tegenover — kleinere overwinningen in België en het Rijnland, een gewonnen zeeslag.
En toch blijkt telkens en telkens weer hoe de sprongsgewijs terugtrekkende Civilis den vijand de handeling voorschrijft — altijd weer beslist hij over strijd òf geen strijd, neemt nieuwe stellingen in en onttrekt zich steeds aan de vervolging. Steeds blijkt, dat de Romeinen den slag wel winnen, maar ook maar nèt — nooit kunnen zij het succes uitbuiten door vernietiging òf tenminste vervolging.
Zoo gunstig werd zelfs de stand van zaken voor Civilis gezien, dat een volk als de Chauken nog na de opgave van Vetera hulptroepen stuurde. Bijna steeds hadden deze lieden tegenover de Romeinen een vriendschappelijke òf tenminste neutrale houding aangenomen, wat begrijpelijk is uit de afgelegen ligging. Nu zag men blijkbaar het gemeen

germaansche belang in en bovendien toonde men zoo zijn vertrouwen in den toentertijd grootsten germaanschen staatsman.
Deze trok zijn soldaten over de Waal terug en versterkte het eigenlijke Bataafsche gebied door den door Drusus gebouwden dam te vernielen. Deze was bij de Rijn-Waal-splitsing op zoodanige wijze aangelegd, dat het meeste water door den Rijn stroomde, terwijl de Waal slechts een onbeduidend watertje vormde. Door de aangerichte vernieling werd de natuurlijke toestand hersteld: de Waal kreeg weer het meeste water en — vormde een belangrijke hindernis tusschen het Batavenland en het door de Romeinen bezette gebied.
Ook de bij Nijmegen gebouwde Batavenburcht werd op Civilis' bevel verwoest om den Romeinen geen steunpunt te verschaffen. Voor de eigen verdediging kon de vesting ook niet gebruikt worden. Ook Tutor en Classicus en ruim 100 gallische edelen trokken zich over den Rijn terug. Hun macht berustte grootendeels op de financieele middelen, die zij als echte stadsmenschen hadden meegenomen om met behulp van geschenken de medewerking van germaansche stammen te verkrijgen.

Ook nu nog bleef het initiatief geheel in de handen van Civilis.
Eens viel hij op één dag op vier punten gelijktijdig aan; waarom hij zijn krachten dusdanig versnipperde is niet duidelijk. Volgens Tacitus hoopte men Cerealis, die alléén van het eene legioen naar het andere reed, gevangen te nemen.
Een kolonne trok niet ver van Kleef over de Waal en overviel een afdeeling van het X Legioen, die bezig was met houtkappen voor den stellingbouw.

De kommandant, vijf hooge officieren en vele manschappen vonden den dood.
Bij Nijmegen waren de Romeinen begonnen met den bouw van een brug, teneinde daar over de Waal te trekken. Begrijpelijkerwijs werd ook hiertegen een kolonne in het veld gebracht, die de reeds begonnen brug weer trachtte af te breken.
Andere groepen vielen bij Grinnes en Vada aan. twee plaatsen, wier ligging nog niet bekend is geworden. Waarschijnlijk was het westelijk van Nijmegen. Zelfs de dappersten aan de romeinsche zijde vielen, o.a. Briganticus, de neef van Civilis, die op hun zijde streed. Maar toen Cerealis met een keurbende van cavalerie te hulp kwam wendde zich het geluk en de Germanen konden zich slechts met moeite over de rivier terugtrekken. Civilis ontkwam zwemmend, terwijl Tutor en Classicus door schepen gered werden, wat slechts mogelijk was door de laffe houding der zwakke romeinsche vloot.
Hierna maakte de romeinsche bevelhebber een tocht ter inspectie van de romeinsche winterkwartieren in Neuss en Bonn. Bovendien had hij waarschijnlijk gecontroleerd hoe het met de in aanbouw zijnde vloot gesteld was. Op den terugweg overkwam hem een vermakelijk avontuur. Zooals bekend vertrouwde Cerealis meer op zijn goede gesternte dan op verstand en orde. Ook de discipline op het vlooteskader, dat stroomafwaarts voer, was niet overdreven streng. Men had de schepen 's nachts aan den oever gelegd en een deel der troepen was aan den wal gegaan om daar onder tenten te slapen. Ook Cerealis was niet op zijn admiraalsschip aanwezig, maar had een rendez-vous met de schoone ubische vrouw Claudia Sacrata.

Om niet gestoord te worden had hij de schildwachten bevel gegeven niet te roepen en geen signaal te geven, met het gevolg, dat de posten insliepen. Tenslotte sliep iedereen toen de Germanen zich midden in den nacht stroomafwaarts lieten drijven om ongemerkt de plaats te bereiken waar het Romeinsche eskader gemeerd lag. Ongehoord gingen zij aan den wal en kapten plotseling de scheerlijnen der tenten, die over de slapenden instortten. Terwijl op den wal een waar bloedbad werd aangericht, namen andere afdeelingen der Germanen een deel der schepen op sleeptouw. Tacitus zegt hierover o.a.: „De romeinsche veldheer werd, half slapend en bijna naakt, slechts door een vergissing der vijanden gered. Dezen voerden n.l. het admiraalsschip, dat door zijn vlag te herkennen was, weg in de meening, dat de veldheer aan boord was. Cerealis had den nacht echter elders doorgebracht: zooals de meesten geloofden wegens een ongeoorloofde verhouding met Claudia Sacrata, een vrouw uit den stam der Ubiërs."

Niet veel later kwam het tot een gevecht aan de Maas-Rijnmonding. Civilis had een groote vloot van één- en tweedekkers met roeiers bemand, daarbij kwam een reusachtige massa kleinere schepen met 30—40 koppen bemand. Ze konden geroeid worden, maar ook kon men met uitgespannen mantels een zeil improviseeren. Zijn doel was behalve een demonstratie het afschrikken der romeinsche transportvloten.

Tot een slag kwam het niet, daar de vloten door de strooming langs elkaar dreven. Slechts met licht geschut werd geschoten.

Volgens Tacitus nam Civilis de vlucht en ontweek over den Rijn, maar opvallend is, dat reeds uit den

volgenden zin de afwezigheid der romeinsche transportvloot blijkt.
Civilis wist, dat weldra de najaarsregens het water van den Rijn, Waal en Maas zouden doen wassen. Hij verwachtte de overstrooming der lage landen en ruimde gaarne het veld om den vijand in die gebieden te lokken, waar hij weldra door de natuurlijke omstandigheden in het nauw zou komen. Bovendien bleef de voedselaanvoer uit.

Daarmede zijn wij aan het einde van den oorlog gekomen. Tacitus tracht den gang van zaken tenslotte nog als een glorieuse overwinning van zijn landgenooten voor te stellen. Ook vertelt hij van de oneenigheid der Germanen en de ontevredenheid der Bataven en laat den vrede tot stand komen bij een bespreking tusschen Civilis en Cerealis, waarbij Civilis weer beweerd zou hebben slechts voor Vespasianus gestreden te hebben, wat vrij onwaarschijnlijk lijkt. Dat alles is begrijpelijk, maar sterk overdreven, want van een groote overwinning was geen sprake. Wel mogen we toegeven, dat Civilis een tragische figuur was, die ondanks zijn idealisme en hardnekkigheid den strijd niet won; die steeds bij overwinningen en nederlagen het heft vast in handen hield, die tot het laatst toe de handeling bepaalde en toch géén enkele verbetering bereikte. Maar ook voorkwam hij — nadat de kansen zich gekeerd hadden — een zware nederlaag en redde wat nog te redden viel. Want wel bleven de Bataven verplicht om bondgenootentroepen te stellen — die van nu af onder niet-bataafsche officieren streden — maar van belastingen bleef men vrijgesteld. O.a.

lagen Bataafsche eenheden in de Donaulanden, waar nog de naam Passau aan hen herinnert. Van Civilis, Tutor, Classicus e.a. hooren we niet meer — het sluiten van den vrede en wat daarna gebeurde, is door Tacitus wel beschreven, maar de boeken zijn verloren geraakt. De wijze vrouw Veleda, die goed met onzen veldheer bevriend was, is in gevangenschap geraakt. Cerealis ging het volgende jaar naar Britannië om tegen de Briganten te vechten.
In Nijmegen werd naast den vernielden Batavenburcht een romeinsche legioensvesting gebouwd, 700 x 430 m. groot, waarin tot ± 105 het X Legioen gelegerd was.

Overzien we tenslotte dezen strijd — die ons Nederlanders als afstammelingen van de er het nauwst bij betrokken Bataven, Kanninefaten, Friezen en Chauken (de Saksen en Franken ontstonden eerst later) werkelijk wel meer belang mocht inboezemen dan gewoonlijk het geval is — dan moeten we voor den persoon van Civilis, wiens werkelijken naam wij helaas niet weten, diepen eerbied gevoelen.
Hij trachtte voor het eerst alle Germanen in een gemeenschappelijken aanvalsoorlog tegen Rome te vereenigen, nadat Arminius zich als de redder van het vrije Germanje beroemd had gemaakt.
Hij benutte de diplomatiek-politieke situatie steeds en volgde iedere verandering in den toestand.
Hij ontwierp een vast strategisch plan en liet zich niet op zijwegen dringen.
Hij zag de noodzaak van gedisciplineerde keurkorpsen in en bezorgde zich daartoe de medewerking der Bataafsche Kohorten.

Hij redde — toen de oorlog door de roekeloosheid en het verraad der Galliërs verloren was — den vrede.
Hij verloor, ook toen vrouw en zuster in romeinsche gevangenschap geraakten, het algemeen belang niet uit het oog en voerde den strijd tot hij zijn tweede doel bereikt had, n.l. de Romeinen in een positie te brengen, die een nog betrekkelijk voordeeligen vrede mogelijk maakte.

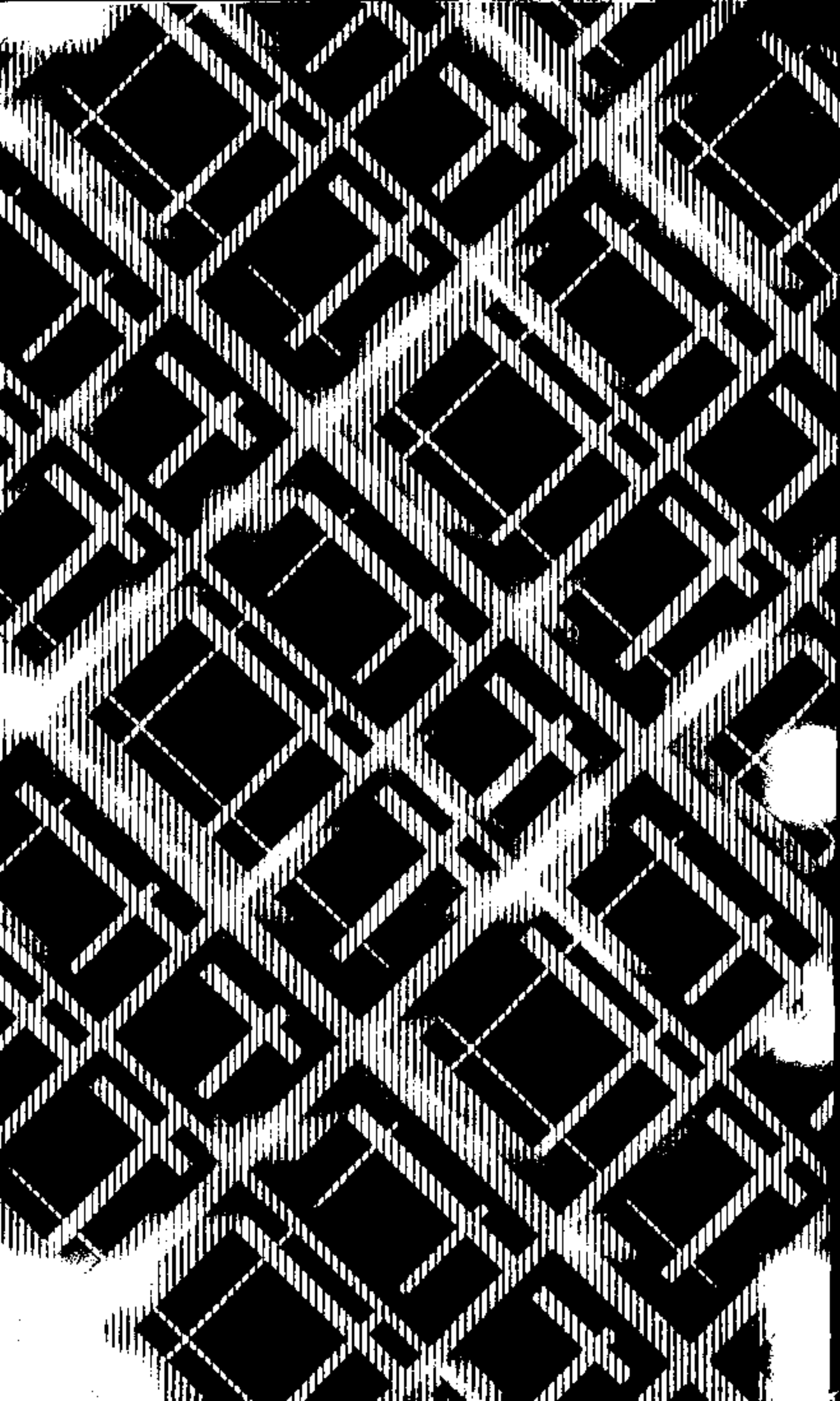
Toch kon Civilis de overwinning niet behalen.
Vragen wij naar de oorzaken daarvan, dan zijn misschien enkele dingen te noemen:
Hij stelde te veel vertrouwen in de niet-germaansche bondgenooten, die toch voor en na verraad pleegden en overliepen.
Hij zag tenslotte geen kans ook de andere germaansche stammen in meer gedisciplineerde verbanden samen te brengen en had in het begin een gebrek aan artillerie.

Maar dat alles zijn slechts kleinigheden. Een nog grootere rol speelde het toeval, dat meermalen in Civilis' nadeel werkte, terwijl het krijgsgeluk Cerealis — die een zeker niet grootere persoonlijkheid was — veel meer toelachte.

Voor ons blijft Civilis onze eerste nationale held — de eerste als geschiedkundige persoon bekend geworden figuur uit onze streken, die Germanje's geschiedenis met een belangrijk hoofdstuk verrijkte!

INHOUD.

۱۲۵

den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, is samengesteld uit leden, aangewezen door de in § 2 bedoelde commissie, en uit een lid, aangewezen door de in het district gevestigde Kamers van Koophandel en Fabrieken."

3. Lid 2 en 3 van § 8 worden gelezen:

„(²) Voor zoover hieruit baten voortvloeien voor het Nederlandsch Binnenvaartbureau, zullen deze baten naar billijkheid worden verdeeld tusschen bedoeld bureau en de in § 2 genoemde organisatie.

(³) De voor toepassing van het vorig lid vast te stellen verdeeling geschiedt onder toezicht van den Accountantsdienst van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, welke dienst er tevens voor waakt, dat er een juiste verhouding blijft bestaan tusschen de inkomsten en uitgaven, welke voor het Nederlandsch Binnenvaartbureau en de in § 2 bedoelde organisatie voortvloeien uit deze regeling en de binnenbeurtvaartregeling."

4. Aan § 7 wordt het volgende lid 3 toegevoegd:

„(³) De in § 2 bedoelde organisatie kan binnen een maand na dagteekening van een beschikking van den Rijksinspecteur van het verkeer, waarbij een vergunning is verleend, daartegen schriftelijk beroep instellen bij den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat."

§ 3.

Dit besluit treedt in werking op den dag zijner afkondiging.

's-Gravenhage, 1 October 1940.

De Secretaris-Generaal
van het Departement van Waterstaat:
D. G. W. SPITZEN.

Verordeningenblad voor het bezette Nederlandsche gebied, Stuk 30, *no.* 164, *van* 5 *Oct.* 1940

UITVOERINGSBESLUIT

van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat ingevolge de Verordening No. 15 1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende het vervoer van personen en goederen.

Op grond van § 1 van de Verordening No. 15 1940 en in overeenstemming met §§ 2 en 3 van de Verordening No. 3 1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied wordt bepaald:

Artikel 1.

Ter regeling en leiding van het beroepsgoederenvervoer langs den weg wordt, als onderdeel van het Departement van Waterstaat, een „Autobevrachtingsdienst" („A.B.D.") ingesteld.

Artikel 2.

1. De A.B.D. verleent in het bijzonder zijn bemiddeling bij het vervoer van goederen langs den weg ten behoeve van derden.

2. Aan de bemoeiing van den A.B.D. zijn die beroepsgoederenvervoerders onderworpen, in wier vergunning, als bedoeld in artikel 1 van het Derde Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat van 18 Juni 1940, de voorwaarde is opgenomen, dat het den vergunninghouder is verboden, goederen ten vervoer aan te nemen anders dan door bemiddeling van of vanwege den Rijksinspecteur van het Verkeer, behoudens indien de vergunning uitsluitend strekt tot het vervoer van stukgoederen in vasten lijndienst met de daarbij behoorende afhaal- en besteldiensten.

3. De in het voorgaande lid genoemde voorwaarde zal voorshands niet gelden voor:

a. vervoeren over korten afstand (waaronder in het algemeen moet worden verstaan vervoer over afstanden — zonder overlading — van niet meer dan 15 km);
b. veevervoer;
c. vervoer van versche visch;
d. veilingvervoer (groente, fruit, aardappelen, eieren, bloemen en planten);
e. melkvervoer.

Artikel 3.

1. De aan de bemoeiïng van den A.B.D. onderworpen vergunninghouders zijn verplicht, de laadruimte van hun voertuig ter beschikking van den betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer of een van diens agenten of subagenten te stellen, en om telkens wanneer een rit door hen is volbracht en zij nog geen nieuwen rit door bemiddeling van of vanwege een Rijksinspecteur van het Verkeer hebben aangenomen, zich te melden bij het dichtstbijzijnd kantoor van een Rijksinspecteur van het Verkeer of een van diens agenten of subagenten.

2. Ritten zonder lading of waarbij minder dan 80 pCt. der laadruimte is benut, zijn alleen geoorloofd met een schriftelijke machtiging van of vanwege een Rijksinspecteur van het Verkeer; hiervan zijn uitgezonderd de ritten voor een melding bij het in lid 1 bedoelde dichtstbijzijnde kantoor.

Artikel 4.

De vergunninghouder, die door of vanwege een Rijksinspecteur van het Verkeer voor een bepaald vervoer wordt aangewezen, is verplicht dit vervoer uit te voeren.

Artikel 5.

1. De betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer of een van diens agenten beslist, of een lading per motorvoertuig dan wel op andere wijze vervoerd zal worden.

2. Eveneens wordt door den betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer of een van diens agenten beslist, welke vervoerder voor een bepaald vervoer wordt aangewezen.

Artikel 6.

1. De Rijksinspecteur van het Verkeer kan een vergunning houder uit zijn district al dan niet voorwaardelijk toestaan, zonder zijn bemiddeling van één of meer bepaalde verladers, goederen ten vervoer aan te nemen. De vergunninghouder is in dit geval verplicht van elken rit schriftelijk opgave te doen aan den betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer, onder vermelding van het gebruikte voertuig, de vervoerde goederen, den vrachtprijs en de vervoersvoorwaarden.

2. Indien geen goederen behoeven te worden vervoerd voor de in lid 1 bedoelde verladers, is de vergunninghouder verplicht zijn voertuig aan te melden bij het dichtstbijzijnd kantoor van een Rijksinspecteur van het Verkeer of een van diens agenten of subagenten.

3. Voor ritten zonder lading of waarbij minder dan 80 pCt. der laadruimte is benut, geldt het bepaalde in artikel 3, lid 2.

Artikel 7.

1. De Rijksinspecteur van het Verkeer stelt den vrachtprijs en de vervoersvoorwaarden vast voor vervoeren, welke door of vanwege hem tot stand komen. Dit geldt ook voor de in artikel 6, lid 1, bedoelde gevallen.

2. De Rijksinspecteurs van het Verkeer handelen hierbij volgens door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat uit te vaardigen richtlijnen en voorschriften.

3. Het is den vergunninghouder verboden om, in welken vorm ook, eenigerlei toeslag in ontvangst te nemen op het hem voor het overeenkomstig dit besluit verrichte vervoer toekomende, dan wel eenigerlei restitutie daarvan te verleenen.

Artikel 8.

1. Door of vanwege den Rijksinspecteur van het Verkeer worden voor elk vervoer contrôlebewijzen in genummerde exemplaren in drievoud opgemaakt.

2. Vervoer zonder dit contrôlebewijs is den vervoerders verboden. De Rijksinspecteur van het Verkeer kan aan bepaalde vergunninghouders toestaan, de contrôlebewijzen per zending te vervangen door periodieke staten. In dat geval moet het toestemmingsbewijs tijdens den rit in het voertuig aanwezig zijn.

3. Het eerste exemplaar van het contrôlebewijs blijft in het bezit van den agent, die zijn bemiddeling heeft verleend; het tweede exemplaar wordt, vergezeld van de bewijzen van aflevering van de lading, door den vervoerder gezonden aan de afdee-

ling Vervoerwezen van het Departement van Waterstaat; het derde exemplaar blijft in het bezit van den vervoerder.

4. De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat stelt de documenten vast, welke de vervoerder gedurende den rit bij zich moet hebben.

Artikel 9.

1. De vergunninghouder is aan het Rijk een provisie verschuldigd van ten hoogste 10 pCt. van den vrachtprijs.

2. De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat stelt de provisie vast.

Artikel 10.

1. De inning van de vrachtpenningen geschiedt namens den vervoerder door of vanwege den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat. Deze kan, hetzij in het algemeen, hetzij in bijzondere gevallen, bepalen, dat de vracht vóór den aanvang van de belading moet worden betaald door den verlader.

2. De vrachtpenningen worden na ontvangst bij het Departement van Waterstaat en onder aftrek van de in artikel 9 bedoelde provisie den vergunninghouder uitbetaald, nadat deze door inzending van de bewijzen van aflevering der lading heeft aangetoond, dat het onderwerpelijke transport behoorlijk is uitgevoerd.

3. De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat kan bepalen, dat de vergunninghouder — al dan niet met inbegrip van dien, bedoeld in artikel 6 — in plaats van de voor het door hem verrichte vervoer bepaalde vracht een in verhouding tot zijn prestatie staand gedeelte van de gezamenlijke vrachten, verschuldigd voor de in een bepaalde periode binnen het kader van dit besluit tot stand gekomen vervoeren, zal ontvangen. De vergunninghouders kunnen hierbij naar door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat te stellen regelen in groepen worden verdeeld.

Artikel 11.

1. De Rijksinspecteur van het Verkeer kan een vergunninghouder, al dan niet voor een bepaalden tijd, van het vervoeren uitsluiten, hetzij op grond van ernstige of herhaalde klachten over de uitvoering van vervoersovereenkomsten, hetzij op grond van overtreding van de bepalingen van dit uitvoeringsbesluit of van die, welke het mochten vervangen of aanvullen, hetzij op grond van den toestand van zijn voertuig.

2. Uitsluiting, als in het voorgaande lid bedoeld, heeft van rechtswege intrekking van de vergunning gedurende den uitsluitingstijd ten gevolge.

Artikel 12.

1. Een op grond van artikel 11 uitgesloten vergunninghouder kan binnen 14 dagen, nadat de uitsluiting bij aangeteekend schrijven te zijner kennis is gekomen, schriftelijk in beroep komen bij den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat.

2. Behandeling van het beroep vindt slechts plaats, nadat een bedrag van twee gulden en vijftig cents (f 2.50) is bijgeschreven op postrekening no. 166620 ten name van de Afdeeling Kabinet en Secretarie van het Departement van Waterstaat onder vermelding: „beroep in zake uitsluiting Autobevrachtingsdienst".

Artikel 13.

Met betrekking tot overtreding van de voorschriften van dit besluit vinden de bepalingen van de artikelen 3 t m 6 van de Wet Gebruik Vervoermiddelen van 16 September 1939 (*Staatsblad* no. 528) overeenkomstige toepassing.

Artikel 14.

De Rijksinspecteur van het Verkeer kan vergunninghouders, wier vergunningen strekken tot het vervoer van goederen langs den weg in eigen vervoer, verplichten zich onmiddellijk na de lossing van hun lading te melden bij een agent van den Autobevrachtingsdienst en vervoeren aan te nemen volgens de regelen, vervat in de voorenstaande artikelen.

Artikel 15.

Dit besluit treedt in werking op 13 Januari 1941, met uitzondering van het bepaalde in artikel 10. Artikel 10 treedt in werking op een nader door den Secretaris-Generaal

van het Departement van Waterstaat te bepalen tijdstip, hetwelk in de *Nederlandsche Staatscourant* openbaar wordt gemaakt.

Artikel 16.

Dit besluit kan worden aangehaald als „Autobevrachtingsbesluit I".

's-Gravenhage, 3 Januari 1941.

De Secretaris-Generaal voornoemd:
D. G. W. SPITZEN.

Ned. Staatscourant, 9 Januari 1941, no. 6.

UITVOERINGSBESLUIT

van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat betreffende de regeling van het goederenvervoer langs den weg.

Op grond van § 1 van de verordening no. 15/1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied, gelet op artikel 2 van het besluit no. 218/1940 inzake de benoeming van een Gemachtigde voor de Prijzen en in overeenstemming met de §§ 2 en 3 van de verordening 3/1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied, wordt bepaald:

Artikel 1.

1. Ter regeling van het goederenvervoer langs den weg is, als onderdeel van het Departement van Waterstaat, een Autobevrachtingsdienst (hierna te noemen: „A.B.D.") ingesteld.

2. De Rijksinspecteurs van het Verkeer en de agenten en subagenten van den A.B.D. fungeeren als uitvoerende organen van den A.B.D.

Artikel 2.

1. Het is een vervoerder, aan wien een rechtsgeldige vergunning als bedoeld in artikel 1, lid 1, van het Derde Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, no. 18/1940, is verleend, verboden:

a. zonder tusschenkomst van den A.B.D. goederen ten behoeve van derden te vervoeren of in te laden;

b. zonder machtiging van den A.B.D. ritten zonder lading uit te voeren, behoudens indien en voor zoover de rit wordt gemaakt om te voldoen aan den in de artikelen 5, 6 en 9, lid 4 voorgeschreven meldingsplicht.

2. Het is een vervoerder, aan wien een rechtsgeldige vergunning als bedoeld in artikel 1, lid 1, van het Tweede Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, no. 17/1940 is verleend, verboden:

a. zonder goedkeuring van den A.B.D. goederen in eigen vervoer te vervoeren of in te laden;

b. zonder machtiging van den A.B.D. ritten zonder lading uit te voeren, behoudens indien en voorzoover de rit wordt gemaakt om te voldoen aan den in de artikelen 5, 6 en 9, lid 4 voorgeschreven meldingsplicht.

Artikel 3.

1. De Rijksinspecteurs van het Verkeer en de agenten van den A.B.D. kunnen een vervoerder als bedoeld in artikel 2, lid 1, toestaan bepaalde vervoeren te verrichten als ware hij een vervoerder als bedoeld in artikel 2, lid 2.

2. De Rijksinspecteurs van het Verkeer en de agenten van den A.B.D. kunnen een vervoerder, als bedoeld in artikel 2, lid 2, verplichten vervoeren te verrichten, als ware hij een vervoerder, als bedoeld in artikel 2, lid 1.

Artikel 4.

1. Verladers zijn verplicht lading, ten aanzien waarvan het vervoer valt onder artikel 2, lid 1, rechtstreeks en zonder tusschenkomst van derden ten vervoer aan te bieden aan den agent van den A.B.D., in wiens rayon de lading gereed ligt.

2. De Rijksinspecteurs van het Verkeer en de agenten van den A.B.D. wijzen een

vervoerder aan en houden daarbij rekening eenerzijds met de door de verladers ter zake van het vervoer kenbaar gemaakte wenschen, anderzijds met de belangen van de voor het verrichten van dit vervoer in aanmerking komende vervoerders.

Artikel 5.

De aan de verplichting tot tusschenkomst van of goedkeuring door den A.B.D. onderworpen vervoerders zijn gehouden, de laadruimte van hun motorvoertuig ter beschikking van den betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer of agent van den A.B.D. te stellen en telkens, wanneer een rit door hen is volbracht en zij nog geen opdracht van of vanwege een Rijksinspecteur van het Verkeer voor een nieuwen rit hebben ontvangen, hun motorvoertuig te melden bij den dichtstbijzijnden Rijksinspecteur van het Verkeer, agent of sub-agent van den A.B.D.

Artikel 6.

Indien een aangemeld motorvoertuig niet voor belading geschikt of beschikbaar is, is de vervoerder verplicht, hiervan zoo spoedig mogelijk en onder opgave van redenen mededeeling te doen aan den dichtstbijzijnden Rijksinspecteur van het Verkeer, agent of subagent van den A.B.D. en zoodra het motorvoertuig weer voor belading geschikt of beschikbaar is, het te melden bij den alsdan dichtstbijzijnden Rijksinspecteur van het Verkeer, agent of sub-agent van den A.B.D.

Artikel 7.

Een vervoerder, die van of vanwege een Rijksinspecteur van het Verkeer opdracht tot het maken van een rit ontvangt, is verplicht deze opdracht zoo spoedig en volledig mogelijk uit te voeren.

Artikel 8.

1. De Rijksinspecteurs van het Verkeer en de agenten van den A.B.D. beslissen of vervoeren van goederen ten behoeve van derden per motorvoertuig zullen worden verricht.

2. Zij beslissen eveneens in hoeverre vervoeren van goederen in eigen vervoer per motorvoertuig zullen worden verricht.

Artikel 9.

1. De Rijksinspecteurs van het Verkeer kunnen aan een vervoerder als bedoeld in artikel 2, lid 1, al dan niet voorwaardelijk toestemming verleenen, van bepaalde verladers gedurende een bepaalden termijn goederen ten vervoer aan te nemen zonder tusschenkomst van den A.B.D. Het in artikel 4 bepaalde is alsdan niet van toepassing.

2. De Rijksinspecteurs van het Verkeer kunnen aan een vervoerder als bedoeld in artikel 2, lid 2, een soortgelijke toestemming verleenen voor zoover betreft het vervoer van zijn eigen goed.

3. Het is den vervoerder, aan wien de in het eerste of tweede lid omschreven toestemming is verleend, verboden, zonder tusschenkomst van den A.B.D. een rit aan te vangen met een motorvoertuig, welks laadruimte voor minder dan 80% is benut.

4. De vervoerder, aan wien de in het eerste of tweede lid omschreven toestemming is verleend, is verplicht, aan den betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer, in een door dezen te bepalen vorm, opgave te verstrekken van de uitgevoerde ritten en zijn motorvoertuig, na afloop van den in het eerste lid bedoelden termijn, zoo spoedig mogelijk bij den dichtstbijzijnden Rijksinspecteur van het Verkeer, agent of sub-agent van den A.B.D. te melden.

5. De verplichting tot melding bestaat niet, indien en voor zoover de in het eerste of tweede lid bedoelde toestemming wordt verlengd.

Artikel 10.

De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat kan van het in de artikelen 2, 4, 5, 6 en 8 bepaalde ontheffing verleenen of ten aanzien daarvan bijzondere regelingen treffen.

Artikel 11.

Op grond van het bepaalde in artikel 7, lid 2, van het Vervoerprijsbesluit 1940 doet de Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat door de Rijks-

inspecteurs van het Verkeer den vrachtprijs en de vervoersvoorwaarden vaststellen voor vervoeren, welke door tusschenkomst van den A.B.D. tot stand komen.

Artikel 12.

De vervoerders zijn ten aanzien van vervoeren, waarop de bepalingen van dit besluit toepassing vinden, aan het Rijk een door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, in overeenstemming met den Gemachtigde voor de Prijzen, vast te stellen provisie verschuldigd, welke ten aanzien van vervoerders als bedoeld in artikel 2, lid 1, ten hoogste 10% en ten aanzien van vervoerders, als bedoeld in artikel 2, lid 2, ten hoogste 25% van den vastgestelden vrachtprijs bedraagt.

Artikel 13.

1. De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat stelt vast, welke documenten in verband met het bij of krachtens dit besluit bepaalde gedurende een rit op het motorvoertuig aanwezig moeten zijn.

2. Deze documenten worden door of vanwege de Rijksinspecteurs van het Verkeer afgegeven.

Artikel 14.

1. De Rijksinspecteurs van het Verkeer kunnen aan bepaalde verladers of vervoerders, al dan niet voorwaardelijk, toestemming verleenen de in het vorige artikel bedoelde documenten zelf uit te schrijven.

2. Hij, aan wien deze toestemming is verleend, is gehouden aan den betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer, in een door dezen te bepalen vorm, opgave te verstrekken van de door hem uitgeschreven documenten.

Artikel 15.

De verladers en vervoerders zijn verplicht zorg te dragen, dat de bij of krachtens dit besluit gegeven voorschriften mede door hun personeel worden nageleefd.

Artikel 16.

1. De Rijksinspecteurs van het Verkeer kunnen een vervoerder wegens het niet, niet behoorlijk of niet tijdig nakomen van de voorschriften, bij of krachtens dit besluit gegeven, of wegens gegronde klachten over de uitvoering van een vervoer, voor een bepaalden termijn van het deelnemen aan het onder dit besluit vallende vervoer uitsluiten.

2. Soortgelijke maatregel kan worden genomen tegen een verlader, die de voorschriften, bij of krachtens dit besluit gegeven, niet, niet behoorlijk of niet tijdig nakomt.

3. De vervoerder, die volgens het eerste lid is uitgesloten, is verplicht, zijn vergunning, afgegeven krachtens het Tweede of Derde Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, no. 17/1940, respectievelijk no. 18/1940, onverwijld bij den betrokken Rijksinspecteur van het Verkeer voor den duur van den in het eerste lid bedoelden termijn in te leveren.

Artikel 17.

1. Hij, te wiens aanzien het in lid 1 of 2 van artikel 16 bepaalde toepassing heeft gevonden, kan binnen 14 dagen, nadat de uitspraak van den Rijksinspecteur van het Verkeer bij aangeteekenden brief te zijner kennis is gebracht, schriftelijk beroep instellen bij den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, onder gehoudenheid tenzelfden dage bij aangeteekend schrijven afschrift van het beroepschrift te doen toekomen aan den Rijksinspecteur van het Verkeer.

2. Behandeling van het beroep vindt slechts plaats, nadat een bedrag van f 2.50 is gestort op postrekening no. 166620, ten name van de afdeeling Kabinet en Secretarie van het Departement van Waterstaat, onder vermelding: „Beroep Autobevrachtingsbesluit II".

3. Het instellen van het beroep heft de uitsluiting niet op, tenzij de Rijksinspecteur van het Verkeer anders bepaalt.

4. Indien op het beroep niet binnen 30 dagen na den dag, waarop het beroepschrift bij den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat is ingekomen, uitspraak is gedaan of indien de uitspraak van den Rijksinspecteur van het Verkeer wordt vernietigd, vervalt de uitsluiting.

Artikel 18.

1. De verlader of vervoerder, die in strijd handelt met eenig voorschrift, bij of krachtens dit besluit gegeven, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste één jaar of geldboete van ten hoogste f 10.000.—.

2. De in het vorige lid omschreven feiten worden beschouwd als overtredingen.

3. Met betrekking tot de in het eerste lid bedoelde overtredingen is het in de artikelen 3, tweede lid, 4 ,5 en 6 van de Wet Gebruik Vervoermiddelen 1939 bepaalde van toepassing.

4. Motorvoertuigen, waarmede de overtreding is gepleegd, kunnen worden verbeurd verklaard.

Artikel 19.

De Rijksinspecteurs van het Verkeer en de agenten en sub-agenten van den A.B.D. handelen ter zake van het bij of krachtens dit besluit bepaalde volgens door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat uit te vaardigen richtlijnen en voorschriften.

Artikel 20.

Dit besluit kan worden aangehaald als „Autobevrachtingsbesluit II".

Artikel 21.

1. Dit besluit treedt in werking op een door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat te bepalen tijdstip, dat in de Nederlandsche Staatscourant wordt bekend gemaakt.

2. Op dit tijdstip treedt het Autobevrachtingsbesluit I buiten werking. Krachtens dat besluit verschuldigde provisie of afgegeven documenten worden geacht verschuldigd, respectievelijk afgegeven te zijn op grond van het Autobevrachtingsbesluit II.

's-Gravenhage, 30 September 1941.

De Secretaris-Generaal
van het Departement van Waterstaat:
D. G. W. SPITZEN.

Nederlandsche Staatscourant, 6 October 1941, no. 194.

BESCHIKKING

van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, betreffende het vervoer van goederen met paard en wagen.

Op grond van de Verordening No. 15 1940 betreffende het vervoer van personen en goederen, in overeenstemming met de §§ 2 en 3 van de Verordening No. 3 1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied en in verband met § 1 (2) van het Derde Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat ingevolge de eerstgenoemde Verordening wordt bepaald:

Artikel 1.

In afwijking van het bepaalde in § 1 (2) van het Derde Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat van 18 Juni 1940 (Staatsblad no. S. 552) is een vergunning, als bedoeld in § 1 (1) van dat besluit, in alle districten van de Rijksverkeersinspectie mede vereischt voor het vervoer van goederen langs den weg ten behoeve van derden met door paarden, muilezels of muildieren voortbewogen voertuigen.

Artikel 2.

Het in §§ 2, 3, 4, 5, 7, 10 en 11 van het bovengenoemde uitvoeringsbesluit bepaalde is mede van toepassing op deze beschikking.

Artikel 3.

Het in artikel 1 bedoelde vervoer zal geschieden op beurtvaartadres, als bedoeld in § 8 (1) van het bovengenoemde uitvoeringsbesluit.

Artikel 4.

De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat kan vrijstelling verleenen van de bepalingen van deze beschikking.

Artikel 5.

Deze beschikking, welke kan worden aangehaald als: Beschikking paarden en wagens 1942 I, wordt in de Nederlandsche Staatscourant bekend gemaakt en treedt in werking met ingang van den dag na dien van haar afkondiging.

De Secretaris-Generaal
van het Departement van Waterstaat:
D. G. W. SPITZEN.

's-Gravenhage, 31 Maart 1942.

De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat;

Gelet op de Verordening No. 15/1940 en in overeenstemming met de §§ 2 en 3 van de Verordening No. 3 1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied;

Gezien artikel 3 van de Beschikking paarden en wagens 1942 I;

Bepaalt:

I. dat geen vergunning, als bedoeld in artikel 1 van de genoemde beschikking, vereischt is voor:

a. het vervoeren van melk van boerderijen naar een zuivelfabriek, behoudens voor zoover door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat met betrekking tot een district van de Rijksverkeersinspectie of een gedeelte daarvan het tegendeel bepaald is;

b. het vervoer van lijken;

II. dat van de verplichting, als bedoeld in artikel 3 van de genoemde beschikking:

a. is vrijgesteld het vervoer, dat geschiedt in directe opdracht van een bevoegde Duitsche instantie;

b. worden geacht te zijn vrijgesteld diegenen, aan wie door den Rijksinspecteur van het Verkeer, namens den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, schriftelijk ontheffing is verleend.

's-Gravenhage, 21 Augustus 1942.

De Secretaris-Generaal voornoemd
D. G. W. SPITZEN.

Nederlandsche Staatscourant 6 Januari 1943, no. 3.

STATUTEN

van de Nederlandsche Organisatie van Beroepsvervoerders langs den weg (N.O.B.).

Naam en zetel.

Artikel 1.

1. De vereeniging draagt den naam van: Nederlandsche Organisatie voor het Beroepsgoederenvervoer langs den weg, bij afkorting N.O.B., en is gevestigd te 's-Gravenhage.

2. Zij heeft rechtspersoonlijkheid krachtens haar instelling bij Verordening van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat van 22 Januari 1941.

Doel en werkzaamheden.

Artikel 2.

1. Het doel der vereeniging is:

1. de beroepsgoederenvervoerders langs den weg in een algemeene organisatie te vereenigen;

2. de belangen der leden te behartigen, voor zoover deze verband houden met het beroepsgoederenvervoer langs den weg, en

3. medewerking te verleenen aan de uitvoering:

a. van de Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied no. 15/1940 betreffende het vervoer van personen en goederen, en

b. van de door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat genomen of te nemen maatregelen op het gebied van het beroepsgoederenvervoer langs den weg, zoomede het bevorderen van de bij deze Verordening beoogde doeleinden.

2. Zij tracht dit doel te bereiken met geoorloofde middelen, en wel door:

a. de belangen harer leden bij de Overheid en bij andere openbare lichamen voor te staan;

b. overleg te plegen met andere organisaties of organen in al die gevallen, waarin zoodanig overleg dienstig kan zijn tot bereiking van het doel der vereeniging;

c. de leden in te deelen in regionale verbanden en in vakgroepen, waarin de leden naar den aard van hun bedrijf gemeenschappelijk overleg plegen omtrent de vakbelangen van die groepen;

d. het materiaal der leden te registreeren;

e. een orgaan uit te geven;

f. een bureau te stichten, dat aan de leden adviezen op juridisch, economisch en verkeerstechnisch gebied kan verstrekken;

g. de taak, welke haar bij of krachtens wettelijke en/of Regeeringsmaatregelen wordt opgedragen, te verrichten, en

h. voorts door alle wettelijke middelen, welke voor het bereiken van het doel bevorderlijk kunnen zijn.

Leden.

Artikel 3.

1. Natuurlijke personen en rechtspersonen, zoomede vennootschappen onder firma, die in het bezit zijn van een vergunning, als bedoeld in artikel 1 van het Derde Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat van 18 Juni 1940, of de voorschriften, die dit besluit zullen vervangen, worden als leden der vereeniging aangemerkt.

2. Voorts kunnen door het dagelijksch bestuur als leden worden toegelaten natuurlijke personen of rechtspersonen, zoomede vennootschappen onder firma, die daartoe een schrijftelijke aanvrage, ingericht overeenkomstig het in het derde lid bepaalde, bij het dagelijksch bestuur hebben ingediend.

3. De in het tweede lid bedoelde aanvrage moet geschieden op een door het dagelijksch bestuur vastgesteld formulier en moet door den aanvrager volledig en naar waarheid worden ingevuld.

4. Binnen één maand na ontvangst van de aanvrage wordt over de toelating beslist. Hiervan wordt den aanvrager schriftelijk mededeeling gedaan. In geval van weigering wordt deze met redenen omkleed. Van een afwijzende beslissing staat beroep open bij den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat.

5. De leden zijn gehouden nauwgezet de wettelijke voorschriften en Regeeringsmaatregelen op vervoersgebied, de statuten en reglementen der vereeniging, de besluiten harer organen, zoomede de door de vereeniging met de leden afgesloten of af te sluiten overeenkomsten na te leven.

6. Niet-nakoming van het in het vijfde lid bepaalde kan ten aanzien van een lid, bedoeld in het eerste lid, een voordracht tot tijdelijke of blijvende intrekking van één of meer zijner vergunningen ten gevolge hebben. De leden, bedoeld in het tweede lid, kunnen bij niet-nakoming van het in het vijfde lid bepaalde van het lidmaatschap worden vervallen verklaard.

7. Het lidmaatschap van een lid, bedoeld in het eerste lid van dit artikel, eindigt op den dag, dat hij ophoudt houder van een vergunning te zijn.

Artikel 4.

De leden worden geregistreerd:

a. in het district, waarin de Rijksverkeersinspecteur zetelt, die de vergunning heeft verleend;

b. in de vakgroep of vakgroepen, waarin het lid naar den aard van zijn bedrijf behoort.

Artikel 5.

1. De leden, bedoeld in artikel 3, lid 1, betalen een entréegeld van f 5.—, te voldoen binnen een maand na den aanvang van het lidmaatschap, en een jaarlijksche contributie, waarvan de helft moet worden voldaan in de maand Januari en de helft in de maand Juni, ten bedrage van:

f 10.—,	wanneer men	vergunning	heeft	voor	1 t/m 3	wagens;
f 15.—,	„ „	„	„	„	4 „ 6	„
f 20.—,	„ „	„	„	„	7 „ 10	„
f 25.—,	„ „	„	„	„	11 „ 20	„
f 40.—,	„ „	„	„	„	meer dan 20	wagens.

De leden, bedoeld in artikel 3, lid 2, betalen een bedrag van f 5.— per jaar.

2. Indien het lidmaatschap aanvangt, nadat een half jaar ten volle is verloopen, is slechts de helft der jaarcontributie verschuldigd. Indien de vergunning wordt ingetrokken of vervalt, alsmede bij vervallenverklaring van het lidmaatschap, wordt geen restitutie van contributie verleend. Voor de periode van de instelling tot ultimo December 1940 is het evenredig deel der contributie verschuldigd, te voldoen binnen één maand na den aanvang van het lidmaatschap.

Artikel 6.

Alle leden ontvangen gratis een exemplaar van het uit te geven orgaan en van alle andere voor de leden bestemde publicaties.

Zij zullen van de diensten van het bureau kunnen gebruik maken op de voorwaarden, daartoe door het dagelijksch bestuur vast te stellen.

Artikel 7.

Alle leden zullen jaarlijks kunnen deelnemen aan de schriftelijke verkiezing van leden voor de besturen der districten en groepen, waartoe zij behooren, volgens regelen, bij huishoudelijk reglement bepaald.

Bestuur.

Artikel 8.

De vereeniging wordt bestuurd door een dagelijksch bestuur en een hoofdbestuur. Verder kent de vereeniging districtsbesturen en groepsbesturen.

Artikel 9.

1. De dagelijksche leiding van de vereeniging is opgedragen aan een dagelijksch bestuur, dat zijn werkzaamheden verricht, bijgestaan door een bureau.

2. Het dagelijksch bestuur bestaat uit den voorzitter of, bij diens ontstentenis, den vice-voorzitter en vier leden-beroepsvervoerders.

De voorzitter en de vice-voorzitter worden benoemd door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat. Zij mogen geen belanghebbenden zijn bij het vervoerbedrijf of bij den autohandel. De leden-beroepsvervoerders worden door den Secretaris-Generaal uit de leden en het hoofdbestuur aangewezen.

3. Het dagelijksch bestuur kan een van zijn leden tot penningmeester benoemen; het kan ook den secretaris de waarneming van het penningmeesterschap opdragen.

4. Het dagelijksch bestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechte. Het heeft alle bevoegdheden, welke niet bij deze statuten of eenig reglement, dan wel bij Regeeringsmaatregel aan andere organen van de vereeniging zijn opgedragen. Het heeft met name de bevoegdheid om voor alle leden en/of groepen van leden bindende besluiten te nemen en bepaalde onderwerpen bij reglement te regelen.

Artikel 10.

1. Het hoofdbestuur bestaat uit den voorzitter, den vice-voorzitter en ten minste elf en ten hoogste dertig leden, gekozen door de besturen van districten en groepen volgens regelen, bij huishoudelijk reglement bepaald.

2. Bij het hoofdbestuur berust de algemeene leiding; het geeft aanwijzingen aan het dagelijksch bestuur en oefent contrôle uit op diens werkzaamheden.

3. De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat kan bepalen, dat aanwijzingen aan of contrôle op het dagelijksch bestuur vanwege het hoofdbestuur buiten toepassing zullen blijven.

Bureau.

Artikel 11.

1. Het bureau staat onder leiding van den secretaris, die wordt benoemd door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat en die mede optreedt als secretaris van het dagelijksch bestuur en van het hoofdbestuur.

2. De secretaris verricht zijn werkzaamheden volgens aanwijzingen van het dagelijksch bestuur, dat tevens bevoegd is hem voor schorsing of ontslag voor te dragen.

Huishoudelijk reglement.

Artikel 12.

1. Bij een door het hoofdbestuur vast te stellen huishoudelijk reglement kunnen, onder goedkeuring van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, nadere regelingen getroffen worden omtrent de rechten en verplichtingen, verbonden aan het lidmaatschap, en de bevoegdheden en de wijze van vergaderen van dagelijksch en hoofdbestuur, van de districts- en groepsbesturen, alsmede de organisatie van de districten en groepen, een en ander, voor zoover niet in deze statuten geregeld.

2. Gevallen, waarin het huishoudelijk reglement niet voorziet, kunnen voorloopig door het dagelijksch bestuur geregeld worden, totdat het hoofdbestuur daaromtrent heeft beslist.

Bevoegdheden van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat.

Artikel 13.

1. De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat kan de door hem benoemde functionarissen schorsen en ontslaan. Ook kan hij de door hem aan de benoeming van de vier leden-beroepsvervoerders in het dagelijksch bestuur verleende goedkeuring weder intrekken.

2. De besluiten en reglementen, als bedoeld in den slotzin van artikel 9, vierde lid, kunnen door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat worden geschorst, vernietigd of door andere vervangen.

3. Voor zoover aan bestuursleden salaris, vacatiegeld of eenige andere vergoeding wordt toegekend, behoeft dit salaris, vacatiegeld of die andere vergoeding de goedkeuring van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat.

Boekjaar.

Artikel 14.

1. Het boekjaar der vereeniging is gelijk aan het kalenderjaar.
2. Het eerste boekjaar loopt echter van de instelling tot 31 December 1940.
3. Het dagelijksch bestuur stelt vóór den aanvang van ieder boekjaar — voor de eerste maal vóór 1 October 1940 — een begrooting van ontvangsten en uitgaven op en legt deze voor aan het hoofdbestuur. Wanneer het hoofdbestuur de ontwerp-begrooting, al dan niet gewijzigd, heeft goedgekeurd, wordt deze ter vaststelling ingediend bij den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat.
4. Zoo spoedig mogelijk na het einde van ieder boekjaar, doch uiterlijk binnen drie maanden, stelt het dagelijksch bestuur de rekening van ontvangsten en uitgaven vast en zendt deze, voorzien van een accountantsverklaring, aan den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat en aan het hoofdbestuur.
5. Goedkeuring van de jaarrekening door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat strekt het dagelijksch bestuur tot décharge.

Wijziging.

Artikel 15.

Wijzigingen in deze statuten kunnen worden aangebracht, indien het dagelijksch bestuur en het hoofdbestuur, ieder bij gewone meerderheid van stemmen, daartoe besluiten en de aldus aangenomen wijziging de goedkeuring heeft verkregen van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat.

Overgangsbepaling.

Artikel 16.

Voor de eerste maal kan de Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat de leden aanwijzen van het dagelijksch bestuur, het hoofdbestuur, districtsbesturen en groepsbesturen.

Onder goedkeuring van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat kan de vereeniging loopende verplichtingen overnemen van de Centrale Commissie van het Beroepsgoederenvervoer langs den weg.

Slotbepaling.

Artikel 17.

Deze statuten gelden als voorloopig tot het tijdstip, waarop de Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat deze in het kader van het besluit 206 1940 betreffende den opbouw van een zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven definitief vaststelt.

Nederlandsche Staatscourant, 23 Januari 1941, no. 16.

EERSTE WIJZIGING

der Statuten van de Nederlandsche Organisatie voor het Beroepsgoederenvervoer langs den weg.

De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat;

Gelet op artikel 15 van de statuten van de Nederlandsche Organisatie voor het Beroepsgoederenvervoer langs den weg;

Gehoord de Organisatie-Commissie voor het Bedrijfsleven (schrijven van 15 Augustus 1941, no. 2775 61 J. v. P.);

Heeft goedgevonden:

goed te keuren, dat artikel 5 van genoemde statuten wordt gewijzigd en komt te luiden als volgt:

1. De leden betalen een entrée-geld en een contributie, onder goedkeuring van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat vast te stellen door het Dagelijksch Bestuur.

2. Het entrée-geld moet worden voldaan binnen een maand na den aanvang van het lidmaatschap en de contributie half-jaarlijks in de maand Januari voor het eerste halfjaar en in de maand Juli voor het tweede halfjaar.

3. Indien de vergunning wordt ingetrokken of vervalt, wanneer niet meer dan drie maanden van het loopende halfjaar zijn verstreken, wordt de helft van de betaalde contributie over dat halfjaar gerestitueerd. Indien meer dan drie maanden zijn verstreken en bij vervallenverklaring van het lidmaatschap, wordt geen restitutie verleend.

's-Gravenhage, 7 October 1941.

De Secretaris-Generaal voornoemd,
J. F. SCHÖNFELD, I.-S.-G.

Ned. Staatscourant 7 October 1941, No. 195.

TWEEDE WIJZIGING

der Statuten van de Nederlandsche Organisatie voor het Beroepsgoederenvervoer langs den weg.

De Organisatie-Commissie voor den opbouw van een zelfstandige Organisatie ter ontwikkeling van het Bedrijfsleven,

gelet op de haar bij artikel 2 van het „Eerste Uitvoeringsbesluit Organisatie Bedrijfsleven 1940" (Ned. Stc. van 12 November 1940, No. 221) verleende bevoegdheid,

besluit, na verkregen overeenstemming met den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat:

Artikel 1.

De statuten der Vereeniging Nederlandsche Organisatie voor het Beroepsgoederenvervoer langs den Weg (E.B.O.), bij afkorting N.O.B., welke bij Besluit der Organisatie-

Commissie van 1 Maart 1943 als bedrijfsorganisatie in den zin van het „Eerste Uitvoeringsbesluit Organisatie Bedrijfsleven 1940" werd erkend, worden gewijzigd en nader vastgesteld overeenkomstig de hieraan gehechte bijlage.

Artikel 2.

Dit besluit treedt in werking op den datum zijner dagteekening.

Gedaan te 's-Gravenhage, den 6en December 1943.

Voor de Organisatie-Commissie:
(*w.g.*) Mr. H. L. WOLTERSOM, *Voorz.*
H. C. VAN MAASDIJK, *Secretaris.*

STATUTEN N.O.B.

Naam, Zetel, Duur.

Artikel 1.

1. De vereeniging draagt den naam van: Nederlandsche Organisatie voor het Beroepsgoederenvervoer langs den Weg E.B.O., bij afkorting N.O.B. en is gevestigd te 's-Gravenhage.

2. Zij heeft rechtspersoonlijkheid krachtens haar instelling bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat van 1 October 1940.

3. Het vereenigingsjaar valt samen met het kalenderjaar; het eerste vereenigingsjaar eindigt op 31 December 1941. De vereeniging is ingesteld voor onbepaalden tijd.

Doel en middelen.

Artikel 2.

1. Het doel der vereeniging is medewerking te verleenen aan de uitvoering van de door de Overheid genomen maatregelen betrekking hebbende op het beroepsgoederenvervoer langs den weg.

2. De vereeniging tracht dit doel te bereiken langs wettigen weg en wel door in nauwe samenwerking met de Vakgroep Goederenvervoer langs den weg en de organen daarvan uitvoering te geven aan de haar van Overheidswege opgedragen taak, in het bijzonder op grond van:

a. de Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied no. 15/1940 betreffende het vervoer van personen en goederen, en

b. de door den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat genomen of te nemen maatregelen op het gebied van het beroepsgoederenvervoer langs den weg.

Leden.

Artikel 3.

Leden der vereeniging zijn natuurlijke en rechtspersonen, die ingeschreven zijn als lid bij de Vakgroep Goederenvervoer langs den weg, voor zoover en voor zoolang zij in het bezit zijn van een vergunning als bedoeld in artikel 1 van het Derde Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat van 18 Juni 1940, of de voorschriften, die dit besluit zullen vervangen.

Dagelijksch Bestuur.

Artikel 4.

1. De leiding der vereeniging berust bij een voorzitter, die bij de uitoefening van zijn bevoegdheden door twee of drie plaatsvervangers wordt bijgestaan.

De voorzitter en zijn plaatsvervangers vormen tezamen het Bestuur. Zij genieten geen bezoldiging.

2. Als voorzitter en plaatsvervangende voorzitters van de Vereeniging treden op de voorzitter en de plaatsvervangende voorzitters der Vakgroep Goederenvervoer langs den weg.

Secretariaat.

Artikel 5.

1. Als secretaris der vereeniging treedt op de secretaris van de Vakgroep Goederenvervoer langs den weg.

2. Het personeel wordt voor zooveel noodig door de Vakgroep Goederenvervoer langs den weg beschikbaar gesteld.

Geldmiddelen.

Artikel 6.

1. Het boekjaar der vereeniging is gelijk aan het kalenderjaar.

2. Het eerste boekjaar loopt echter van de instelling tot 31 December 1940.

3. De vereeniging verkrijgt haar geldmiddelen uit subsidies van de Vakgroep Goederenvervoer langs den weg.

4. De boekhouding en de rekening en verantwoording van de vereeniging worden gecontroleerd door den Accountantsdienst van den Raad voor het Bedrijfsleven; deze brengt ter zake rapport uit aan het Bestuur.

Statutenwijziging en ontbinding.

Artikel 7.

1. De voorzitter, den Raad van Bijstand der Vakgroep Goederenvervoer langs den weg gehoord, kan tot wijziging der Statuten of tot ontbinding der Vereeniging besluiten.

2. Een besluit als bedoeld in het eerste lid van dit artikel wordt eerst van kracht nadat de goedkeuring van den Voorzitter van de Hoofdgroep Verkeer daarop verkregen is, die tevens de bestemming van het vermogen aangeeft.

Huishoudelijk Reglement.

Artikel 8.

Onderwerpen, waarin bij deze statuten niet is voorzien, kunnen worden geregeld bij huishoudelijk reglement, hetwelk geen bepalingen mag bevatten in strijd met deze statuten.

Slotbepaling.

Artikel 9.

1. In gevallen, waarin deze statuten of het huishoudelijk reglement niet voorzien, beslist de Voorzitter.

2. Op dezelfde wijze wordt beslist over de strekking van eenige bepaling van de statuten of het huishoudelijk reglement, indien daaromtrent twijfel mocht rijzen.

HUISHOUDELIJK REGLEMENT VAN DE N.O.B.

I. Het dagelijksch bestuur.

1. Het Dagelijksch Bestuur heeft de dagelijksche leiding van de vereeniging. Het bereidt de behandeling voor van aan het hoofdbestuur om advies of ter beslissing voor te leggen onderwerpen en voert de door dit bestuur genomen besluiten uit. Het doet aan het hoofdbestuur regelmatig verslag van zijn werkzaamheden.

2. Het Dagelijksch Bestuur onderhoudt regelmatig contact met de daarvoor in aanmerking komende overheidsorganen en organisaties op het gebied van het vervoer, alsmede met de andere organen van de N.O.B.

II. Het Hoofdbestuur.

1. Het Hoofdbestuur is verplicht, regelmatig de door het Dagelijksch Bestuur en de districts- en vakgroepbesturen uitgebrachte verslagen te behandelen.

2. De leden van het hoofdbestuur hebben toegang tot alle te houden vergaderingen.

III. De Voorzitter.

1. De voorzitter heeft de leiding van de vergaderingen van het Dagelijksch Bestuur en het Hoofdbestuur. Hij teekent met den secretaris de daarvoor in aanmerking komen-